

Elämää kulttuurien välimaastossa

Tutkimusretkiä toisen polven venäläisten etnis-kulttuuriseen identiteettiin

Johanna Raimi
Jyväskylän yliopisto
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Pro gradu -tutkielma
2011

ELÄMÄÄ KULTTUURIEN VÄLIMAASTOSSA

Tutkimusretkiä toisen polven venäläisten etnis-kulttuuriseen identiteettiin

Sosiologian pro gradu -tutkielma

Tekijä: Johanna Raimi
Julkaisupaikka: Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Julkaisuaika: Huhtikuu 2011
Ohjaaja: Ilkka Alanen
Sivumäärä: 89 + liite 3 s.

TIIVISTELMÄ

Tutkielmassa tarkasteltiin Suomessa asuvien toisen sukupolven venäläisten etnis-kulttuurista identiteettiä. Tutkimuksen lähtökohtana oli monikulttuurisuuskeskustelun sukupolvistuminen ja ajatus siitä, että toisen polven menestyminen indikoi ensimmäisen sukupolven integraation onnistumista. Tutkimusongelma tiivistyi kahteen kysymykseen: Miten kahden tai useamman kulttuurin välimaastossa elävät toisen polven venäläiset määrittelevät itsensä etnisesti ja kulttuurisesti? Millainen merkitys maahanmuuttaja-taustalla tai monikulttuurisuudella on heidän sosiaalisissa suhteissaan?

Tutkimuksen aineistona käytettiin seitsemän venäläistaustaisen nuoren teemahaastatteluja. Haastatteluja oli yhteensä kuusi, sillä yksi toteutettiin parihaastatteluna. Haastatelluista neljä oli miespuolisia, kolme naispuolisia ja iältään he olivat 13–27-vuotiaita. Analyysimenetelmänä käytettiin sisällönanalyysiä. Analyysi rakentui kuuden teeman varaan: kielen merkitys, suomalaisuus ja venäläisyys, kohdatut ennakkoluulot, monikulttuurisuudesta aiheutuvat hyödyt, perheen rooli ja suhde kulttuurin vaalimiseen. Nämä osa-alueet nähtiin merkityksellisinä toisen polven identiteetinmuodostukselle.

Toisen polven venäläisten identiteettejä luonnehdittiin monikulttuurisiksi ja hybrideiksi. Hybridisyys viittaa identiteettien muuttuvuuteen ja moniaineisuusuteen. Haastatelluilla nähtiin olevan keskimääräistä paremmat edellytykset onnistuneeseen integraatioon kulttuurisen ja sosioekonomisen taustansa vuoksi. Kahden kulttuurin tuntemus näyttäytyi arvokkaana resurssina ja valtioiden rajojen yli ulottuvat transnationaalit suhteet yksilöille merkityksellisinä. Elämä useamman etnisen kulttuurin vaikutuspiirissä oli vaatinut itsereflektiota ja sopeutumista, mutta haastatteluhetkellä haastatellut pitivät kulttuurien moninaisuutta varsin luonnollisena osana omaa arkeaan. Lisäksi haastatteluissa korostettiin yksilöllisiä identiteetinmäärittelyjä pelkän kulttuurisen tai etnisen identiteetin sijaan. Tutkimus rohkaisee avoimeen ja ennakkoluulottomaan keskusteluun maahanmuutosta ja tähdentää, että erilaisuuden hyväksyminen ei tarkoita sokeutta eroille.

Avainsanat: toisen sukupolven maahanmuuttajat, kulttuuri-identiteetti, toiseus, venäläisyys, monikulttuurisuus, etniset vähemmistöt

SISÄLLYS

1. JOHDANTO.....	1
2. AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET.....	5
2.1 Ulkomaisen tutkimuksen näkökulmia.....	5
2.1.1 Kokemuksia Atlantin tuolta puolen.....	5
2.1.2 Toisen polven turkkilaiset Saksassa.....	7
2.1.3 Vertailevaa eurooppalaista tutkimusta.....	8
2.2 Katsaus kotimaiseen tutkimukseen.....	10
2.2.1 Toisen polven maahanmuuttajat suomalaisessa koulussa.....	10
2.2.3 Venäjänkieliset paluumuuttajat Suomessa.....	12
2.3 Yhteenveto.....	15
3. TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET.....	17
4. TOISEN POLVEN MAAHANMUUTTAJA – KÄSITTEELLINEN MAHDOTTOMUUS?.....	19
5. ERONTEKOJEN VÄLINEITÄ.....	21
5.1 Toiseus.....	21
5.2 Muukalaisuus.....	23
5.3 Jäsenyys.....	25
5.4 Suomalaisuus ja etnisyys.....	26
5.5 Monikulttuurisuus.....	28
6. IDENTITEETIN JÄLJILLÄ.....	31
6.1 Kulttuurinen identiteetti.....	31
6.2 Toisen sukupolven identiteettineuvottelut.....	35
6.2.1 Leimattu identiteetti.....	35
6.2.2 Transnationaali identiteetti.....	36
6.3 Identiteetti haastatteluissa.....	38
7. OSANA YMPÄRÖIVÄÄ YHTEISKUNTAA.....	39
7.1 Primaari ja sekundaari sosialisatio.....	39
7.2 Akkulturaatio.....	40
7.3 Integraatio, segregaatio vai anomia?.....	42
7.4 Kieli avaimena yhteiskuntaan.....	45
8. TUTKIMUKSEN AINEISTO JA METODIT.....	47

8.1 Haastattelut.....	47
8.1.1 Haastateltavien tavoittaminen.....	47
8.1.2 Teemahaastattelu.....	48
8.1.3 Haastattelutilanteet.....	49
8.2 Aineiston esittely.....	50
9. ANALYYSI.....	54
9.1 Suhde kieleen.....	56
9.2 Suomalaisuus vs. venäläisyys.....	59
9.3 Kohdatut ennakkoluulot.....	64
9.4 Monikulttuurisuuden hyödyt.....	66
9.5 Perhesuhteet ja etnisyys.....	67
9.6. Kulttuuritaustan vaaliminen.....	70
10. POHDINTA.....	74
10.1 Haastateltujen positio toisen polven tutkimuksessa.....	74
10.2 Etnis-kulttuurinen identiteetti.....	75
10.3 Monikulttuurisuus sosiaalisissa suhteissa.....	77
10.4 Lopuksi.....	81
LIITE.....	90

1. JOHDANTO

”Jo kauan ennen kuin ymmärsin asiasta mitään teoreettisesti, olin tietoinen siitä tosiseikasta, että identiteetti on alusta pitäen keksintöä. Identiteetti muodostetaan siinä epävakaassa pisteessä, missä 'ääneenlausumattomat' subjektiviteettiä koskevat tarinat tapaavat historian ja kulttuurin kertomukset.”

Stuart Hall: Identiteetti

Näin kuvailee identiteetin luonnetta jamaikalaisnyntinen Stuart Hall, joka on itse kokenut maahanmuuttajuuden ja sen vaikutukset identiteetin muutokseen. Hallin sanoihin tiivistyy myös yksi tämän tutkimuksen lähtökohdista. Tutkimuksellisen mielenkiintoni kohteena on kurkistaa siihen, millaisia ovat ne subjektiiviset kertomukset, joita toisen sukupolven venäläiset työstävät elämänsä aikana suhteessa joukkoon muita kertomuksia, kerronnan tapoja ja toisia subjekteja. Identiteetti on väistämättä myös kollektiivinen kertomus (Hall 1999, 19), sillä se tuotetaan välineillä, jotka olivat olemassa ennen yksilöä (emt. 46–48). Yhteisö ja kulttuuri määrittävät rajat sille, millaiseksi identiteetti voi muodostua. Millaisen haasteen toinen sukupolvi synnyttää perinteisille identiteetinmäärittelyille?

Toinen maahanmuuttajasukupolvi on suhteellisen tuore tutkimuskohde, onhan laajempi maahanmuuttokin ilmiönä Suomessa vielä melko nuori. Ennen 1990-lukua maahamme saapui lähinnä yksittäisiä muuttajia, suomalaisten kanssa avioituneita ja historiallisten syiden vuoksi esimerkiksi venäläisiä ja ruotsalaisia. Vielä 1990-luvun alussa vain prosentti Suomessa asuvista oli ulkomaan kansalaisia. 1990-luvulla ulkomaalaisten määrä alkoi kasvaa ripeästi – tosin vain suomalaisen mittapuun mukaan. Tässä aallossa Suomeen saapui sekä paluumuuttajia entisen Neuvostoliiton alueelta että yhä enemmän turvapaikanhakijoita, kuten somaleja ja kurdeja. Maahanmuuton ominaispiirre Suomessa on ollut se, että varsinaisia työsiirtolaisia on tullut vähän, ja pääpaino on ollut pakolaisissa ja paluumuuttajissa. Vuoden 2009 lopulla ulkomaan kansalaisten osuus koko väestöstä oli jo 2,9 prosenttia. (Tilastokeskus 2007 & 2010; Kilpi 2010, 3.) Edellä mainittujen 15–20 vuotta sitten saapuneiden ensimmäisten maahanmuuttaja-aaltojen toinen sukupolvi on paraikaa kasvamassa nuoriksi ja aikuisiksi.

Suomalaisessa tutkimuksessa ja julkisessa keskustelussa maahanmuuttajataustaisiin nuoriin liittyvät kysymykset ovat saaneet painoarvoa 2000-luvun kuluessa. Maahanmuuttajien lapset ovat jo merkittävä väestöryhmä etenkin pääkaupunkiseudulla, ja toinen polvi lisännee kasvaessaan merkitystään myös muualla maassa. Tutkimuksen painopisteen siirtyminen maahanmuuttajista heidän lapsiinsa heijastaa Martikaisen ja Haikkolan (2010, 9) mukaan kansainvälisten muuttoliikkeiden laajamittaista sukupolvistumista. Sukupolvistumisella viitataan maahanmuuttajavanhempien ja heidän lapsiensa usein erilaisiin kokemuksiin uudessa asuinmaassa (emt).

Ensimmäisellä maahanmuuttajasukupolvella on todennäköisesti valtaväestöä enemmän ongelmia kielitaidossa sekä koulutus- ja työmarkkinoille sijoittumisessa. Toisten ja sitä seuraavien maahanmuuttajasukupolvien voitaisiin sen sijaan olettaa olevan menestykseltään verrattavissa valtaväestöön, ovathan he pääsääntöisesti saaneet saman koulutuksen ja edellytykset kuin muu väestö. Siksi maahanmuuttajien jälkeläisten menestymistä voidaan pitää integraatiopolitiikan pitkän aikavälin mittarina. (Martikainen & Haikkola 2010, 9.) Todellisuudessa toisen polven tilanne on varsin vaihteleva. Monet maahanmuuttajien jälkeläiset eivät välttämättä assimiloitukaan, kuten aikaisemmin oletettiin. Jotkut heistä sopeutuvat uuteen kulttuuriin ja yhteiskuntaan niin, ettei heitä voi erottaa valtaväestöstä, jotkut säilyttävät vanhempiansa kulttuurin ja samalla osallistuvat uuteen yhteiskuntaan. Toiset taas pysyttelevät omassa yhteisössään ja jotkut vieraantuvat sekä vanhempiansa että asuinmaansa kulttuurista. (Talib & Lipponen 2008, 9.)

Maahanmuuttajataustaisten ihmisten lisääntyessä myös maahanmuuttokritiikki on lisääntynyt Suomessa. Maahanmuuton negatiivisia seurauksia on alettu tuoda julkisessa keskustelussa yhä enemmän esiin ja maahanmuuttoministerin viran luominen ja hänen vastaanottamansa murskakritiikki kertovat aiheen tulenarkuudesta ja ajankohtaisuudesta. Debatti on luonnollisesti keskittynyt toistaiseksi ensimmäisen polven maahanmuuttajiin, mutta esimerkiksi Helsingin Sanomien julkaisema radikalisoituneita toisen polven muslimimaahanmuuttajia koskeva artikkeli (Nieminen 2010) kertoo, että varsinkin monet nuoret muslimimiehet löytävät jyrkän linjan uskonnollisuudesta aseiden syrjäytymisen, työttömyyden ja muukalaisvihamielisyyden synnyttämää itsetunnon laskua vastaan. Vaikka

maahanmuuttajien jälkeläiset ovat ehkä syntyneet ja kasvaneet länsimaissa, he eroavat kantaväestöstä usein kotikasvatuksensa ja ulkonäkönsä perusteella. Tämä erilaisuus saattaa aiheuttaa asenneongelmia kantaväestön keskuudessa, mikä saa puolestaan maahanmuuttajataustaiset tuntemaan olonsa ulkopuolisiksi. Ulkopuolisuus ja viihtymättömyys purkautuvat helposti koko yhteiskuntaa koskevin erilaisina ongelmina. (Emt.)

Ongelmien vähentämiseksi on tärkeää ymmärtää, mitkä tekijät edesauttavat toisen polven maahanmuuttajien sopeutumista tai sopeutumattomuutta suomalaiseen yhteiskuntaan ja millä tavalla ongelmat heidän ja kantaväestön suhteissa syntyvät. Näiden asioiden tiedostaminen auttaa mahdollisesti ehkäisemään ongelmia ja siten parantamaan yhteiskunnan koheesiota. Samalla tulee ottaa huomioon myös yksilöllisempi näkökulma ja tarkastella sitä, kuinka toisen polven maahanmuuttajia voitaisiin tukea heidän suhteissaan paitsi suomalaiseen yhteiskuntaan, myös vanhempinsa kulttuuriseen perintöön, siinä määrin kuin näiden kahden yhdistäminen on mahdollista.

Venäjänkieliset ovat pitkään olleet Suomen suurin maahanmuuttajaryhmä. Vuoden 2010 tilastojen mukaan virolaiset ovat ohittaneet venäläiset niukasti, sillä nykyisistä ulkomaiden kansalaisista 17,3 prosenttia on virolaisia ja 16,9 prosenttia venäläisiä. Huomattavalle osalle venäläistaustaisista on kuitenkin myönnetty Suomen kansalaisuus, joten venäläiset ovat yhä edelleen maamme merkittävin maahanmuuttajaryhmä. (Tilastokeskus 2010b & 2011.) Vuoden 2009 alussa venäjänkielisiä oli Suomessa liki 49000 henkilöä, ja täten venäjänkieliset olivat selvästi vieraskielisten väestöryhmien kärjessä. Seuraavaksi eniten Suomessa on viroa (n. 22000) ja somalia (n. 11000) äidinkielenään puhuvia. (Tilastokeskus 2009.) Venäjänkielisten suuri määrä muihin etnisiin ryhmiin verrattuna onkin yksi maahanmuuton erityispiirteistä Suomessa (Rynkänen & Pöyhönen 2010, 175). Venäjänkieliset ovat Suomessa varsin heterogeeninen ryhmä, jonka määrä on kasvanut eri aikoina eri syistä. Kaikki venäjänkieliset eivät suinkaan ole etnisesti venäläisiä, vaan heidän joukossaan on lukuisten eri etnisten ryhmien edustajia, kuten inkerinsuomalaisia, muuten taustaltaan suomalaisia ja entisiä Neuvostotasavaltojen kansalaisia.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on valottaa venäläistaustaisten toisen sukupolven nuorten ja nuorten aikuisten kokemuksia elämästä Suomessa. Tutkimus käsittelee heidän identiteettineuvotteluitaan eli niitä prosesseja, joissa heidän etnis-kulttuurinen identiteettinsä muodostuu. Siinä myös tarkastellaan kaksi- tai monikulttuurisuuden vaikutuksia sosiaalisiin suhteisiin. Tutkimus on yksi näkökulma siihen, millä tavalla toinen polvi integroituu suomalaiseen yhteiskuntaan ja millaiseksi heidän identiteettinsä rakentuu. Uskon tutkimukseni olevan tarpeellinen yhteiskuntamme muuttuvassa tilanteessa, jossa maahanmuuttajataustaisuudesta on tulossa vähitellen arkipäivää, ja kulttuuriset ja etniset juuret näyttävät yhä monimutkaisempina.

Tutkielmani rakentuu seuraavasti. Seuraavassa luvussa taustoitan omaa työtäni esittelemällä aiempaa aiheeseen liittyvää tutkimusta Suomesta ja ulkomailta. Luvussa kolme esittelen tutkimuskysymykseni, joihin etsin vastausta tutkimusprosessini edetessä. Luvut 4-7 rakentavat teoreettista pohjaa analyysille käsitteellistämällä maahanmuuttajataustaisuuteen, kulttuuriin erontekoihin, identiteetteihin ja akkulturaatioon liittyviä ilmiöitä. Luvussa kahdeksan siirrytään kohti empiriaa ja esitellään tehtyjä haastatteluja. Luku yhdeksän on omistettu aineiston analyysille ja tulosten raportoinnille. Se toimii myös pohdintaluvun taustana. Pohdinnassa suhteutan tutkimustuloksia tutkimuksen taustakirjallisuuteen ja luvussa kolme esittämiini tutkimuskysymyksiin. Pohdintaluku sitoo yhteen teorian ja empirian ja suuntaa katseen tästä tutkimuksesta laajempaan yhteiskunnalliseen kontekstiin.

2. AIKAISEMMAT TUTKIMUKSET

Suomessa toisen maahanmuuttajapolven tutkimus on toistaiseksi ollut vähäistä, onhan laajamittainen maahanmuuttokin vielä ilmiönä melko nuori. Muualla maailmassa sen sijaan toista polvea on tutkittu enemmän, esimerkiksi Saksassa, jossa mielenkiinnon kohteena ovat olleet erityisesti kasvavan saksanturkkilaisen vähemmistön integraatio ja sen haasteet. Tässä kappaleessa käsittelem tutkimuskirjallisuuden pohjalta ulkomaisen tutkimuksen tendenssejä, lisääntyvää kotimaista tutkimusta sekä entisen Neuvostoliiton alueelta Suomeen kohdistunutta paluumuuttoaaltoa ja Suomessa asuvien venäjänkielisten paluumuuttajien sopeutumista suomalaiseen yhteiskuntaan.

2.1 Ulkomaisen tutkimuksen näkökulmia

Vaikka toisen maahanmuuttajapolven tutkimus on Suomessa vasta alussa, kansainvälisesti tutkimusta on verrattain runsaasti. Merkittävä osa tutkimuksesta käsittelee koulutusta, työllistymistä ja identiteettikysymyksiä (Martikainen & Haikkola 2010, 17). Tutkimuksen painopisteet vaihtelevat eri puolilla Atlanttia. Yhdysvalloissa tutkimus on paljolti keskittynyt eri ryhmien vertailuun yhdessä yhteiskunnassa, kun taas eurooppalainen asetelma antaa mahdollisuuden kansallisen kontekstin vaikutuksen tarkasteluun valtioiden välisten vertailujen kautta (esim. Portes & Rumbaut 2001; Penn & Lambert 2009; TIES 2010).

2.1.1 Kokemuksia Atlantin tuolta puolen

Amerikkalainen Ruben Rumbaut on yhdessä Alejandro Portesin kanssa tehnyt laajoja, tilastoaineistoihin perustuvia tutkimuksia maahanmuuttajien lasten elämästä (mm. Portes & Rumbaut 2001). Yhdysvalloissa siirtolaisuus on alusta lähtien ollut arkipäivää, perustuuhan koko liittovaltion synty maahanmuutolle. Siksi myöskään toisen polven kokemukset eivät ole harvinaisia (emt. 18). Toisaalta vanhempien lähtömaa vaikuttaa merkittävästi siihen, kuinka myönteisiä tai kielteisiä toisen polven kokemukset ovat. Rumbaut'n erityinen kiinnostus kohdistuu muuttoikäisen vaikutukseen maahanmuuttajien sopeutumisessa uuteen yhteiskuntaan. Muuttoikä vaikuttaa sosiaalisten suhteiden

muotoutumiseen, työuraan ja kielitaitoon. Rumbaut'n sukupolvimalli jakaa maahanmuuttajat ikäryhmittäin ja kuvailee kussakin vaiheessa muuttaneiden edellytyksiä pärjätä uudessa maassa. (Rumbaut 2004, Martikaisen & Haikkolan 2010, 12 mukaan.)

Oman tutkimukseni painopisteen vuoksi keskityn Rumbaut'n sukupolvimallissa erityisesti nuoriin, ennen aikuisuutta muuttaneisiin, eli alle 18-vuotiaisiin. Rumbaut jakaa heidät kolmeen ryhmään. 13–17-vuotiaat (1,25-sukupolvi) ovat muutettuaan kaikkein hankalimmassa asemassa. Heidän kykynsä omaksua uutta kieltä on jo hidastunut, ja siksi monilla on vaikeuksia koulussa. Osa siirtyy suoraan työelämään. 6-12-vuotiaat (1,5-sukupolvi) muuttavat ennen puberteettia ja näyttävät menestyvän kantaväestöön nähden kohtuullisen hyvin. Heillä on yleensä jo peruskoulutusta omassa maassaan, mutta he päättävät koulutuksensa uudessa maassa. Sitä vastoin 0-5-vuotiaina muuttaneet (1,75-sukupolvi) käyvät koko koulutusuransa uudessa maassa, ja ovat siksi monella tavalla verrattavissa asuinmaassa syntyneisiin (2-sukupolvi). Heillä ei ole juurikaan muistoja aiemmasta kotimaastaan. Rumbaut kutsuu ennen aikuisuutta maahan muuttaneita sukupolvia 1,25-; 1,5- ja 1,75-sukupolviksi havainnollistaakseen heidän asemaansa ensimmäisen ja toisen sukupolven välillä. (Rumbaut 2004, Martikaisen ja Haikkolan 2010, 12–15 mukaan.)

Martikaisen ja Haikkolan (2010, 15) mielestä Rumbaut'n tutkimusten keskeinen ansio on muuttoian merkityksen nostaminen sukupolvitutkimuksen keskiöön. Mallin soveltamisessa yksittäisten maahanmuuttajien elämään tulee kuitenkin olla varovainen, sillä eri yksilöiden tilanteet vaihtelevat paljon muiden kuin sukupolveen liittyvien seikkojen vuoksi. Siksi sukupolvi on käsitteellinen apuväline, mutta on tärkeää pitää mielessä myös muut asiaan vaikuttavat ilmiöt (emt. 16).

Yhdysvaltalaisista tutkimuksista edustaa myös Vera Kishinevsky (2004), joka on tutkinut venäläistaustaisia siirtolaisia Amerikassa, New Yorkin lähiöissä. Hän havainnoi ja haastatteli entisestä Neuvostoliitosta muuttaneita kolmea naissukupolvea: isoäitejä, äitejä ja teini-ikäisiä tyttäriä. Kishinevskyn kiinnostus kohdistui amerikkalaisen kulttuurin ja elämäntavan omaksumiseen, etenkin suhteessa ruokaan ja kauneusihanteisiin. Tutkimuksessa kävi ilmi, että naiset, erityisesti nuorempi polvi, ovat taipuvaisia omaksumaan amerikkalaisia arvoja ja ihanteita. Kahden vanhimman sukupolven

asenteisiin vaikuttivat yhä edelleen ainakin jossain määrin neuvostoliittolaiset arvot ja toimintatavat, mutta nuorin sukupolvi pyrki assimiloitumaan eli sulautumaan enemmän amerikkalaiseen yhteiskuntaan. Heidän kielitaitonsa oli sujuva ja heillä oli moniin etnisiin ryhmiin kuuluvia ystäviä. Sen sijaan haastatellut raportoivat sukunsa ja tuttavapiirinsä miesten olevan huomattavasti joustamattomampia ja pyrkivän pysymään perinteisissä rooleissa. (Emt. 5-9, 153–155.)

2.1.2 Toisen polven turkkilaiset Saksassa

Andrea Janßen ja Ayça Polat (2005) ovat tutkineet turkkilaistaustaisen väestön integraatiota saksalaiseen yhteiskuntaan. 1960–70-luvuilla vierastyöläisten rekrytoiminen Välimeren maista saksalaisille työmarkkinoille oli suosittua. Suurin osa heistä muutti Turkista, mutta paljon työläisiä saapui myös esimerkiksi Italiasta ja Pohjois-Afrikasta. Työvoimaa houkuteltiin sellaisiin työpaikkoihin, jotka eivät saksalaisia kiinnostaneet, kuten rutiininomaisiin teollisuustöihin. Vierastyöläisten ajateltiin olevan väliaikainen ratkaisu Saksan nostamiseksi jälleen taloudellisesti jaloilleen ja heidän odotettiin palaavan aikanaan kotimaihinsa. Useimmat heistä kuitenkin jäivät ja hakivat vieläpä perheensäkin Saksaan. Tällä tavalla Saksaan muodostui merkittävä, alati kasvava maahanmuuttajavähemmistö. (Emt. 1; Penn & Lambert 2009, 35-36.)

Vierastyöläiset sopeutuivat työmarkkinoille, mutta heidän integraationsa muille yhteiskunnan osa-alueille jäi varsin puutteelliseksi (Janßen & Polat 2005, 1). Sittenkin turkkilaisten siirtolaisten määrä Saksassa on kasvanut entisestään ja toinen ja kolmaskin sukupolvi on ehtinyt syntyä. Nykyään turkkilaistaustaiset ovat selvästi suurin maahanmuuttajaryhmä Saksassa. Uudet turkkilaissukupolvet ovat herättäneet tärkeän yhteiskunnallisen kysymyksen: mitä tarkoittavat integraatio ja syrjäytyminen? Mitkä tekijät määräävät integraation onnistumisen tai epäonnistumisen? (Gestring ym. 2004, 8.)

Turkkilaistaustaiset siirtolaiset ja heidän jälkeläisensä ovat suuressa vaarassa syrjäytyä saksalaisesta yhteiskunnasta, juuri puutteellisen integraationsa vuoksi (Janßen & Polat 2005, 1). Saksassa maahanmuuttajatutkimuksen painopiste näyttääkin olevan syrjäytymisen ja etnisen segregaaation tutkimisessa. Janßen ja Polat tutkivat integraation

ongelmia erityisesti suhteessa sosiaalisiin verkostoihin, asumiseen ja työnmarkkinoihin.

Turkkilaistaustaisten sosiaaliset verkostot eroavat saksalaisten vastaavista. Janßen ja Polat (2005, 47) kuvailevat sosiaalisten verkostojen tarjoavan jäsenilleen ensinnäkin sosiaalista pääomaa, joka helpottaa toimimista yhteiskunnassa. Toiseksi sosiaaliset verkostot tarjoavat emotionaalista tukea, kuten yhteenkuuluvaisuutta, hyväksyntää ja myötätuntoa. Verkostojen merkitys korostuu esimerkiksi työpaikkaa tai asuntoa etsittäessä. Useimmiten ihmisten verkostot ovat laajimmillaan opiskeluaikoina, ja silloin luodaan monia merkittäviä suhteita. Perheen perustamisen jälkeen verkostot yleensä supistuvat. Saksanturkkilaisilla opiskeluaika jää aikaisen perheen perustamisen vuoksi lyhyeksi, tai he siirtyvät suoraan koulunpenkiltä töihin. Myös toisen polven turkkilaisten tärkein verkosto ja paras suoja sosiaalista syrjäytymistä vastaan on perhe. Perhekeskeisyyden lisäksi heidän verkostonsa ovat usein paikallisia ja etnisesti varsin homogeenisiä. Avioliitot solmitaan lähes aina toisten turkkilaisten kanssa. Näiden seikkojen vuoksi heidän sosiaaliset verkostonsa ovat valtaväestön näkökulmasta katsottuna rajoittuneita, ja se vahvistaa entisestään mahdollista segregaatiota. (Emt. 52–60, Gestring ym. 2004, 10–11.)

Turkkilaiset muodostavat Saksassa usein omia tiiviitä yhteisöjään ja keskittyvät tietyille asuinalueille. He asuvat myös keskimääräistä ahtaammin. (Gestring ym.. 2004, 10-11.) Turkkilaistaustaisten ja saksalaisten välillä on suuria eroja koulutustasossa, ja se vaikeuttaa turkkilaisten kohdalla ”hyvien työpaikkojen” saantia. Ensimmäisen ja toisen sukupolven välillä on kyllä nousua, mutta erot ovat silti suuria. Turkkilaisia syrjitään työmarkkinoilla myös muun muassa huivin käytön takia, etenkin palveluammateissa. (Emt. 9.)

2.1.3 Vertailevaa eurooppalaista tutkimusta

Roger Penn ja Paul Lambert (2009) ovat tutkineet maahanmuuttajien lapsia Isossa-Britanniassa, Ranskassa ja Saksassa. Tutkimus perustuu 16–25-vuotiailta nuorilta kerättyyn survey-aineistoon. Isossa-Britanniassa tutkimuksen kohteena olivat pakistanilaisten ja intialaisten, Ranskassa portugalilaisten ja pohjoisafrikkalaisten ja Saksassa turkkilaisten ja entisen Jugoslavian alueelta muuttaneiden jälkeläiset. Näitä ryhmiä vertailtiin vastaaviin kantaväestön ryhmiin.

Kaikissa kolmessa maassa toisen polven edustajien kielitaito on suhteellisen hyvä, eikä systemaattisia osaamisaukkoja löydy. Kieli siis harvoin estää heitä integroitumasta. (Penn & Lambert 2009, 71.) Ainakin Saksassa vanhempien koulutustason todettiin edesauttavat oleellisesti lasten kielenoppimista (emt. 62). Muillakin osa-alueilla vanhempien yhteiskunnallinen status ja koulutustaso ovat merkittäviä toisen polven kannalta kaikissa kolmessa maassa. Pennin ja Lambertin tutkimuksen mukaan kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten nuorten välillä on merkittäviä menestymiseroja koulutuksessa ja työmarkkinoilla, mutta ne ovat selitettävissä sosiaalisilla, eivätkä etnisillä eroilla. Hyvin toimeentulevat vanhemmat siirtävät koulutusmotivaatiota lapsilleenkin ja lisäksi heillä on heikommin toimeentuleviin nähden enemmän koulutus- ja työmarkkinoilla hyödynnettävää sosiaalista pääomaa. (Emt. 62, 77, 96).

Yleisesti ottaen eurooppalainen tutkimus osoittaa, että toinen sukupolvi saavuttaa harvoin valtaväestön koulutuksellista ja ammatillista asemaa ja sillä on vaikeuksia työllistyä (Penn & Lambert 2009, 95; Martikainen & Haikkola 2010, 18). Toki on huomattava, että eri etnisten ryhmien väliset erot ovat suuria. Penn ja Lambert kirjoittavat esimerkiksi, että toisen polven turkkilaiset Saksassa ovat koulutuksen ja työmarkkinoiden suhteen varsin heikossa asemassa, kun taas portugalilaiset ovat saavuttaneet Ranskassa lähes saman tason kuin kantaväestö. Tämä on seurausta muun muassa Saksan ja Ranskan harjoittamista erilaisista siirtolaispolitiikoista. Ranskan assimilaatiopolitiikka näyttää olleen tässä suhteessa menestyksekkäämpi kuin Saksan eroja korostava politiikka. (Emt. 96.)

Pennin ja Lambertin tutkimuksessa ei ilmennyt perusteita etnisten enklavien olemassaololle. Toinen polvi oli varsin hyvin assimiloitunut ja edusti samantyylistä poliittista ja kulttuurista orientaatiota kuin kantaväestön nuoret. Kielellinen, poliittinen ja kulttuurinen assimilaatio oli kuitenkin hyvin epäsymmetristä, eli hybridisyydestä oli varsin vähän merkkejä. Tämä tarkoittaa sitä, että kantaväestö ei juuri missään määrin omaksunut vähemmistöjen kulttuureja yhdessäkään kolmesta maasta (Penn & Lambert 2001, 156).

2.2 Katsaus kotimaiseen tutkimukseen

Suomalaisella tutkimuksella on omat erityispiirteensä, sillä Suomessa toisen sukupolven taustat ovat hyvin erilaiset kuin monissa muissa Euroopan maissa. Suomessa on varsin paljon entisen Neuvostoliiton alueelta muuttaneita, jotka taas ovat herättäneet vähän kiinnostusta muualla. Lisäksi monissa Euroopan maissa maahanmuuton juuret ovat toisen maailmansodan jälkeisessä työmuutossa, kun taas Suomessa suurimmilla ryhmillä on paluumuutto-, avioliittomuutto- tai turvapaikanhakijatausta. (Martikainen & Haikkola 2010, 18.)

2.2.1 Toisen polven maahanmuuttajat suomalaisessa koulussa

Suomessa toisen polven tutkimuksessa on korostunut koulutuksen näkökulma. Syynä tähän on luonnollisesti toisen polven maahanmuuttajien verrattain nuori ikä. Tuoreessa väitöskirjassaan Elina Kilpi (2010) tarkastelee maahanmuuttajien lapsia suomalaisessa koulussa. Hänen tutkimuksensa on ensimmäinen aiheesta tehty edustava tutkimus Suomessa ja se perustuu Tilastokeskukselta hankittuun aineistoon, joka on otos vuosina 2000–2004 peruskoulunsa päättäneistä oppilaista, sekä vuonna 2009 kerättyyn haastatteluaineistoon vantaalaisista yhdeksäsluokkalaisista (emt. 34, 51–52). Kilpi vakuuttaa maahanmuuttajien lasten koulutuksen tarkastelun olevan olennaista, koska koulutus on tärkein indikaattori työelämään sijoittumisessa, ja maahanmuuttajien lasten kohtalon voidaan nähdä kertovat pitkän tähtäimen integraatiosta laajemminkin (emt. 232).

Kilven tutkimus osoittaa, että peruskoulunsa päättävien maahanmuuttajataustaisten nuorten arvosanat ovat valtaväestön nuoria heikompia. Monien maahanmuuttajaryhmien huonompi koulumenestys voidaan kuitenkin pitkälti selittää vanhempien resurssien avulla: mitä alhaisempi vanhempien koulutustaso, sosioekonominen asema ja tulotaso ovat, sitä heikompi on myös lapsen koulumenestys. Kun vanhempien resurssit vakioidaan, erot jäävät hyvin vähäisiksi. Huomionarvoista silti on, että maahanmuuttajataustaisilla on suurempi todennäköisyys jäädä toisen asteen koulutuksen ulkopuolelle. (Kilpi 2010, 99–105, 235.)

Uravalinnoissaan maahanmuuttajataustaiset nuoret eroavat Kilven mukaan jonkin verran enemmistöstä. Enemmistön nuoret tekevät uravalintansa yleensä itsenäisesti ja omien kiinnostustensa mukaan, maahanmuuttajataustaisten kuunnellessa enemmän vanhempiensa mielipiteitä. Taustatekijät huomioiden maahanmuuttajataustaiset nuoret hakeutuvat myös huomattavasti todennäköisemmin lukioon kuin valtaväestö. (Kilpi 2010, 173.) Tästä voidaan päätellä, että maahanmuuttajataustaisten nuorten ja heidän perheidensä usko koulutukseen on vahva ja korkeamman koulutuksen arvellaan parantavan mahdollisuuksia päästä hyviin töihin. Kuten Kilven tutkimus osoittaa, lasten koulutusmahdollisuuksien parantaminen onkin usein maahanmuuton taustalla. Tutkimuksen mukaan maahanmuuttajataustaisen koulumenestystä ja toisen asteen koulutukseen jatkamista selittävät yleensä etnisyyttä paremmin sosiaaliset erot. Kaiken kaikkiaan Kilven tutkimus antaa vahvoja viitteitä siitä, että paras tapa auttaa maahanmuuttajataustaisia nuoria menestymään suomalaisessa yhteiskunnassa on edistää heidän vanhempiensa pääsyä työmarkkinoille. (Emt. 225.)

Myös kasvatustieteilijä Mirja-Tytti Talib (2002) on tutkinut maahanmuuttajien lapsia koulujärjestelmän näkökulmasta. Talib toteaa, että erityisesti venäläissyntyisillä oppilailla on kulttuuriperintönä voimakas arvostus koulua ja koulutusta kohtaan. Koulutuksen nähdään olevan ratkaiseva tekijä yksilön menestymisessä myöhemmässä elämässä. Koulu on tärkeä maahanmuuttajataustaisille nuorille myös siksi, että se tarjoaa hyvän mahdollisuuden integroitua ja omaksua uuden asuinmaan arvoja ja käyttäytymisnormeja, sekä hyvässä että pahassa. Osittain juuri koulunkäynnin takia maahanmuuttajien lapset kirivät hetkessä vanhempiensa ohitse, mitä uuteen maahan sopeutumiseen tulee. (Emt. 53–54.)

Lasten eläminen toisaalta suomalaisessa koulumaailmassa, toisaalta perheessä saattaa kuitenkin aiheuttaa perheensisäisiä konflikteja. Koulussa ja perheen parissa pätevät eri säännöt. Lapset saattavat integroitua vanhempiensa mielestä liiankin nopeasti ympäröivään yhteiskuntaan ja samalla unohtaa etnisen alkuperänsä. Lisäksi lapsi tai nuori voi pyrkiä piilottamaan identiteettinsä koulutovereiden hyväksynnän toivossa ja omaksumaan valtakulttuurin arvoja, kielen ja elämäntavat vanhemmiltaan salaa. Yhteentörmäyksien todennäköisyys kasvaa, mikäli vanha ja uusi asuinmaa ja kulttuuri eroavat huomattavasti toisistaan. (Talib 2002, 23–24.)

2.2.3 Venäjänkieliset paluumuuttajat Suomessa

Entisen Neuvostoliiton alueelta muuttaneet ovat Suomessa ylivoimaisesti suurin maahanmuuttajaryhmä. Presidentti Mauno Koiviston keväällä 1990 antama lausunto, joka antoi suomalaisen syntyperän omaaville entisen Neuvostoliiton alueella asuville henkilöille oikeuden muuttaa Suomeen paluumuuttaja-statusella, aiheutti suuren paluumuuttoaallon, jonka seurauksiin ei ollut kunnolla varauduttu (Jasinskaja-Lahti 2000, 3–4). Suomen jouduttua syvään lamaan inkerinsuomalaisten paluumuutto jatkui edelleen, eikä tieto korkeasta työttömyydestä Suomessa vaikuttanut heidän muuttopäätöksiinsä. Lisäksi ajan kuluessa Suomeen alkoi muuttaa paluumuuttaja-statusella myös sellaisia henkilöitä, joiden tietämys Suomesta oli vähäistä, ja jotka puhuivat tuskin ollenkaan suomen kieltä. Etenkin puutteet suomen kielen taidossa merkitsivät suurta haastetta muuttajien kotouttamisessa suomalaiseen yhteiskuntaan. (Työministeriö 1998, 5.)

Neuvostoliiton viimeisen väestölaskennan (vuodelta 1989) mukaan maassa asui kansallisuudeltaan suomalaisiksi ilmoittautuneita noin 70000 henkeä. Enemmistö heistä oli inkerinsuomalaisia. (Työministeriö 1998, 1.) Paluumuuttaja-käsitteellä ei kuitenkaan viitata pelkästään inkerinsuomalaisiin. 1990-luvulta lähtien se on tarkoittanut käytännössä lähinnä kahta ihmisryhmää: ensinnäkin sellaisten suomalaisten jälkeläisiä, jotka emigroituiivat Neuvostoliittoon vuosina 1918–30. Toiseksi viitataan inkerinsuomalaisiin, jotka ovat sellaisten suomalaisten jälkeläisiä, jotka emigroituiivat aikavälillä 1600-luku – 1900-luvun alku Inkerinmaalle, joka sijaitsee nykyään osittain Venäjällä, osittain Virossa. (Jasinskaja-Lahti 2000, 3.) Muut kansallisuudeltaan suomalaiset olivat esimerkiksi Suomen itsenäistyessä Venäjälle jääneitä Suomen suuriruhtinaskunnan kansalaisia ja heidän jälkeläisiään tai Suomesta sisällissodan ja sitä seuranneiden pulavuosien aikoihin muuttaneita ja heidän jälkeläisiään. (Työministeriö 1998, 1.)

Suomalaisen syntyperän omaavien paluumuutolla oli 1990-luvun alussa varsin hyvät edellytykset. Korkeasuhdanteen käännyttyä lamaksi inkerinsuomalaisten paluumuutto ei hiljentynyt, toisin kuin paluumuutto yleensä. Inkerinsuomalaiset ovat olleet monelta osin erilaisessa asemassa kuin muut ulkosuomalaiset, koska Neuvostoliitto ei sallinut heidän ylläpitää suomalaista identiteettiä tai yhteyksiä Suomeen. Siksi varsinkin nuoremmissa ikäluokissa monen ainut äidinkieli oli venäjä ja suomalaisuuden tuntemus oli muutenkin

vähäistä. (Työministeriö 1998, 3–5.) Osittain siksi kaikkien inkerinsuomalaisten kotiutuminen Suomeen ei sujunut toivotulla tavalla. Erityisesti monet työttömät nuoret sekaantuivat huumeisiin ja rikollisuuteen. (Heinänen 2004, 4.)

Matti Seppälä (1996) on tutkinut inkerinsuomalaisten sopeutumista haastatteleamalla eripuolilta Neuvostoliittoa saapuneita paluumuuttajia. Hänen mukaansa sopeutumisen edellytyksiä kuvaavat sukupolvea paremmin erilaiset identiteettityypit. Seppälä erottelee näitä tutkimuksessaan neljä. Ensimmäinen identiteettityyppi, joka on onnistunut säilyttämään suomalaisuutensa, on myös akkulturoitumisen eli sopeutumisen kannalta otollisin. Toki tämän identiteettityypin edustajat ovat joutuneet tekemään paljon suomen kielen säilyttämiseksi. Heidän sopeutumistaan kuvaa hyvin integroituminen, jolloin paluumuuttaja mukautuu myös suomalaiseen yhteiskuntaan. Toinen identiteettityyppi sisältää ihmisiä, joiden inkerinsuomalainen kulttuuritietoisuus liittyy lähinnä lapsuuteen ja nuoruuteen, mutta jotka silti selvästi pyrkivät integroitumaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Suurimpana haittaavana tekijänä saattaa olla venäläisen tai virolaisen aviopuolison sopeutumattomuus. (Emt. 78-79.)

Kolmannessakin identiteettityypissä esiintyy akkulturaatiokehitystä, mutta myös sopeutumattomuutta. Suomen kielen heikkoon osaamiseen yhdistyy toisaalta omaehtoista eristäytymistä ja toisaalta valtakulttuurin osoittamaa hyljeksintää. Neljännen ryhmän muodostavat aviopuolison kautta paluumuuttajastatuksen saaneet venäläiset tai virolaiset. Seppälän haastattelujen mukaan inkerinsuomalaisten miesten vaimoilla ei ilmennyt sopeutumattomuutta. Sen sijaan joillakin miehillä oli melkoisia vaikeuksia vanhan ja uuden kulttuurin välillä. (Seppälä 1996, 78–79.)

Inga Jasinskaja-Lahti (2000) on tutkinut tilastollisin menetelmin 12–19-vuotiaita venäjänkielisiä maahanmuuttajanuoria pääkaupunkiseudulla. Tutkimus on osa kansainvälistä tutkimusprojektia (Comparative Study of Ethnocultural Youth, ICSEY), joka toteutettiin yhdeksässä länsimaassa. Jasinskaja-Lahden kyselyyn osallistuneiden nuorten perheistä 96 prosentilla oli paluumuuttajastatukseen oikeuttava suomalainen tausta ja perheet määriteltiin keskiluokkaisiksi. Kuitenkin 70 % äideistä ja 56 % isistä oli aineiston keräämisen aikaan työttömiä. Verrokkiryhmänä käytettiin suomalaisia nuoria ja

maahanmuuttajataustaisista vietnamilaisia, turkkilaisia ja somalialaisia nuoria. (Emt. 2000, 31.)

Jasinskaja-Lahden tutkimuksen tulokset osoittavat, että se, kuinka paljon nuoret käyttävät arkipäivässään venäjän- ja suomenkieltä sekä heidän kulttuurinen orientaationsa ennustavat vahvasti heidän kokemaansa identiteettiä. Kielen suhteen merkittävä huomio oli, että kielitaito ei korreloinut identiteetin kanssa, vaan kielen käytön määrä jokapäiväisessä elämässä (Jasinskaja-Lahti 2000, 56). Kaikki venäjänkieliset nuoret identifioituivat jossain määrin sekä suomalaisuuteen että venäläisyyteen, mutta heidän identiteettinsä venäläinen aspekti oli vahvasti yhteydessä perhesuhteisiin ja etenkin vanhempien tukeen. (Emt. 38.) Venäläistaustaiset olivat taipuvaisempia olemaan perhesuuntautuneempia kuin suomalaiset ikätoverinsa. He hyväksyivät helpommin vanhempiensa auktoriteettiaseman ja tarpeen lasten itsenäisyyden rajoittamiselle. Myöskään korkea suomalaisen identiteetin aste ei maahanmuuttajataustaisten joukossa vähentänyt perheorientaatiota (emt. 43).

Tutkimuksessa ei havaittu merkittäviä eroja identiteetinmuodostuksessa eri aikoja Suomessa asuneiden välillä. Sen sijaan huomionarvoisemmaksi seikaksi nousi ikä, jolloin henkilö oli muuttanut Suomeen. Tässä suhteessa Jasinskaja-Lahti on samoilla linjoilla kuin Ruben Rumbaut. Ei ole lainkaan yhdentekevää mihin lapsen tai nuoren psyykkiseen ja fyysiseen kehitysvaiheeseen uuteen maahan muuttaminen osuu. Sopeutumiseen vaikutti myös maahanmuuttajan ja valtaväestön asenteiden yhteisvaikutus: mitä vahvemmin nuoret olivat suuntautuneet integraatioon akkulturaatiostrategianaan, sitä vähemmän syrjintää he kokivat valtaväestön taholta. (Jasinskaja-Lahti 39–40.)

Jasinskaja-Lahden tutkimus osoittaa venäjänkielisten nuorten akkulturaatioprosessin kompleksisuuden ja dynaamisuuden: lukuisat eri tekijät vaikuttavat yhden yksittäisen henkilön identifiointiin ja nuorten omat etnisyyismääritelmät muuttuvat ajan myötä (Jasinskaja-Lahti 2000, 55). Siksi on vaikeaa – ellei mahdotonta – luoda malleja tai ennusteita toisen polven kohtaloista. Suomalaisten suhtautumiseen venäjänkielisiin vaikuttavat luonnollisesti myös viime vuosisatojen historia ja Suomen jännitteinen sijainti ”idän ja lännen välissä”. Rajanvetoa on tehty varsinkin suhteessa itään ja Venäjään. Länsi sen sijaan ei ole edustanut Suomesta katsottuna uhkaa, vaan ollut pikemminkin ihailun

kohde. Osittain siksi venäläistaustaisiin suhtaudutaan suuremmalla varauksella kuin esimerkiksi Länsi-Euroopasta tulleisiin. (Löytty 2005, 7.)

2.3 Yhteenveto

Tässä luvussa olen esitellyt aiheitani sivuavaa ulkomaista ja kotimaista tutkimusta. Aiemmat tutkimukset avaavat useita huomionarvoisia näkökulmia. Sekä kotimaisissa että ulkomaisissa tutkimuksissa korostuu eri sukupolvien suhteiden tärkeys. Ensimmäisen polven koulutustaso, työmarkkina-asema ja muut resurssit kuten sosiaalisen verkoston laajuus vaikuttavat merkittävästi toisen polven mahdollisuuksiin. Toisenkin polven tapauksessa hyvä koulutus on usein avain onnistuneeseen integraatioon.

Sekä Ruben Rumbautin että Inga Jasinskaja-Lahden tutkimusten tulokset muuttoajan vaikutuksesta ovat tärkeitä myös oman analyysini kannalta. Tätä tutkimusta varten haastattelemani henkilöt sijoittuvat Rumbautin sukupolvimallia käyttäen sukupolviin 1,5 ja 2. Käytän analyysissäni sukupolvea yhtenä teoreettisena apuvälineenä, mutta otan huomioon myös muut henkilön akkulturaatioon vaikuttavat tekijät, kuten etnisen alkuperän, sosioekonomisen aseman, iän ja sukupuolen.

Janßenin ja Polatin tutkimus turkkilaistaustaisten elämästä Saksassa antaa minulle vertailukohtan omaan tutkimukseeni. Toisen polven turkkilaisten asema Saksassa eroaa monin tavoin toisen polven venäläisten asemasta Suomessa, ja siksi pyrin avaamaan erojen syitä, sekä etsimään mahdollisia yhteneväisyyksiä. Tarkastelen Janßen ja Polatin tapaan myös sitä, miten toisen polven verkostot rakentuvat ja millaisia resursseja ne tarjoavat.

Venäläistaustaisista haastateltavistani useimmilla on paluumuuttajatausta, poikkeuksena kaksi äitinsä avioliiton myötä Suomeen muuttanutta. Onkin mielenkiintoista kysyä, onko inkerinsuomalaisilla tai muuten suomalaisilla juurilla mitään vaikutusta tutkittavieni akkulturaatioon ja kulttuuri-identiteettiin. Onko heillä edes riittävästi tietoa suomalaisesta perinnöstään?

Tutkimukseni tuo kulttuurisen sukupolvitutkimuksen kentälle identifiikaatioon keskittyvän näkökulman. Aiemmin Suomessa on tutkittu enimmäkseen toisen polven henkisiä ja materiaalisia resursseja ja niiden suhdetta integraatioon, mutta oma tutkimuksellinen mielenkiintoni suuntautuu henkilökohtaisempiin kokemuksiin ja haastatteluvuorovaikutuksen pohjalta syntyneisiin jäsenyyden määrittelyihin. Aiemmissä tutkimuksissa on myös painottunut kasvatustieteellinen näkökulma. Tutkimukseni rajaa näkökulman vain venäläistäustaisiin nuoriin sen sijaan, että tarkasteltaisiin toista polvea yhtenä kokonaisuutena. Tavoitteena ei kuitenkaan ole vain tuoda esille yksittäisten ihmisten ajatuksia itsestään, vaan hyvän sosiologisen tutkimuksen tavoin pyrkiä löytämään henkilökohtaisista kokemuksista jotakin yhteisesti jaettua, joka ei kerro pelkästään seitsemästä haastateltavastani, vaan jotakin myös koko ympäröivästä yhteiskunnastamme.

3. TUTKIMUKSEN TAVOITE JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkielmani käsittelee Suomessa asuvia toisen polven venäläisiä nuoria ja nuoria aikuisia. Yleensä toisen polven maahanmuuttajalla viitataan henkilöön, joka on syntynyt kohdemaassa maahanmuuttajavanhemmille, eikä näin ollen itse ole maahanmuuttaja ollenkaan. Omassa tutkimuksessani olen kuitenkin laajentanut käsitteen tarkoittamaan myös sellaisia ihmisiä, jotka ovat muuttaneet Suomeen lapsina vanhempiansa mukana. Olennaiseksi seikaksi nousee silloin se, että nämä ihmiset eivät itse ole tehneet päätöstä lähteä, ja ovat siten vanhempiansa mukana seurannutta toista sukupolvea. Omat haastateltavani ovat muuttaneet Suomeen viimeistään 12-vuotiaina.

Tutkimukseni tavoitteena on vastata seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten kahden (tai useamman) kulttuurin välimaastossa elävät toisen polven venäläiset määrittelevät itsensä etnisesti ja kulttuurisesti?
2. Millainen merkitys maahanmuuttajataustalla tai monikulttuurisuudella on heidän sosiaalisissa suhteissaan?

Ensimmäinen tutkimuskysymys olettaa, että toisen polven maahanmuuttaja elää ainakin jossain määrin kahden eri kulttuurin välissä tai ristiriidassa. Kysymyksellä etsitään vastausta siihen, mihin ryhmään/ryhmiin henkilö tuntee kuuluvansa ja millä tavalla mainittu kulttuurien ristiriita vaikuttaa hänen elämäänsä. Toisen polven maahanmuuttajan tapauksessa tämä kysymys on minusta erityisen mielenkiintoinen, koska oletan, että hänellä saattaa olla vanhempiaan ja suomalaisia ikätovereitaan suurempi todennäköisyys tuntea epävarmuutta suhteessa kulttuuriseen identiteettiinsä. Yhtäältä vanhemmilta saatu etnis-kulttuurinen perintö luo pohjan toisen polven maahanmuuttajan minäkuvalle, toisaalta taas suomen kieli, eläminen Suomessa ja mahdolliset suomalaiset perheenjäsenet ja suomalaiset ystävät synnyttävät voimakkaita sidoksia suomalaisuuteen. Haluankin selvittää, millaiseen positioon haastateltavat sijoittavat itse itsensä etnis-kulttuurisella kentällä.

Toinen kysymys laajentaa näkökulman koskemaan sitä, miten henkilö kokee muiden

ihmisten näkevän hänet ja suhtautuvan häneen. Tunteeko hän yhteenkuuluvuutta vai ulkopuolisuutta? On myös kiinnostavaa tutkia liittyykö suhteisiin toiseuden kokemuksia ja keneen nähden henkilö on toinen. Samalla pyritään selvittämään sitä, missä tilanteissa erilaiset ennakoasenteet ja ajattelumallien erilaisuudet aiheuttavat ongelmia ja millaisia nämä ongelmat ovat. Miten kulttuurien erilaisuus vaikuttaa kanssakäymiseen toisten ihmisten kanssa? Millaisessa seurassa henkilö on kotonaan? Seuraako maahanmuuttajan leima kaikkialle, vai onko siitä mahdollista päästä eroon?

Valitsin tutkimusmetodikseni haastattelun, koska haluan kerätä ihmisten mielipiteitä, kokemuksia ja perusteluja omalle toiminnalleen. Haastattelu sopii tällaisten tietojen keräämiseen hyvin. Perusteenani haastattelun valinnalle on myös se, että ihminen nähdään siinä subjektina, joka antaa merkityksiä toiminnalleen (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35). Olen kiinnostunut siitä, miten toisen polven venäläiset itse omassa puheessaan ja vuorovaikutuksessa muodostavat kulttuurista identiteettiään ja miten he sijoittavat itsensä suhteessa etnisyyteen ja kulttuuriin.

Tutkimukseni tavoitteena on suunnata katse niihin tapoihin, joilla toisen polven venäläiset antavat merkityksiä eri ilmiöille, niissä havaittavat mahdolliset yhteneväisyydet ja erot sekä se, mitä nämä yhtäläisyydet ja erot kertovat venäläisten maahanmuuttajien lasten roolista suomalaisessa yhteiskunnassamme (ks. myös Ruusuvuori ym. 2010, 17). Tutkimuksessa ei ole niinkään tarkoitus keskittyä toisen polven maahanmuuttajan yksilölliseen identiteettiin ja sen muutoksiin. Painopiste on sen sijaan kulttuurisessa identiteetissä ja sosiaalisessa identiteetissä sekä siinä, mihin yhteisöön nämä henkilöt tuntevat kuuluvansa ja mistä he tuntevat tulevansa suljetuiksi ulos.

Suomessa asuvat venäläistaustaiset eivät ole homogeeninen ryhmä. Jokainen ihminen on yksilönä jäsen monessa erilaisessa viiteryhmässä (harrastukset, työ, perhe, uskonto, ikäryhmä) ja siksi hänellä on lukuisia erilaisia identiteettejä; toisin ilmaistuna, hänen identiteettinsä koostuu lukuisista yksilöllisistä osa-alueista. Jokainen identiteetti yhdistää hänet muihin samaan ryhmään kuuluviin ihmisiin. (Holliday ym. 2004, 17.) Tutkimukseni haasteena on samaan aikaan antaa tilaa yksilöiden erilaisuudelle ja välttää kapeuttavia yleistyksiä, ja toisaalta pyrkiä löytämään jaettuja kokemuksia ja yhteneväisyyksiä.

4. TOISEN POLVEN MAAHANMUUTTAJA – KÄSITTEELLINEN MAHDOTTOMUUS?

Toisen sukupolven maahanmuuttaja on varsin ristiriitainen termi. Rastas, Huttunen ja Löytty kirjoittavat Suomalaisessa vieraskirjassaan (2005, 13) kuinka ”toisen polven maahanmuuttaja on itse asiassa käsitteellinen mahdottomuus”. Ongelmallista käsitteessä on se, että se määrittelee henkilön suoraan maahanmuuttajaksi, vaikka hän on todennäköisesti asunut koko ikänsä Suomessa (tai jossakin muussa maassa), eikä ole muuttanut mistään maasta toiseen. Puhutaan myös kolmannen ja neljännen polven maahanmuuttajista. Milloin maahanmuuttajuus lakkaa vai lakkaako se koskaan? Onko tämänkaltainen kielenkäyttö myös yritys pitää ”maahanmuuttajataustaiset” ja ”perisuomalaiset” erillään? (Emt.)

Käsitteen häilyvyys ilmenee erityisen hyvin siinä, että usein maahanmuuttajataustaisuus otetaan esiin varsinkin sellaisissa tapauksissa, joissa henkilö eroaa ulkoisesti enemmän tai vähemmän selkeästi kantaväestöstä. Tumma ihonväri suomea äidinkielenään puhuvalla on yksiselitteinen merkki erilaisuudesta; valkoinen eurooppalainen hyväksytään helpommin ”meihin” kuuluvaksi, vaikka hänelläkin olisi ulkomaalaisia sukujuuria. Olennaista on ymmärtää se, että jos henkilö näyttää esimerkiksi aasialaiselta, se ei välttämättä tarkoita sitä, että kulttuuri johon hän identifioituu, on juuri aasialainen. (Pykälä 2007, 59.)

Olemme siis seuraavanlaisen kysymyksen äärellä: onko tutkimuksessa ylipäätään relevanttia käyttää käsitettä ”toisen polven maahanmuuttaja” sen epämääräisyyden vuoksi? On epäselvää kuinka paljon maahanmuuttaja- tai etninen identiteetti määrittelee kunkin ”toisen polven maahanmuuttajan” identiteettiä ja siksikin on harhaanjohtavaa liittää heihin maahanmuuttajan leima. Melkein yhtä järjettömältä tuntuisi, jos vaikkapa opettajapariskunnan lasta kutsuttaisiin ”toisen polven opettajaksi”, vaikka hän on itse kouluttautunut joksikin aivan muuksi. ”Toisen sukupolven maahanmuuttaja” -käsitteelle tarjottuja vastineita ovat muun muassa ulkomaalaistaustainen, suomenmaalainen, uussuomalainen, monikulttuurinen suomalainen tai afro-suomalainen (Lepola 2000; Pykälä 2007). Nämäkään käsitteet eivät anna kovin selkeää kuvaa ilmiöstä eivätkä ole välttämättä sen vähemmän leimaavia. Osuvamman vaihtoehdon puuttuessa käytän tässä tutkimuksessa

maahanmuuttajien lapsista ”toisen polven venäläisen” rinnalla nimitystä ”toisen polven maahanmuuttaja”; siinäkin tapauksessa, että he eivät ole syntyneet Suomessa, vaan muuttaneet maahan lapsina vanhempiansa kanssa.

Suomen tapauksessa suurin osa toisen polven maahanmuuttajista on korkeintaan kaksikymppisiä. Oma kiinnostukseni suuntautuu erityisesti nuoriin ja nuoriin aikuisiin. Kasvatuksen yhteiskunnallisia tekijöitä ja erityisesti monikulttuurisuutta tutkinut Mirja-Tytti Talib kirjoittaa, että toisen polven maahanmuuttaja elää kahden kulttuurin välimaastossa. Hänellä on vaikeuksia ymmärtää uutta kulttuuria ja toisaalta hänellä voi olla vajavaiset tiedot vanhempiansa kulttuurista. (Talib 2002, 27.) Maahanmuuttajavanhemmat saattavat pysytellä mahdollisimman tiukasti omassa etnisessä perinteessään tai luoda suomalaisesta kulttuurista oman versionsa. Jotkut vanhemmat saattavat elää suomalaisessa kulttuurissa vain lastensa välityksellä (emt. 29). Lapset yrittävät sopeutua valtakulttuuriin piilottamalla identiteettinsä ja se tapahtuu usein vanhemmilta salaa. Tämä luo helposti konflikteja perheen sisälle. Perheen roolit voivat myös kääntyä pääläelleen, erityisesti jos isä ei saa töitä ja äiti elättää perhettä tai jos lapsista tulee tulkkeja ja asioiden toimittajia vanhempien puutteellisen kielitaidon vuoksi. Lapset muuttuvat näin aikuisiksi ja aikuiset lapsiksi. (Emt. 23–24.)

Objektiivinen ja subjektiivinen sosiaalinen identiteetti tulee myös erottaa toisistaan; yhteisö saattaa luokitella henkilön maahanmuuttajaksi, mutta hän itse pitää itseään suomalaisena (Talib 2002, 46). Tällöin erottelun perusteena voivat olla ulkoiset tunnusmerkit ja yhteisön epäviralliset kriteerit siitä, kuka kuuluu joukkoon ja kuka ei. Vaikka yksilö itse identifioituisi suomalaiseksi, suomalainen yhteiskunta saattaa pitää häntä vieraana, toisena. Seuraavassa luvussa eritellään niitä käsitteellisiä keinoja, joilla ensimmäistä ja toista maahanmuuttajapolvea pyritään sysäämään marginaaliin ja suomalaisuuden ulkopuolelle.

5. ERONTEKOJEN VÄLINEITÄ

5.1 Toiseus

Toiseus ei suinkaan liity vain etnisyyteen, mutta tässä tutkimuksessa käsittelen sitä erityisesti etnisyyden näkökulmasta. Toiseuttaminen liittyy kahtiajakoihin: yleensä kyseessä ovat me ja muut. Tutkimuskirjallisuudessa toiseudella tarkoitetaan sitä, kuinka joku tai jokin ”itsestä” tai ”normaalista” poikkeava ymmärretään itseä tai normaalia vähempiarvoiseksi. Näin ollen ensimmäisen ja toisen suhde on aina jonkinlainen valtasuhde. Ensimmäisyys ja toiseus muodostavat toisistaan riippuvaisen parin, jolloin kummallekin annetut merkitykset vaikuttavat parivaljakon toiselle osapuolelle annettuihin merkityksiin. Lyhyesti sanottuna toiseus on rajan vetämistä. Toiseuttava ajattelu ei tunnista saati tunnusta yhteisiä piirteitä tai ominaisuuksia. (Löytty 2005, 9.)

Tässä tutkimuksessa olen kiinnostunut toiseudesta nimenomaan siinä mielessä, missä määrin toisen polven maahanmuuttajat kokevat muiden ihmisten määrittelevän heidät toisiksi, ulkopuolisiksi. Tarkastelen toiseuttamista sekä suomalaisen valtaväestön että maahanmuuttajataustaisen henkilön ”alkuperämaan” edustajien käyttäytymisessä. Itsemäärittely edellyttää aina toisen, johon itseä verrataan.

Lehtosen (2004b, 247) mukaan vierasta koskeva viisaus alkaa itseä koskevasta viisaudesta. Toiseuden kohtaamisessa pääosassa eivät ole vain kohdattavat toiset, vaan myös toiseuden kohtaavat ensimmäiset, jotka tässä kohtaamisessa ajautuvat myös oman itsensä äärelle (emt). Kansallinen ja kulttuurinen identiteettimme ei määriy sisältä päin vaan vuorovaikutuksessa toiseen. Stuart Hall tähdentää: *”vaikka toiseuden muodostaminen on yritys asettaa paikalleen se mitä me emme ole jotta pysyisimme siitä varmemmin loitolla, voimme ymmärtää itseämme vain suhteessa tähän toiseen. - - Se, keitä me kulttuurisesti olemme, määrittyy aina identiteetti yhteisön ja sille toisen välisestä suhteesta.”* (Hall 1992, 305.)

Erot meihin ja heihin eivät siis ole luonnollisia vaan ne opitaan (Pykälä 2007, 7). Ongelmallista on se, että itsen kanssa samaan kulttuuripiiriin kuuluvissa on helppo nähdä moni-

muotoisuus, mutta ”toiset” typistyvät muutamaan, usein negatiiviseen, ominaisuuteen jotka määrittävät kaikkia tiettyyn kulttuuriin kuuluvia (Holliday ym. 2004, 191). Lähes ainoa ”toisten” toimintaan vaikuttava tekijä on etnisyys tai kulttuuri. Pykälä mainitsee Lahcen Abahassinin kertoman esimerkin: jos muslimimies lyö vaimoaan, syyksi esitetään hänen kulttuurinsa ja uskontonsa. Jos suomalaismies toimii samalla lailla, syynä ei olekaan hänen suomalaisuutensa vaan kenties stressi, alkoholi tai masennus. (Pykälä 2007, 7.) Tyypittelyn ja erityisesti stereotyypittelyn problemaattisuus on siinä, että ne korostavat eroja sielläkin, missä itse asiassa on paljon enemmän ihmisiä yhdistäviä kuin erottavia tekijöitä (Raittila 2004, 18). Toiseus ei ole lainkaan ominaisuus, vaan tietty positio, joka otetaan tai pikemminkin annetaan.

Toiseuttaminen perustuu siihen olettamukseen, että kulttuuriltaan Toinen ei ole yhtä monitahoinen tai sivistynyt kuin Ensimmäinen, ja että se siksi voidaan typistää muutamaan, usein negatiiviseen piirteeseen, yksilöllisiä variaatioita huomioonottamatta (Holliday ym. 2004, 191). Ulkopuoliset edustavat aina tietynlaista uhkaa yhteisölle. Vaikka he eivät olisikaan fyysisesti vaarallisia, he ovat uhkaavia yksinkertaisesti sen vuoksi, että he ovat erilaisia. Heidän erilaisuutensa kyseenalaistaa meidän taipumuksemme nähdä oman yhteiskuntamme luonnollisena. (Emt. 118.)

Toiseuttavan ja yksinkertaistavan ajattelun tuloksena maahanmuuttajia ja maahanmuuttajataustaisia ihmisiä käsitellään arkipuheessa lähes aina yhtenä kokonaisuutena. Laura Huttunen (2004, 140) kirjoittaa tutkimiansa maahanmuuttajien elämäkertojen perusteella, että usein maahanmuuttajat tuntevat tulevansa kohdelluiksi kategorian edustajina, eivätkä yksilöinä. Kyse on kuitenkin todella laajasta ja kirjavasta joukosta, jonka määrittelemisen yksiselitteisesti on mahdottomuus. Usein maahanmuuttajat esitetään stereotyyppisissä asetelmissä ja on aina hämmästyttävää, jos joku yksilö eroaakin luoduista stereotyyppioista. Voi olla, että usein henkilön ikä, sukupuoli tai sosioekonominen asema tekijä selittää hänen toimintaansa paremmin kuin etninen tai kulttuurinen tausta. Toisen polven maahanmuuttajien tapauksessa lienee myös kiinnostavaa kysyä, sopivatko he ollenkaan tähän ensimmäisen ja toisen kahtiajakoon, vai ovatko he pikemminkin kolmansia, joiden on vaikeaa identifioida itseään kumpaankaan kahdesta kategoriasta.

5.2 Muukalaisuus

Simmelin (2005, 76) toteamuksen mukaan muukalainen ei ole se, joka tulee tänään ja lähtee huomenna, vaan se joka tulee tänään ja jää huomenna. Tässä mielessä Suomessa maahanmuuttajavanhemmista syntyneen määrittelevä muukalaiseksi on hiukan ongelmallista, koska hän ei ole tullut mistään, eikä tehnyt päätöstä jäädä. Ymmärrän tässä yhteydessä muukalaisuuden kuitenkin laajemmin. Syntymämaastaan huolimatta toisen polven maahanmuuttajalla on ”vieras” alkuperä, eikä hän edusta sitä, mitä valtaväestö pitää tuttuna ja normaalina.

Muukalainen tuo aina yhteisöön jotain uutta ja kyseenalaistaa sen vakiintuneet arvot, toimintamallit ja sosiaaliset luokitukset. Toisen polven maahanmuuttajassa nämä luokitukset joutuvat erityisellä tavalla koetukselle: hän ei ole ulkomaalainen, ei maahanmuuttaja, ei suomalainen. Häntä on vaikea lokeroida ja muukalaiselle ominaisesti hän sijaitsee jossain totuttujen kategorioiden välimaastossa. Muukalainen ei ole muukalainen omalla voimallaan, vaan nimenomaan suhteessa tiettyyn luokittelun järjestelmään, joka tekee hänestä muukalaisen. Kuten Mikko Lehtonen toteaa, muukalaisuuden salaisuutta ei tulekaan etsiä muukalaisista, vaan niistä luokittelujärjestelmistä, joiden nojalla jotkut luokitellaan muukalaisiksi ja toisia ei. (Lehtonen 2004b, 250.) Esimerkiksi Suomessa näytetään suhtautuvan erilaisiin ulkomaalaisiin eri tavoin. Lehtosen mukaan ei-toivotuimpia ovat suomalaisista ulkoisesti ja kulttuurisesti erottuvat ryhmät, kuten somalit ja arabit sekä kulttuurihistoriallista vastakkainasettelua edustavat ryhmät, erityisesti venäläiset.

Vaikka toisen polven maahanmuuttajaa ei leimaakaan samanlainen ”tulemisen ja lähtemisen irrallisuus” (Simmel 2005, 76) kuin hänen vanhempiaan, hänkään ei yleensä ole juuriaan myöten kasvanut kiinni ryhmän erillisiin osiin tai sen pyrkimyksiin, vaan hän tarkastelee niitä objektiivisemmalla asenteella (emt. 79). Muukalaista luonnehtii samaan aikaan läheisyys ja etäisyys (emt. 83). Simmeliläisittäin ymmärrettynä muukalaisuus ei ole ulkopuolisuutta tai ei-jäsenyyttä, vaan se problematisoi täydellisen ulkopuolisuuden ja persoonallisen läheisyyden välistä vastakkainasettelua: *”Muukalaisuus onkin varsin positiivinen suhde, erityinen vuorovaikutuksen muoto. Siriuksen asukkaat eivät oikeastaan*

ole meille muukalaisia ainakaan sanan sosiologisessa merkityksessä, vaan heitä ei ole meille olemassakaan; he ovat etäisen ja läheisen tuolla puolen. Muukalainen taas on ryhmän itsensä osa samalla tavoin kuin ovat köyhät ja kuin ovat lukuisat ”sisäiset viholliset”. Muukalainen on elementti, jossa ryhmän sisäisyys ja jäsenyys samalla sisältävät ulkopuolisuuden ja vastakkaisuuden.” (Emt. 77.)

Eveliina Kuhalampi (2002, 40) kirjoittaa paluumuuttajien piilomuukalaisuudesta. Tällä hän viittaa siihen, että paluumuuttaja tuntee itsensä muukalaiseksi kotimaassaan, vaikka hän ulkoisesti täyttää kaikki kotimaalaisen piirteet. Kuhalampi toteaa, että paluumuuttajan muukalaisuus alkaa tulla esille vasta, kun hänen kanssaan on enemmän tekemisissä. Silloin hänen käytöksensä tai puheensa saattaa herättää huomiota. Toisen polven maahanmuuttajan tapauksessa tämä prosessi toimii joskus nähdäkseni toisinpäin. Yleensä jo ulkoisesta olemuksesta havaitaan, ettei tietty henkilö ole ”täysin suomalainen”. Tämän havainnon herättämät stereotypiat saavat suhtautumaan henkilöön tietyllä lailla. Jos kuitenkin edetään tiiviimpään kanssakäymiseen, voidaan usein huomata, ettei henkilö eroakaan ulkonäkönsä lisäksi kovin paljon niin sanotuista tavallisista suomalaisista. Jos paluumuuttajien tapauksessa kyse on piilomuukalaisuudesta, voisi toisen polven maahanmuuttajia kutsua esimerkiksi näennäismuukalaisiksi.

Paluumuuttajan muukalaisuus on sikäli raskasta, ettei hän voi tuudittautua siihen lohdulliseen ajatukseen, että kotimaassaan häntä ainakin ymmärretään (Kuhalampi 2002, 43). Sama saattaa koskea toisen polven maahanmuuttajia. Vanhempien kotimaa voi olla heille vieras, mutta toisaalta myös asuinmaassa he saattavat kokea vierautta ja kuulumattomuutta. Tutkimuksen kannalta kiinnostava kysymys on, tuntevatko toisen polven edustajat jonkinlaista kotimaattomuutta, koska heitä ei aivan täysin pidetä syntymämaahansa eikä myöskään vanhempiensa kotimaahan kuuluvina?

Simmelin näkemys muukalaisuudesta keskittyy ristiriitaisuuteen ja alati mukana olevaan jännitteeseen; muukalaista luonnehtivat erilaiset vastakohtia sisältävät käsiteparit, kuten lähteminen-tuleminen, liikkuminen-paikallaanpysyminen, tuttuus-vieraus, ensimmäisyys-toiseus. Muukalainen on jotain, jonka määrittäminen on vaikeaa ja jonka olemuksesta on vaikeaa saada otetta. (Simmel 2005, 76–84.) Muukalainen tuo aiemmin stabiiliin ryhmään

tai yhteisöön jotain uutta ja haastaa sen itsestäänselvydet. Vaarallisinta on se, että muukalainen voi paljastaa annettuina pidettyjen asioiden haurauden ja keinotekoisuuden. Tämä voi merkitä symbolisen järjestelmän kääntymistä nurin.

5.3 Jäsenyys

Jäsenyyden käsitteellä on yleensä tarkoitettu maahanmuuttajien näkökulmasta lähtevää niiden kulttuuristen ja poliittisten ehtojen tarkastelua, ”joiden avulla ihmiset saavat tietyn yhteiskunnallisen aseman ja formaalit oikeudet – tai jäävät näiden oikeuksien ulkopuolelle” (Harinen & Suurpää 2003, 6). Tarkastelun kohteena ovat olleet muodolliset velvollisuudet ja oikeudet, arjen vuorovaikutus ja sosiaalisten suhteiden jäsenyyskampailut. Jäsenyydessä on postmodernin tapaan korostettu yksilöiden elämää jatkuvan muutoksen alla sekä kulttuuria ja yhteiskuntaa jatkuvan muutoksen prosessina. (Pykälä 2007, 33.)

Emme voisi tietää mitkä tai ketkä ovat suomalaisia jos emme tietäisi mitkä tai ketkä eivät niitä ainakaan ole. Tämä vaatii ihmisten kategorisoimista ”meihin” ja ”muihin”, ”jäseniin” ja ”ulkopuolisiin”. ”Ulkoryhmä on juuri se kuvitteellinen vastavoima, jonka sisäryhmä tarvitsee identiteetilleen, eheydelleen, sisäiselle solidaarisuudelleen ja emotionaaliselle tasapainolleen” (Bauman 1999, 55). Baumanin mukaan kansalliset yhteisöt täytyy tuottaa ja niitä on jatkuvasti puolustettava.

Maahanmuuttajat ja maahanmuuttajataustaiset haastavat jäsenyysajattelun, sillä he kuuluvat samanaikaisesti tavallaan kumpaankin ääripäähän: suomalaisiin ja ulkomaalaisiin. Toisen polven maahanmuuttajat ovat kansalaisuudeltaan ja poliittisilta ja yhteiskunnallisilta oikeuksiltaan suomalaisia, puhuvat suomea ja ovat syntyneet Suomessa. Silti useimpien on mahdotonta pitää heitä täysin suomalaisina, etenkin jos heidän ulkonäkönsä tai käyttäytymisensä poikkeaa selvästi ”suomalaisesta”.

Laura Huttunen (2004, 135) huomauttaa, että maahanmuuttajat ja heidän jälkeläisensä määritellään helposti kuuluviksi yhteiskunnalliseen marginaaliin. He sijaitsevat jossain suomalaisuuden ulkopuolella. Maahanmuuttajien läsnäolo voi toki olla hyväksyttyä, mutta

siitä huolimatta he sijoittuvat suomalaisiksi määritellyn keskuksen reuna-alueille. Maahanmuuttajuutta marginaalisena positiona tarkasteltaessa liikutaan itse asiassa monikulttuurisuuteen liittyvän problematiikan ytimessä. Suomalaisen maahanmuuttopolitiikan lähtökohtana on tänne muuttavien siirtolaisten integroiminen osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Tarkoituksena on, että Suomeen asumaan asettuvat tulevat lopulta tasaveroisiksi yhteiskunnan jäseniksi. Toisaalta virallinen maahanmuuttopolitiikka puhuu myös maahanmuuttajien ”oikeudesta omaan kulttuuriin”, mikä tarkoittaa sitä, että yhdenvertaisuus on eri asia kuin kulttuurinen samanlaisuus. Monikulttuurisuuskeskustelun dilemma on se, millä tavoin on mahdollista olla erilainen joutumatta samalla marginaaliseen asemaan. (Emt. 136; Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma 2006, 13–15.)

Bremer ja Gestring (2004, 259) tarkentavat, että uusien jäsenien sisään pääsemisen suhteen on tärkeää, onko kansakunta ns. alkuperäyhteisö (Herkunftsgemeinschaft) vai tahtoyhteisö (Willengemeinschaft). Ensiksi mainittuun jäseneksi pääseminen vaatii etnisen ja kulttuurisen syntyperän todistamista yhteisöä vastaavaksi. Pitäisin tätä Saksan lisäksi vallitsevana käsityksenä myös Suomessa. Sen sijaan esimerkiksi Ranskassa ja Yhdysvalloissa toteutetaan tahtoyhteiskuntaa, jossa kansalaisuuden saa jokainen, joka täyttää tietyt valtion määrittelemät ehdot (emt).

5.4 Suomalaisuus ja etnisyys

”Suomi ei ole muuttumaton asiantila, vaan jatkuvien muutosten näyttämö. Myöskään suomalaisuus ei ole ajasta aikaan samana pysyvä ominaisuus, vaan jatkuvasti käynnissä olevan kansallisen identiteetin tuottamisen kulloinenkin tulos.”

(Lehtonen 2004a, 9)

Tilanteessa, jossa maahanmuutto voimistuu ja väestön heterogeenisuus lisääntyy, syntyy tarve määritellä myös suomalaisuutta uudelleen, koska kansallisuus menettää itsestään selvän luonteensa ja se kyseenalaistetaan (Lepola 2000, 19). Myös tutkimukseni kannalta on olennaista pureutua niihin arvoihin ja oletuksiin, joita suomalaisuuteen liittyy, koska vain sen pohjalta on mahdollista ymmärtää, miksi jotkut suljetaan suomalaisuuden piiriin

ulkopuolelle ja toisten sallitaan tulla sisälle. Ketkä siis ovat suomalaisia ja kenellä on oikeus määritellä suomalaisuus?

Suomi ei ole koskaan ollut homogeeninen kansakunta, vaikka se on sellaisena totuttu esittämään, vaan meillä on ollut vähemmistöryhminä muiden muassa saamelaisia, romaneja ja suomenruotsalaisia (Pykälä 2007, 6). Onko edellä mainituilla sekä uusilla etnisillä ryhmillä mahdollisuus ylläpitää omaa kulttuuriaan ja identiteettiään ja silti olla suomalaisia? Entä voidaanko henkilö määritellä suomalaiseksi, jos hän näyttää suomalaiselta, on syntynyt Suomessa, puhuu suomea ja on Suomen kansalainen? Valkoihoisia ja suomalaisen näköisiä on paljon helpompi pitää suomalaisina kuin tummaihoisia. Mutta entä jos henkilöllä onkin suomenruotsalaiset sukujuuret? Jos hän on kaksikielinen? Jos hän on asunut ison osan elämästään muualla kuin Suomessa? Jos hän ei itse tunne itseään suomalaiseksi? Huomaamme, että jo ”suomalaisen näköisen” ja ”suomalaisen oloisen” henkilön määrittelemisen suomalaiseksi voi olla ongelmallista, koska ei ole olemassa varsinaisia yhteisesti sovittuja kriteerejä siitä, mitä suomalaisuus on. Vielä vaikeammaksi asia muuttuu, kun kyseessä onkin esimerkiksi tummaihoinen suomalainen. Erilaisia ”suomalaisuuskriteerejä” pyritään muodostamaan useimmiten sellaisissa tilanteissa, kun joku halutaan sulkea pois suomalaisuuden piiristä.

Pykälä toteaa, että ulkomaalaistaustaiset suomalaiset haastavat käsityksiä siitä, ketkä ovat suomalaisia ja kuuluvat niiden ihmisten piiriin jotka tuntevat toisiaan kohtaan keskinäistä solidaarisuutta, yhteisvastuuta ja ylipäänsä ovat tasa-arvoisia keskenään (Pykälä 2007, 11). Eri kulttuureista olevien ihmisten kohtaamista ja toistensa ymmärtämistä hankaloittaa heidän erilainen kokemustaustansa, joka muodostuu ennakkokäsityksistä, uskomuksista, asenteista ja arvoista (Talib 2000, 58). Ymmärrettävyyden puute puolestaan vaikeuttaa keskinäisen solidaarisuuden ja yhteenkuuluvuuden tunteen syntymistä ja rajaa ”erilaisia” suomalaisuuden ulkopuolelle.

Suomalaisuutta voidaan lähestyä myös keskinäisenä ymmärrettävyytenä (Ruuska 2004, 156). Jorma Anttila on kuvannut suomalaisuutta kulttuuris-yhteiskunnalliseksi merkitysjärjestelmäksi ja sosiaalisesti representaatioksi. Kysymys on kollektiivisesti jaetuista kansallista identiteettiä koskevista käsityksistä. (Anttila 1996, 201–202.) Näistä

käsityksistä ei tietenkään vallitse aina yhteisymmärrystä, vaan kansallista identiteettiä konstruoidaan koko ajan uudelleen, kamppailen siitä, kenellä on oikeus osallistua sen määrittelyyn.

Puhuttaessa suomalaisuudesta tarkoitetaan ainakin kahta eri asiaa. Yhtäältä on poliittinen ja yhteiskunnallinen suomalaisuus, joka liittyy Suomen kansalaisuuteen. Toisaalta on etninen suomalaisuus, jonka rajoja on vaikeampi vetää. Etninen suomalaisuus liittyy kulttuuriin, mentaliteettiin ja elämäntapaan ja siksi henkilö ei muutu etnisesti suomalaiseksi samalla hetkellä kuin hänen kansallisuutensa muuttuu.

Laajennetaan tarkastelu koskemaan etnisyyttä ja kansallistunnetta yleisesti. Olennaista etnisyyden idean syntymisessä on, että ihmiset tuntevat kuuluvansa tiettyyn kansaan, jota kutsuvat tietyllä nimellä. Kansallisuudet ovat kuviteltuja yhteisöjä, koska kaikki niiden jäsenet eivät koskaan tule tapaamaan toisiaan. Heitä eivät yhdistä konkreettiset sosiaaliset siteet vaan yhteisyysusko. (Weber 2010, 212; Lepola 2000, 330.)

Etnisyyttä ei ole olemassa muuten kuin suhteessa muihin ryhmiin. Se ei ole ryhmän ominaisuus, vaan ryhmien välisen suhteen yksi ulottuvuus. (Eriksen 1993, 12.) Jotta ryhmä määritellään etniseksi, sillä oletetaan olevan tavalla tai toisella yhteinen alkuperä (Huttunen 2005, 117). Usein etnisiksi ymmärretään nimenomaan muut ja muualta tulleet, suomalaisten silmissä eksoottiset, ja vaatii näkökulman vaihtoa ymmärtää, että etnisuus liittyy yhtä lailla myös suomalaisiin. Etniset ryhmät eivät kuitenkaan ole niin homogeenisia, kuin yhteiseen kulttuuriin perustuvat määritelmät antavat ymmärtää. Esimerkiksi luokka-, koulutus- ja sukupuolierot erottelevat samaan etniseen ryhmään lukeutuvia toisistaan. (Emt. 119, 134.)

5.5 Monikulttuurisuus

Modernin ajan myötä maapallon yhdentymisen on kiihtynyt ja kulttuuriset käytännöt ovat alkaneet sekoittua yhä nopeammin. Uusi globaali tilanne haastaa ajatuksen selvärajaisista yhteisöistä ja kulttuureista. (Hautaniemi 2001, 28.) Yksinkertaisuudessaan monikulttuurisuus tarkoittaa sitä, että samassa yhteisössä tai yhteiskunnassa on monia

kulttuureja (Talib & Lipponen 2008, 11). Tällaisessa yhteiskunnassa haasteena ovat eri kulttuureja edustavien ryhmien väliset suhteet. Monikulttuurisen yhteiskunnan käsitettä on käytetty monissa erilaisissa merkityksissä sen jälkeen kun se nousi keskusteluun 1960–70-luvuilla suurissa maahanmuuttomaissa. Suomessa käsite nousi ahkerampaan käyttöön 1990-luvulla maahanmuuton lisääntyessä. Monikulttuurisuus ei kuitenkaan välttämättä liity maahanmuuttoon, vaikka Suomessa se onkin käsitetty nimenomaan maahanmuuton seurausilmiöksi. Yhteiskunnassa voi jo vanhastaan olla useita erilaisia kulttuuriryhmiä. Monikulttuurisuus ei myöskään aina liity etnisyyteen: rinnakkaisia kulttuureja voivat muodostaa vaikkapa työväenluokka ja porvaristo tai katoliset ja protestantit. (Lepola 2000, 198–209.)

Todellisuudessa monikulttuuriset yhteiskunnat ovat jo vanha ilmiö. Jo 1400-luvulta lähtien kansojen muutot ja liikkuminen ovat olleet pikemminkin sääntö kuin poikkeus ja ne ovat tuottaneet yhteiskuntia, jotka ovat etnisesti tai kulttuurisesti “sekoittuneita”. Voidaan jopa sanoa, että liike ja muutto ovat ihmiskunnan perustavanlaatuisia sosiohistoriallisia ehtoja ja olennaisella tavalla osa ihmisen sosiaalista luonnetta. (Hall 2003b, 237.)

Talib ja Lipponen (2008, 11) ehdottavat, että monikulttuurisuus voidaan ymmärtää myös tilana, jossa näennäisesti yhtenäiseen yhteisöön tulee erilaisia ihmisiä. Ainakin vielä viime vuosikymmeninä monikulttuurisuuskeskustelussa eläteltiin ajatusta siitä, että ihmiset voisivat elää keskenään, vaikka he säilyttäisivätkin kulttuuriset, etniset ja uskonnolliset elämäntapansa. Käytännössä asia on kuitenkin osoittautunut monimutkaisemmaksi ja kulttuurit ovat sekoittuneet toisiinsa tavoilla, joita ei ollut odotettu. Uusi tulkinta herättelee ajatusta siitä, etteivät varsinkaan nuoret enää luokittele itseään vain tiettyjen etnisyyksien tai kulttuurien kautta, vaan he osallistuvat yhteisöihinsä ennen kaikkea ihmisinä, jotka ovat suhteellisen vapaita valitsemaan oman elämäntapansa. (Emt.)

Monikulttuurisuus näyttäisi ihmisten mielissä yhdistyvän nimenomaan värikkyteen ja eksoottisuuteen (Löytty 2004, 225). Tästä antaa viitteitä se edellä mainittu seikka, että termi nousi keskusteluun vasta 1990-luvulla, vaikka Suomessa on sitä ennenkin ollut erilaisia kulttuureja. Hyvin karkeasti ottaen monikulttuurisuuden suhtautuminen voidaan jakaa kahteen ääripäähän: toisissa piireissä sitä ihailaan, toisissa se taas koetaan uhkana.

Kuitenkin jopa monikulttuurisuuden myönteisellä korostamisella voi olla negatiivisia seurauksia. Löytyn mukaan kulttuurista on muodostunut ”kapeassa mutta erittäin huomionarvoisessa mielessä” samankaltainen erottelun väline kuin rodusta. (Emt.) Kulttuuri on se tekijä, jolla alkuperäiset asukkaat ja uudet tulokkaat erotellaan toisistaan. Kulttuurien erilaisuuskin voi toimia vallankäytön välineenä, kun ihmisten välisiä eroja aletaan korostaa ja arvottaa. Kulttuurisen aspektin korostamisella pyritään toisinaan myös häivyttämään puheen takana lymyviä oletuksia rodullisista eroista. (Emt. 226.)

Monikulttuurinen yhteiskunta ideologiana pyrkii vastaamaan etnisen monimuotoisuuden haasteeseen. Kulttuuri ja etnisyys eivät ole vain filosofista pohdintaa ihmisen identiteetistä ja yhteenkuuluvaisuuden tunteesta, vaan ne koskettavat käytännön tasolla elämäämme ja vuorovaikutustamme. Poliittisesti monikulttuurisuus sivuaa käsitystämme kansalaisuudesta, tasa-arvosta ja demokratiasta. Monikulttuurisessa yhteiskunnassa jokaisella tulisi olla oikeus säilyttää oma etninen erityisyytensä ilman, että siitä koituu hänelle haittaa, mutta myös velvollisuus kunnioittaa toisten etnistä erityisyyttä. (Hautaniemi 2001, 28–29.)

Monikulttuurisuusideologian toteuttaminen käytännössä on osoittautunut ongelmalliseksi. Monen etnisen ryhmän eläminen rinnakkain samassa yhteiskunnassa aiheuttaa väistämättä jonkinlaisia konflikteja. Vaikka erilaisuuden hyväksyminen on arvokasta, täytyy olla olemassa myös yhteiset säännöt ja viitekehys, jossa toimitaan. Monikulttuurisuuden maalailu ruusunpunaisena elämän rikastajana onkin arvotonta, ellei pohdita kriittisesti monikulttuurisen yhteiskunnan todellisia selviytymismahdollisuuksia, vahvuuksia ja heikkouksia.

6. IDENTITEETIN JÄLJILLÄ

6.1 Kulttuurinen identiteetti

Ennen kulttuuriseen identiteettiin perehtymistä on paikallaan määritellä edes lyhyesti, mitä yhtäältä kulttuurilla ja toisaalta identiteetillä tarkoitetaan. Kummallekin käsitteelle on toki lukemattomia määritelmiä. Kulttuureja pidetään yleensä suhteellisen vakaina ja pysyvinä merkitysten ja käytäntöjen joukkoina, jotka ovat ajallisesti ja paikallisesti jatkuvia. Kulttuurit myös edeltävät yksilöä ja tarjoavat yksilön olemiselle jonkinlaisen viitekehyksen, joka yhdistää hänet edeltävien sukupolvien ketjuun. Kulttuuri sisältää ne arvot, normit, tavat ja uskomukset, jotka ovat tyypillisiä tietylle ihmisryhmälle. Saman kulttuurisen identiteetin jakavien ihmisten oletetaan olevan samanlaisia. On myös tyypillistä, että kulttuureita pidetään selvärajaisina ja toisistaan erottuvina. (Hall 2003a, 85–86.)

Kenties vielä kulttuuriakin monitahoisempi käsite on identiteetti. Identiteetti-käsitteen nousua sosiaalitieteelliseen keskusteluun Yhdysvalloissa 1950-luvun lopulla siitä tuli nopeasti suosittu ja monikäyttöinen termi, joka jo parin vuosikymmenen kuluttua koki pienen inflaation liiakäyttönsä vuoksi (Brubaker 2004, 31). Identiteetti on yleinen ilmaus sille, että käsitellään ihmisen kokemuksista itsestään ja hänen kuulumistaan johonkin yhteisöön tai kulttuuriin. Konkreettisessa mielessä identiteetti koostuu monista eri palasista: iästä, sukupuolesta, etnisyydestä, ammatista, uskonnosta, kielestä, sosiaaliluokasta ja maantieteellisestä paikasta. (Talib & Lipponen 2008, 48, 78.) Identiteetin käsitteellä voidaan viitata niin itseymmärrykseen, samanlaisuuteen ihmisten tai aikakausien välillä kuin refleksiiviseen ja vuorovaikutukselliseen minä-projektiin (Brubaker 2004, 33–34).

Stuart Hall (1999, 21) jakaa identiteetin historian kolmen aikakauden mukaan 1) valistuksen subjektiin, 2) sosiologiseen subjektiin ja 3) postmoderniin subjektiin. Valistuksen aikana tieteelliset ja materiaaliset saavutukset edistivät länsimaisen kulttuurin ja subjektiviteetin kehittymistä. Yksilö pyrki irrottautumaan kollektiivista ja hänelle syntyi halu muokata moraaliaan ja maailmankatsomustaan oman järkensä perusteella.

Sosiologinen identiteetti syntyi uusien yhteiskuntatieteiden kehittyessä. Sosiologinen subjektikäsite viittaa identiteetin muodostumiseen minän ja toisten ihmisten vuorovaikutuksessa. Tieteen ja ihmisyyden otettua jumalallisen aseman, yhteisöllisyyden hämärtyessä ja maallistuneen maailmankuvan vallatessa alaa ihmiset joutuivat etsimään pohjaa identiteetin rakentamiselle uudessa epävarmuuden ja suhteellisuuden maailmassa. (Talib & Lipponen 2008, 49–51.)

Myös psykoanalyysi toi subjektiuteen oman lisänsä: Freud väitti, että identiteetti on jotain, joka muodostuu ajan myötä tiedostamattomissa, ei-rationaalisissa prosesseissa. Yksilön irtaantuminen perinteistä ja epävarmuuden jatkuva läsnäolo vauhdittivat postmodernin identiteetin muotoutumista. Postmoderni edellyttää, ettei ole olemassa kiinteää identiteettiä, vaan muuttuvassa maailmassa sitä joudutaan jäsentämään useasti elämän aikana. Epävarmuus ja muutos ovat pysyviä. Identiteetti on myös yhä enemmän yksilön itsensä muokattavissa ja jokaisella on monia mahdollisia identiteettejä. Myöskään etnisyyksi ei ole ikuinen ominaisuus, vaan sekin on sosiaalisiin suhteisiin liittyvä ilmiö, joka näyttäytyy yhdessä muiden identiteettien kanssa. (Talib & Lipponen 2008, 47–56.)

Kulttuurinen identiteetti on tämän päivän sosiaalitieteissä varsin suosittu käsite. Oman kimmokkeensa sitä koskevalle keskustelulle on antanut globalisaatio, jonka uskotaan muuttavan kulttuurien suhteita aivan uudellaisiksi. Lyhyesti sanottuna ihmiset ovat tulleet tietoisemmiksi omista ja toistensa kulttuurisista identiteeteistä. (Petkova 2005, 11.) Globalisaatio muuttaa ymmärrystämme maailmasta ja tuottaa uutta paikallista ja paikatonta identiteettiä (Hall 2003a, 87). Perinteisesti kulttuuriset ryhmät ovat olleet sidoksissa tiettyyn paikkaan, jonka rajaus on taannut kulttuurin välittymisen ja säilymisen. Uudessa globaalissa tilanteessa, kun ihmisten liikkuvuuden ajatellaan kasvavan, myös kulttuurien sekoittuminen lisääntyy ja kulttuurin paikalliset sidokset löystyvät. Hallin mukaan globalisoituminen haastaa meitä pohtimaan uudestaan monia arkisia käsityksiä kulttuurisesta identiteetistä ja patistaa meitä käsittämään kulttuurin uudella tavalla. (Eml. 88, 92).

Talib ja Lipponen (2008, 79) kuvaavat kulttuurisella identiteetillä kuulumista yhteen tai useampaan ryhmään ja tunteisiin, jotka liittyvät ryhmän jäsenyyteen. Kulttuurinen identiteetti liittyy yhteen sosiaalisen ja kollektiivisen identiteetin kanssa, eikä selkeää teoreettista erottelua näiden kolmen käsitteen välillä löydy. Petkova (2005, 19) tarkastelee kulttuurista identiteettiä kahden ulottuvuuden kautta. Ensiksi se voidaan nähdä yhteisön tasolla, jolloin se tarkoittaa kuulumista johonkin kulttuuriseen ryhmään. Näin ymmärrettynä kulttuurisia identiteettejä on yhtä paljon kuin on kulttuurisia ryhmiä. Toinen mahdollisuus on tehdä määrittely yksilöstä käsin. Silloin kulttuurinen identiteetti sisältää kaikki henkilön yhteenkuuluvuudet eri ryhmiin. Nämä yhteenkuuluvuudet eivät ole erillisiä, vaan jokaisessa yksilössä ne ovat sekoittuneet ainutlaatuisella tavalla. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, etteivät ne voisi olla ristiriidassa keskenään. (Emt.)

Riippumatta siitä, määritelläänkö kulttuurinen identiteetti yhteisön vai yksilön tasolla, se pohjautuu aina tiettyihin elementteihin, jotka voidaan jaotella kolmeen kategoriaan: materiaallinen kulttuuri, henkinen kulttuuri sekä ajallis-paikallinen kulttuuri. Viimeksi mainittu ei liity aikaan ja paikkaan itsessään, vaan siihen miten ne ymmärretään ja tulkitaan. Kulttuurinen identiteetti on suuresti riippuvainen kulttuurisesta kontekstista. Kulttuurinen konteksti määrää sen, mihin kiinnitämme huomiota ja mihin emme, ja antaa meille myös kulttuurille tyypillisen koodiston. (Petkova 2005, 20–22.)

Petkova (2005, 15) myös muistuttaa, että identiteetti on sangen emotionaalisesti latautunut rakennelma. Jos henkilö identifioituu tiettyyn ryhmään, hän pysyy harvoin objektiivisena. Sen sijaan identifioitumisen kohteeseen liittyy yleensä kiintymyksen ja tyydytyksen tunteita. Ihmiset eivät yhdistä itseään johonkin abstraktiin sosiaaliseen kategoriaan, vaan tiettyihin arvoihin, uskomuksiin, symboleihin ja moraalinormeihin, jotka ovat yhteisiä tähän kategoriaan kuuluville. Nämä ominaisuudet puolestaan vastaavat varsin hyvin kulttuurin määritelmää. Tämän vuoksi sosiaalisen ja kulttuurisen identiteetin erottelu on vaikeaa. Ei ole sosiaalista ryhmää ilman kulttuuria, eikä kulttuuria sosiaalisen ryhmän tai kollektiivin ulkopuolella. (Emt.) Toisaalta Liebkind (1996, 10) on sitä mieltä, että etninen identiteetti ei välttämättä liity vahvoihin tunteisiin. Vaikka joku identifioituisikin johonkin kulttuuriin, se ei välttämättä tarkoita, että hän välittäisi suuresti kyseisestä kulttuurista.

Aion käyttää sosiaalisen ja kulttuurisen identiteetin käsitteitä tutkimuksessani osin rinnakkain, osin erikseen havainnollistamaan kollektiivisen identiteetin eri vivahteita. Sosiaalisella identiteetillä viitataan perheeseen, työhön, sukupolveen ja yhteiskunnalliseen asemaan ja kulttuurisella puolestaan etnisyyteen, tapoihin, arvoihin ja normeihin. Paljolti kyse on kuitenkin samasta asiasta. Mitä eroihin tulee, pyrin tutkimuksessani selvittämään sitä, onko kulttuurinen vai sosiaalinen identiteetti näiden ihmisten elämässä tärkeämpi määrittävä tekijä. Identifioituvatko he siis vahvemmin esimerkiksi perheeseensä, opiskelualaansa tai ammattiryhmäänsä kuin etnisiin juuriinsa?

Hall (2003, 93) kirjoittaa, että tapamme hahmottaa kulttuureja on hyvin paikallinen. Kun ajattelemme mielessämme kulttuurista identiteettiä, olemme taipuvaisia yhdistämään sen tiettyyn paikkaan tai maisemaan. Nämä ovat tietenkin stereotyyppioita, mutta kuvaavat sitä, kuinka kansalliset kulttuurit syntyvät ja kuinka niitä ylläpidetään. Jos etnisyydellä ja kulttuurilla todella on näin tiivis yhteys paikkaan, niin kuinka käy siirtolaisten, jotka syystä tai toisesta lähtevät pois siltä alueelta, joka kuuluu heidän kulttuurilleen? Mitä tapahtuu kulttuuri-identiteetille, kun se on riuhtaistu pois paikasta?

Hall (1999, 20) puhuu ”identiteettikriisistä” ilmiönä, jossa perinteiset identiteetit ovat murtumassa. Meille ihmisille aiemmin vankkoja asemia antaneet ja kulttuurisia maisemia luoneet luokka, sukupuoli, etnisuus, rotu ja kansallisuus ovat pirstoutumassa. Tämä muutos panee myös henkilökohtaiset identiteetit liikkeeseen ja horjuttavat käsityksiä yhtenäisistä, muuttumattomista subjekteista. (Emt.) Maasta toiseen muuttavat henkilön tapauksessa identiteetti ei ole enää sidoksissa paikkaan ja harvoin kansallisuuteenkaan, joten kiinnittymiskohteita on etsittävä muualta.

Hall (1999, 13) esittää minän olevan tietyssä mielessä fiktiota. Hän myös tähdentää identiteetin rakentuvan eron kautta. Jotta jollakulla voisi olla ”mustan” ihmisen identiteetti, täytyy hänen olla tietoinen siitä, että on olemassa ”valkoisia”. Jotta henkilö voisi määritellä itsensä ”venäläiseksi” tai ”itäeurooppalaiseksi”, täytyy olla olemassa esimerkiksi ”suomalainen” tai ”pohjoiseurooppalainen”, johon hän itseään peilaa.

6.2 Toisen sukupolven identiteettineuvottelut

Murrosiässä nuoren identiteetti väistämättä muuttuu ja kehittyy. Omat vaatimuksensa nuoruuden identiteettiprojektille tuo se, että nuoren on neuvoteltava identiteetistään erilaisissa yhteisöissä tai jopa niiden välillä (Talib & Lipponen 2008, 79). Maahanmuuttajataustaisten nuorten haasteena on tulla toimeen uusissa paikoissa ja kulttuureissa niin, etteivät he sulautuisi niihin ja menettäisi identiteettiään. Heillä on enemmän tai vähemmän muistoja vanhempiensa kulttuurista, heidän kotimaansa historiasta ja kielestä, mutta he eivät kuitenkaan edusta vain mennyttä vaan ovat linkittyneet moniin uusiin kulttuureihin, kieliin ja tapoihin elää. (Emt.) Stuart Hallin (1999, 71) sanoin maahanmuuttajien lapsilla kuten heidän vanhemmillaankin voi olla ”monia koteja”.

Tarkastelen seuraavassa maahanmuuttajataustaisten nuorten identiteettineuvotteluja leimatun ja transnationaalien identiteetin lähtökohdista. Mahdollisia lähestymistapoja olisi lukuisia, mutta olen valinnut nämä kaksi tutkimukselleni mielestäni osuvimpina ja hedelmällisimpinä.

6.2.1 Leimattu identiteetti

Kun tarkastelemme sitä, miten ulkoapäin annetut määritelmät ovat mukana identiteetin rakentumisessa, pääsemme tarkastelemaan leimattua identiteettiä. Leimattu identiteetti tarvitsee käyttöönsä muilta saatua palautetta kyseessä olevasta ihmisestä. (Kulmala 2006, 66.) Kulmalan tavoin Juhila (2004) puhuu leimatusta identiteetistä kategoriana, johon kiinnittyy poikkeuksellisen vahvoja, negatiivisia luonnehdintoja. Tällaista omaan identiteettiin kohdistuvaa kielteistä määrittelyä vastaan puhuminen ja toimiminen on vaikeaa. Kategorisointi on tietysti olennainen osa ihmisten välistä vuorovaikutusta, sillä se tuottaa ja ylläpitää sosiaalista ja moraalista järjestystä. Kategoriat myös tuottavat ihmisille sosiaalisia identiteettejä ja niihin on kiinnittynyt tiettyjä ominaisuuksia ja toimintoja, joita odotamme kategoriaan liitettyllä ihmisellä olevan. Leimattujen identiteettien taustalla olevat kategoriat ovat kuitenkin usein tiedostamattomia, mikä voi tehdä niistä vaarallisia. (Emt. 20–23.)

Leimattu identiteetti limittyy monin tavoin toiseuteen ja vallankäyttöön. Se on ympäristön yksilölle antama asema, joka heikentää hänen mahdollisuuksiaan toimia tietyssä yhteisössä. Leimattu identiteetti määrittelee henkilön erilaiseksi, alempiarvoiseksi ja ulkopuoliseksi. Maahanmuuttajataustaisten tapauksessa leimaavia identiteettejä voivat olla esimerkiksi ”pakolainen”, ”muslimifundamentalisti” tai yksinkertaisesti ”maahanmuuttaja”. Näiden nimitysten muuttumista kielteisiksi on edeltänyt kyseisten ilmiöiden määrittely ongelmiksi (Kulmala 2006, 66). Esimerkiksi kaikkien venäläistaustaisten leimaaminen kommunisteiksi, ryssiksi tai naurettavasti suomea puhuviksi karvahattupäiksi siirtää yhteisön kantamat stereotyyppit yksittäiseen ihmiseen ja kieltää heidän yksilölliset eronsa.

Leimattu identiteetti näkyy kohtaamisissa ihmisten kanssa, ja siksi se tulee koko ajan uusinnetuksi (Juhila 2004, 27). Juhila korostaa myös, että vaikka postmoderni aikamme painottaakin minää itsearviointiin perustuvana projektina, ihmiset eivät ole vapaita määrittelemään omaa identiteettiään. Ilman jaettuja normeja emme kykenisi toimimaan. Kulttuuristen tietovarantojen lasti rasittaa varsinkin marginaaleihin lukeutuvien yksilöiden identiteetinmäärittelyä. (Emt. 28.)

Ei kuitenkaan ole niin, että kielteisiä leimattuja identiteettejä omaksuttaisiin tuosta vain osaksi henkilökohtaista identiteettiä. Päinvastoin yksilöt voivat pyrkiä kielellisesti tai teoillaan taistelemaan kapeuttavia ennakkokäsityksiä vastaan. Tällaista strategiaa on kutsuttu vastapuheeksi, vaikka se sisältää myös toimintaa (ks. esim. Juhila 2004; Kulmala 2006). Sen avulla yksilö voi pyrkiä erottautumaan annetusta tai oletetusta kategoriasta. Kulmala (2006, 67) tiivistää, että mikäli kategoria on jollakin tapaa kielteinen ja liittyy ihmiseen ei-toivottavia ennakkokäsityksiä, hänen on rakennettava omaa henkilökohtaista identiteettiään suhteessa leimattuun identiteettiin.

6.2.2 Transnationaali identiteetti

Etnisyys on vain yksi osa identiteettiä, mutta se määrää yksilöiden käyttäytymistä varsin paljon. Samaan etniseen ryhmään kuuluvia kohtaan tunnetaan usein erityistä solidaarisuutta ja esimerkiksi avioliittojen solmiminen on yleisempää oman etnisen ryhmän

sisällä kuin ulkopuolisen jäsenen kanssa. Etnisen ryhmän jäseniä yhdistää usein tunne, että he ovat erillinen itsenäinen ryhmä, jolla on yhteinen menneisyys ja sukupuu. Yleensä alue muodostaa etniselle identiteetille tärkeän siteen, ja sitä ylläpidetään kollektiivisesti symbolein ja erilaisin käytännöin. Juurettomuus nähdään negatiivisena, sillä ihmiset identifioituvat mielellään kotiin ja kotimaahan. Mitä mahdollisuuksia etnisellä identiteetillä ylipäänsä on säilyä, kun se irrotetaan paikallisesta kontekstistaan? Millaiset tekijät ylläpitävät maantieteellisestä sijainnistaan irrotettua etnistä identiteettiä? (Hautaniemi 2001, 23-24.)

Annika Forsanderin (2001, 50) mukaan sosiokulttuurinen transnationalismi tarkoittaa kulttuurin, uskonnon ja yhteisöllisyyden ylläpitämiseen tähtäävää toimintaa. Siinä kulttuurista ja etnistä tietoisuutta ylläpidetään ja välitetään eteenpäin seuraaville sukupolville. Transnationaalit yhteydet vahvistavat itsetuntoa vähentämällä juurettomuuden tunnetta, ja ovat merkittävä osa toisenkin polven identiteetin rakennusta. Transnationaalisuus on keino käsitellä paikasta irrotettua identiteettiä ja luoda uudenlaista etnisyyttä, jossa valtioiden rajat eivät enää näyttäyty etnisessä tai kulttuurisessa mielessä rajoittavina tekijöinä. (Emt.)

Transnationaali identiteettikokemus tarkoittaa siis kuulumisen tunteita sellaiseen yhteisöön, joka ei rajoitu maan rajojen sisäpuolelle. Useimmat maahanmuuttajat ja heidän jälkeläisensäkin elävät henkisesti kansallisvaltioiden rajat ylittävissä yhteisöissä. Transnationaalisella identiteetillä voi olla myös terapeuttisia vaikutuksia. Mikäli diasporassa elämiseen liittyy torjumista vastaanottaneen yhteiskunnan taholta, transnationaaliset suhteet ovat elintärkeitä itsekunnioituksen ja mielenterveyden ylläpitämiseksi. Vaikka näiden suhteiden ylläpitäminen merkittävistä jonkinasteista henkistä eristäytymistä valtaväestöstä, se voi kuitenkin pidemmällä tähtäimellä olla hyödyllistä maahanmuuttajan maahan asettumiselle. (Forsander 2001, 51–52.)

Transnationaali yhteisö suojelee maahanmuuttajan identiteettiä integroimalla hänet globaaliin yhteisöön, mutta myös paikallisen tason integraatio on välttämätön materiaalien toteutumiseksi. Ensimmäisellä sukupolvella identiteetti on vielä paljolti lähtömaassa, mutta jo toisen sukupolven henkisetkin tarpeet on sidottu vastaanottavaan yhteisöön. (Forsander 2001, 54.)

6.3 Identiteetti haastatteluissa

Ymmärrän identiteetin rakentumista tapahtuvan koko ajan tilanteissa, joissa ihmisillä on mahdollisuus reflektoida itseään, menneisyyttään ja tulevaisuuttaan. Identiteetti rakentuu dialogissa todellisen tai kuvitellun keskustelukumppanin kanssa (Kulmala 2006, 59). Juuri tietyllä vuorovaikutuskerralla muodostuvaan kertomukseen itsestä vaikuttavat kertomistilanne, paikka, aikaisemmat elämäntapahtumat ja kokemukset. Tässä tutkimuksessa tekemilläni haastatteluilla pyrin tavoittamaan jotakin tästä dialogisesta identiteetinmuodostuksesta. En pyri löytämään identiteetin olemusta sinänsä vaan tarkastelen sitä, miten identiteetti rakentuu puhetaivoissa ja millaisia merkityksiä itsestä puhuminen haastatteluissa saa. Toisaalta olen myös haastattelijana ja tutkijana mukana rakentamassa tutkittavilleni erilaisia identiteettejä.

7. OSANA YMPÄRÖIVÄÄ YHTEISKUNTAA

7.1 Primaari ja sekundaari sosialisatio

Aloitetaan yksilön ja yhteiskunnan kulttuuristen suhteiden tarkastelun Bergerin ja Luckmannin (1966) primaarin ja sekundaarin sosialisatian käsitteiden avulla. Sosialisatio on prosessi, jossa yksilö ottaa haltuun maailman, jossa toiset jo elävät. Jatkuvan vastavuoroisen kokemuksen ja määrittelyn tuloksena yksilöt luovat yhteisiä merkityksiä, suuntautuvat tulevaisuuteen ja samastuvat toisiinsa. Tätä kautta yksilöstä tulee yhteisön jäsen. Lapsuuteen sijoittuva primaarisosialisatio on yksilölle tärkein ja luo perustan myös sekundaarisosialisaatiolle. Sekundaarisosialisatio puolestaan tarkoittaa primaarisosialisatiota seuraavia prosesseja, joissa jo sosiaalistunut yksilö perehdytetään objektiivisen maailman uusille sektoreille. (Emt. 130.)

Bergerin ja Luckmannin mukaan yhteiskunta, identiteetti ja todellisuus kiteytyvät yksilölle rinnakkain kielen sisäistymisen kanssa. Kieli onkin tärkein sosialisatian kohde ja väline. Primaarisosiasaation luoma maailma on kyseenalaistamaton ja selvä. Primaarisosialisatian vaihe on ohi kun yleistynyt toinen kaikkine siihen liittyvine osa-alueineen on vakiintunut yksilön tietoisuudessa. Yleistyneen toisen olemus kuitenkin vaihtelee ratkaisevasti kulttuurista toiseen. Myös ikäkausiin ja biologiseen kasvuun liittyvät ”oppimishjelmat” ovat kulttuurisidonnaisia ja esimerkiksi jonkun yhteisön lapsuuteen liittämä oppiminen voi toisessa yhteisössä kuulua aikuisuuteen. (Berger & Luckmann 1966, 135–137; Mikkola 2001, 31.)

Sekundaarisosialisatio kohdistuu jo sisäistettyyn minuuteen ja maailmaan. Se sijoittuu lapsen elämässä vaiheeseen, jossa hän alkaa liikkua itsenäisesti kodin ulkopuolella. Sekundaarisosialisatian välittämät todellisuudet ovat hauraampia ja ne on helpompi syrjäyttää. Ne eivät myöskään vaadi samastumista samalla lailla kuin primaarisosialisatio. Muuntunut todellisuus sisäistetään, mutta siitä ei tule omaa todellisuutta samassa mielessä kuin primaarisosialisatiossa, vaan vain uusi mahdollinen maailma tai mahdollisuus, jota voi käyttää pyrkimysten toteuttamiseen. Maahanmuuttajataustaisten nuorten tapauksessa lienee kyse tasapainottelusta näiden erilaisten maailmojen ja hahmotustapojen välillä.

(Mikkola 2001, 32.)

Jotta maahanmuuttaja voisi aivan täysin omaksua suomalaisuuden ja siihen liittyvät legitimaatiot, hänen täytyisi hylätä ja tehdä arvottomaksi entinen kulttuurinsa. Monikulttuurisuuteen samastuva kuitenkin rakentaa sosialisaatiossa sillan kulttuurien välille, niin että hän voi legitimoida sekä vanhan että uuden todellisuutensa. Uuden todellisuuden on tunnettava hallittavalta ja uskottavalta, jotta yksilö voi tuntea saavansa menneen elämänsä yhteismitalliseksi uuden elämänsä kanssa. Käytännössä eri subjektiiviset todellisuudet aiheuttavat lähes poikkeuksetta ristiriitoja ja epäjohdonmukaisuuksia, jotka yksilön on ratkaistava. Nuorten ihmisten on myös vakuutettava vanhempansa identiteetin muuttumisen uskottavuudesta ja osoitettava, etteivät he ole täysin hylänneet vanhempiensa kulttuuria. (Mikkola 2001, 32–33; Berger & Luckmann 1966.)

Tässä tutkimuksessa haastattelemistani suurin osa on muuttanut Suomeen kouluään saavuttamisen jälkeen ja siten he ovat ensisijaisesti sosiaalistuneet alkuperäiskulttuurinsa instituutioihin. Suomeen muuton myötä he ovat uudelleensosialisaation kautta oppineet suomalaista kulttuuria, eli akkulturoituneet. Vaikka jokainen lapsi joutuu ennemmin tai myöhemmin havaitsemaan, että hänen vanhempiensa edustama todellisuus ole ainoa, vaan yksi monista, maahanmuuttajalasten kohdalla tämä tietoisuus syntyy hyvin äkisti ja poikkeuksellisen kokonaisvaltaisesti (Mikkola 2001, 40). Myös Suomessa syntyneiden tutkittavien osalta voitaneen puhua jonkinasteisista sosialisaation haasteista. Siinä missä kulttuuriltaan suomalaisissa perheissä kasvaneet lapset kohtaavat primaarin todellisuutensa kanssa yhteensopivan ympäristön, venäläisperheiden lapset joutuvat varhaisemmassa vaiheessa käsittelemään kodin ja ympäristön mahdolliset ristiriitaisuudet.

7.2 Akkulturaatio

Akkulturaatio-käsitteen klassinen määritelmä on peräisin antropologiasta 1930-luvulta. Sen mukaan akkulturaatiolla tarkoitetaan eri kulttuureja edustavien ryhmien jatkuvista ja välittömistä kontakteista aiheutuvia ilmiöitä sekä tästä kontaktista seuraavia, toisen tai molempien ryhmien kulttuurissa tapahtuvia muutoksia (Redfield ym. 1936, Liebkindin

2000, 13 mukaan). Akkulturaatio-käsite omaksuttiin nopeasti myös sosiologiaan ja samalla painopiste muuttui alkuperäiskansojen tutkimuksesta länsimaihin muuttaneisiin siirtolaisiin. (Liebkind ym. 2004, 47.)

Akkulturaatiolle on annettu historian kuluessa tieteessä monenlaisia merkityksiä. Sosiologiseen akkulturaatiotutkimukseen vaikutti suuresti Milton Gordonin (1964, 60–82) käsitys akkulturaatiosta. Hänen mukaansa se oli vain yksi assimilaation eli sulautumisen monesta ulottuvuudesta, ja kuvasi lähinnä yksilön käyttäytymisen tasolla tapahtuvaa sulautumista valtaväestöön. Näin ollen akkulturaatiolla tarkoitettiin lähinnä sitä, missä määrin vähemmistöryhmä oli omaksunut valtaväestön kulttuurin. Toisaalta myös integraation käsite on sekoittunut akkulturaatioon. Psykologisessa mielessä akkulturaatiolla viitataan niihin muutoksiin, joita yksilön identiteetissä, arvoissa, kielessä, asenteissa ja käyttäytymisessä tapahtuu kulttuurien kohdatessa. Akkulturaation määritelmät ovat kirjavia ja Liebkind toteaa, että yritykset integroida hajanainen ja valtava akkulturaatiotutkimus ovat olleet harvassa. (Liebkind ym. 2004, 47–49.)

Liebkindin ym. (2004, 49) mukaan akkulturaatiomallit voidaan jakaa kahteen pääryhmään: ensimmäisessä mallissa akkulturaatiota pidetään yksisuuntaisena prosessina kohti sulautumista valtakulttuuriin ja toisessa kaksisuuntaisena prosessina, jonka tuloksena voi olla monikulttuurisuus (ks. myös Jasinskaja-Lahti 2000, 7). Edellisessä mallissa maahanmuuttajat sulautuvat vähitellen valtaväestöön, omaksuvat valtaväestön arvot ja käyttäytymisen ja heidän alkuperäinen kulttuuri-identiteettinsä häviää. Jälkimmäisessä tapauksessa maahanmuuttajat säilyttävät jotakin omasta kulttuuristaan samalla kun he opettelevat toimimaan uudessa yhteiskunnassa niin hyvin kuin mahdollista. Kaksisuuntaisessa mallissa molemmat kyseessä olevat kulttuurit ovat muutosprosessissa. Todellisuudessa suhde ei kuitenkaan ole tasavertainen, vaan toinen kulttuureista on väistämättä hegemonisessa asemassa. Valtakulttuurin toleranssi suhteessa vähemmistöihin kuitenkin vaihtelee kulttuurista toiseen. (Liebkind ym. 2004, 49.)

Yleensä akkulturaation ajatellaan johtavan yhteen neljästä lopputuloksesta: integraatioon, assimilaatioon, separaatioon tai marginalisaatioon (Berry 1997, 9–10). Berry puhuu näistä neljästä akkulturaatiostrategioidena, sillä kyse on ensi sijassa maahanmuuttajien

akkulturaatioasenteista. Akkulturaatioasenteet perustuvat kahteen maahanmuuttajan kohtaamaan peruskysymykseen: a) ovatko hänen oma etninen identiteettinsä ja kulttuuriset tapansa arvokkaita ja säilyttämisen arvoisia ja b) missä määrin hänen tulisi hakeutua myönteiseen vuorovaikutukseen valtaväestön kanssa oman ryhmän sisällä pysyttelyn sijaan (emt. 9; Liebkind ym. 2004, 50).

Toinen sukupolvi tai 1,5-sukupolvi eivät kohtaa akkulturaatiohaasteita samalla intensiteetillä kuin vanhempansa. Toinen sukupolvi on syntynyt keskelle vastaanottavaa kulttuuria ja useimmiten integraatio tapahtuu melko luonnollisesti. Ainakin Suomen tapauksessa vähemmistöjen lähes totaalinen omaan kulttuuriseen yhteisöön eristäytyminen on mahdotonta. Niinpä toiselle polvelle asuinmaan kulttuuri on lapsuudesta asti tuttu ja itsestään selvä. Heikin joutuvat kuitenkin valitsemaan asenteensa vanhempiensa kulttuuriin ja tähän vaikuttaa varmasti se, kuinka laajat tiedot heillä on tästä kulttuurista ja kuinka innokkaita heidän vanhempansa ovat välittämään sitä lapsilleen. 1,5-sukupolvi joutuu jo pohtimaan hiukan enemmän suhdettaan vastaanottavan maan kulttuuriin. Heillä on ainakin jonkinlaisia muistoja syntymämaastaan ja sen kulttuurista ja siksi heille mahdollinen rajankäynti vanhan ja uuden kulttuurin välillä on todellisempi.

7.3 Integraatio, segregaatio vai anomia?

Yhteiskuntatieteissä integraatiolla tarkoitetaan prosessia, jossa järjestelmä muuttuu niin, että keskinäinen riippuvuus sen osien välillä kasvaa (Hakovirta 1996, 27). Kulttuurin ollessa tutkimuksen keskiössä kaksisuuntaiset akkulturaatiomallit määrittelevät integraation yhdistelmäksi, jossa maahanmuuttaja haluaa sekä ylläpitää omaa kulttuuriaan että olla aktiivinen osa vastaanottavaa yhteiskuntaa (Liebkind 2004, 51). Gestring ym. (2004b, 231) huomauttavat, että tietyn kaupungin integraatio on riippuvainen asukkaidensa integraatiosta tärkeisiin osasysteemeihin. Ihmiset eivät yleensä integroidu yhteiskuntaan sellaisenaan, vaan sen eri instituutioihin, kuten kouluun, työpaikkaan, uskonnolliseen yhteisöön tai vaikkapa keilausporukkaan (emt).

Usein teoriakirjallisuudessa lähdetään siitä ajatuksesta, että maahanmuuttajien onnistunut sijoittuminen yhteiskuntaan johtaa integraatioon ja epäonnistunut segregatioon, eli ulossulkemiseen. Vierastyöläisten rekrytoiminen Saksaan 1960–70-luvuilla on esimerkki siitä, miten integraatio voi jäädä puutteelliseksi. Useimmat vierastyöläiset integroituivat työmarkkinoille, mutta heidän integraationsa muille yhteiskunnan osa-alueille jäi vajaaksi. (Janßen & Polat 2005, 1.) Tällainen puutteellinen integraatio aiheuttaa suuren ulossulkemis- ja syrjäytymisriskin (Liebkind 2004).

Integraatio ja segregatio ovat olennaisesti yhteen liittyvä käsitepari. Kumpikin näistä käsitteistä on varsin moniulotteinen ja voi viitata taloudelliseen, sosiaaliseen, kulttuuriseen, institutionaaliseen tai alueelliseen integraatioon tai segregatioon. (Gestring ym. 2004a, 8.) Toisen sukupolven tapauksessa minusta on kiinnostavaa tarkastella, tuottaako jokin yhteiskunnan osa-alue erityisiä hankaluuksia integraatiolle, toisin sanoen onko havaittavissa joitain alueita, joilla integraatiolla on yleisesti suuri riski jäädä puutteelliseksi. Integraation ja segregation käsitteisiin on syytä liittää myös anomian käsite. Aron ja Jokivuoren (2010, 105) mukaan yksilö voi joutua anomiseen tilanteeseen hyvin konkreettisesti, kun hän joutuu irralleen yhteisöstä esimerkiksi menettäessään työpaikkansa tai muuttaessaan vieraaseen maahan asumaan. Durkheim (1990) viittaa anomialla yksilöiden juurettomuuteen, yhteiskunnan normittomuuteen ja moraalin puuttumiseen. Clarke (2004, 632) liittää anomiaan edellä mainittujen lisäksi tyhjyyden tunteen, vieraantumisen, eristyneisyyden sekä vähemmistöryhmien segregoitumisen ja pitää niitä osoituksena passiivisesta vastarinnasta epäoikeudenmukaiseksi tai syrjiväksi koettua yhteiskuntajärjestystä vastaan.

Integraatio ja segregatio eivät ole olosuhteita vaan prosesseja, jotka ovat jatkuvassa liikkeessä. Lisäksi integraatiota ja segregatiota tarkastellessa on otettava huomioon sekä yhteiskunnalliset että yksilölliset tekijät. Ihmiset eivät ole vain olosuhteiden uhreja, vaan myös toimivia subjekteja. Yhteiskunnalliset olosuhteet ja valtion toimet päättävät subjektin oman toiminnan lisäksi sen, miten integraatioprosessi onnistuu. (Gestring ym. 2004a, 8–9.)

Integraatiosta puhuttaessa on hyvä ottaa huomioon sen eri tasot. Makrotaso viittaa yhteiskunnallisiin mahdollisuusrakenteisiin, jotka muodostavat raamit yksilön

integraatiolle. Siihen kuuluvat mm. talous, politiikka, kulttuurinen konteksti sekä demografia ja ekologia. Mikrotaso taas tarkoittaa yksilöllisiä arvoja, odotuksia ja resursseja, joiden varassa yksilö luo suhdetta muihin ihmisiin ja pyrkii integroitumaan tai olemaan integroitumatta. Mikrotasoon sisältyvät muun muassa taloudellinen ja inhimillinen pääoma. Mikro- ja makrotason yhdistäjänä on mesotaso, joka sisältää erilaiset verkostot ja sosiaaliset suhteet, joiden sisällä yksilö toimii. Mesotasoon kuuluvat vahvat (perhe), heikot (tuttavat) ja symboliset (etniset organisaatiot) sidokset ja sosiaalinen pääoma. (Faist 1997, 73.)

Häußermann (2007, 460) erottelee neljä vähemmistöjen integraation osa-alueita. Näistä ensimmäinen, eli strukturaalinen ulottuvuus viittaa pääsyyn yhteiskunnan ydinalueille, kuten työ- ja koulutusmarkkinoille. Toinen osa-alue, kulttuurinen integraatio, koskee ennen kaikkea vastaanottavan yhteiskunnan kielen ja käyttäytymistapojen omaksumista. Kolmanneksi, sosiaalinen ulottuvuus tarkoittaa kontakteja siirtolaisten ja valtaväestön kesken, sosiaalisten verkostojen etnistä sekoittumista ja osallisuutta kansalaisyhteiskuntaan. Neljäntenä ja viimeisenä on kyse yhteenkuuluvuuden tunteesta eli identifikaatiosta vastaanottavaan yhteiskuntaan. Tämän ulottuvuuden yhteydessä on myös tarpeen kysyä, ovatko monikulttuuriset identiteetit mahdollisia, vai vaatiiko integraatio täydellistä identifioitumista vastaanottavaan yhteiskuntaan. (Emt.)

Gestring ym. (2004b, 232) väittävät Saksan ja Yhdysvaltojen esimerkkien perusteella, että toinen sukupolvi on ensimmäistä polvea vahvemmin sen kysymyksen edessä, integroituvatko he vai tulevatko suljetuiksi ulos yhteiskunnasta. Kirjoittajat eivät juurikaan perustele väitettään, mutta nähdäkseni ilmiö liittyy toisen polven ominaisuuteen. Ensimmäinen polvi on itse tehnyt päätöksen lähteä maasta toiseen, heille lähtömaan kulttuuri on jo lapsuudessa opittu ja luonnollinen, ja he kamppailevat byrokraattisten kiemuroiden, uuteen maahan sopeutumisen ja ympäristön asenteiden kanssa. Toinen polvi sen sijaan on kasvanut eri maassa kuin vanhempansa, oppinut sen maan kielen ja kulttuurin. Heidän on yleensä tietoisemmin valittava, missä määrin he haluavat säilyttää vanhempiansa kulttuurin ja missä määrin sitoutua kotimaansa arvoihin ja käyttäytymistapoihin. Tietyissä mielessä voidaan sanoa, että toisen polven integraatio on ensimmäisen polven onnistuneen tai epäonnistuneen akkulturaation mittari.

7.4 Kieli avaimena yhteiskuntaan

Vastaanottavan maan kielen hallinta on rahanarvoista sekä koulutuksessa että työmarkkinoilla. Bourdieu'ta (1991) myötäillen kielitaito on myös muunnettavissa taloudelliseksi ja sosiaalisesti pääomaksi. Valtakielen taito vaikuttaa maahanmuuttajien tuloihin positiivisesti ja kieliongelmat vastaavasti estävät maahanmuuttajaa ainakin aluksi hyödyntämästä lähtömaassaan hankkimaansa koulutusta. Vaikka korkeasti koulutettujen ammattiaseman lasku on muuton jälkeen yleensä keskimääräistä jyrkempää, he myös pääsevät koulutustaan vastaavaan työhön nopeammin kuin vähemmän koulutetut. Tämä aiheutuu nimenomaan kyvystä oppia valtakieli nopeasti. Kielitaidolla on työmarkkinoilla myös vahva symbolinen merkitys. Työnantajat eivät mielellään kutsu haastatteluihin henkilöitä, joilla on vierasperäinen nimi tai puheessaan vieras korostus. (Liebkind ym. 2004, 80–81.)

Valtakielen oppimiseen vaikuttavat lukuisat eri tekijät. Näitä ovat muun muassa etninen tausta, maahanmuuttoikä ja asumisaika, koulutus ja ammatti, perhe ja sosiaaliset verkostot sekä valtaväestön asenteet ja maahanmuuttopolitiikka (Liebkind 2004, 83–85). Venäläistaustaisten suhteen on merkillepantavaa, että etnisen yhteisön suuren koon on havaittu vähentävän valtakielen oppimismotivaatiota (Chiswick & Miller 1999).

Venäläistaustaisia nuoria tutkinut Jasinskaja-Lahti (2000, 38) on havainnut, että ei niinkään suomenkielen taito vaan kielen käyttöaste vaikuttavat siihen, tuntevatko nuoret itsensä enemmän suomalaisiksi vai venäläisiksi. Toki hyvä kielitaito vaikuttaa siihen, että henkilö käyttää mielellään suomea ja suuntautuu kontakteihin suomalaisten kanssa (emt. 48). Näin ollen kielitaito muodostaakin helposti positiivisten tai negatiivisten vaikutusten ketjun.

Samalla kun kieli on avain yhteiskuntaan, se on myös vallankäytön väline. Kieli on monella lailla kietoutunut identiteettiin. Iskanius (2006, 79) selittää, että yhteiskunnan rakenteissa ja ympäröivässä sosiokulttuurisessa kontekstissa olevat valta-asetat vaikuttavat niin vähemmistö- kuin enemmistökieltenkin puhujien identiteetteihin. Vähemmistökielten puhujien kielelliset ja kulttuuriset oikeudet säätelevät kielenkäytön mahdollisuuksia institutionaalisella tasolla, mutta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa esiin

astuvat kirjoittamattomat säännöt: kenellä on oikeus käyttää omaa kieltään, milloin ja missä tilanteessa. (Emt. 79.) Iskanius peräänkuuluttaa myös sen pohtimista, millaiset ovat maahanmuuttajan kielitaidolle asetettavat vaatimukset. Suomessa vastassa on usein kysymys, milloin maahanmuuttajan kielitaito on riittävä koulutukseen tai työhön pääsemiseen. Onko järkevää verrata maahanmuuttajan kielitaitoa syntyperäisen kielenpuhujan taitoon? (Emt. 80.)

8. TUTKIMUKSEN AINEISTO JA METODIT

8.1 Haastattelut

Valitsin aineistonkeruumetodikseni haastattelun, koska halusin koota ihmisten mielipiteitä, kokemuksia ja perusteluja omalle toiminnalleen. Haastattelu sopii tällaisten tietojen keräämiseen hyvin. Perusteenani haastattelun valinnalle on myös se, että ihminen nähdään siinä subjettina, joka antaa merkityksiä toiminnalleen (Hirsjärvi & Hurme 2000, 35). Olen kiinnostunut siitä, miten toisen polven venäläiset itse omassa puheessaan ja vuorovaikutuksessa muodostavat kulttuurista identiteettiään ja miten he sijoittavat itsensä suhteessa etnisyyteen ja kulttuuriin.

8.1.1 Haastateltavien tavoittaminen

Haastateltavien löytäminen osoittautui tutkimukseni ylivoimaisesti haastavimmaksi tehtäväksi ja se yllätti minut. Jouduin käyttämään paljon aikaa siihen, että etsin ja kyselin eri tahoilta sopivia ihmisiä, joita voisin haastatella. Olin yhteydessä muun muassa kaupungin maahanmuuttajapalveluihin, monikulttuurikeskukseen, maahanmuuttaja-projekteihin, etnisiin yhdistyksiin, entiseen kouluuni ja moniin tuttavieni. Vähitellen sain koottua seitsemän haastateltavaa ja kuusi haastattelua. Haastateltavista neljä tavoitin omien verkostojeni avulla, yhden yliopiston venäjänopiskelijoiden sähköpostilistan ja kaksi venäjänkielisen yhdistyksen kautta.

Haastattelujen määrä on jokseenkin pieni, mutta tässä tapauksessa se on mielestäni perusteltua jo senkin vuoksi, että graduntekijän resurssit ovat rajalliset. Toiseksi, tutkimus kohdistuu venäläisten maahanmuuttajien lapsiin, joka jo itsessään on rajattu joukko. Lisäksi haastateltavani ovat kaikki varsin hyväosaisia, useimmat korkeakoulutettuja, tai nuorimpien tapauksessa korkeakoulutettujen vanhempien lapsia. Näiltä osin haastateltavien kokemuksista löytyy monia yhteneväisyyksiä, siitäkin huolimatta, että heidän vanhempiansa sosiaalinen asema oli todennäköisesti hiukan laskenut Suomeen muuton myötä. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara (2009, 182) toteavat, että kvalitatiivisen aineiston

saturaatio toteutuu, kun samat asiat alkavat kertautua haastatteluissa ja saadaan näkyviin se, mikä ilmiössä on merkittävää ja yleisesti jaettua. Koska tutkimukseni rajautuu venäläistaustaisiin, suhteellisen hyväosaisiin nuoriin ja nuoriin aikuisiin, jo keräämästäni pienestä aineistosta on nähdäkseni mahdollista saada esille ilmiön olennaiset piirteet ja jaetut merkitykset. Luonnollisesti otan analyysissä huomioon aineiston vinouden.

Tavoitteenani oli löytää haastateltaviksi nuoria ihmisiä, suunnilleen 15–25-vuotiaita. Lopullisessa tutkimuksessa haastateltavien iät vaihtelevat kolmentoista ja kahdenkymmenenseitsemän ikävuoden välillä. Skaala on jokseenkin laaja, mutta uskon tämän seikan tarjoavan sopivasti erilaisia näkökulmia.

Löydettyäni haastateltavat sovimme tapaamisen puhelimitse tai sähköpostilla. Haastatteluista kolme tehtiin haastateltavien kotona, kaksi haastattelijan kotona ja yksi oppilaitoksen kahviossa. Ennen kuin keskityn tarkemmin haastattelutilanteisiin, esittelen kuitenkin haastattelujen metodina käyttämäni teemahaastattelua.

8.1.2 Teemahaastattelu

Käytin aineistonkeruussa puolistrukturoitua haastattelumenetelmää, jota kutsutaan yleisesti myös teemahaastatteluksi. Teemahaastattelussa oleellista on, että haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa. Käsiteltävät teemat ovat kaikille haastateltaville samoja, vaikka kysymysten järjestys ja tarkka muoto voivatkin vaihdella. Teemahaastattelun eduksi voidaan laskea se, että se antaa tilaa haastateltavien omille tulkinnoille ja merkityksenannoille, ja korostaa enemmän tutkittavien kuin tutkijan asemaa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48.)

Käytin haastatteluissa apuna liitteenä olevaa kysymysrunkoa. Olen jaotellut siihen tutkimuksen kannalta oleelliset teemat omiksi kokonaisuuksikseen. Runko toimi lähinnä suuntaa antavana ja siitä voitiin tarvittaessa poiketa, tai käydä kysymyksiä haastateltavalle luontevammassa järjestyksessä. Pyrin haastatteluissa myös keskustelunomaisuuteen. En tietenkään tuonut varsinaisessa haastattelussa omia ajatuksiani sanallisesti esille kuin hyvin harvoin, mutta annoin haastateltavalle tilaa kuljettaa aihetta haluamaansa suuntaan.

Haastattelu kuitenkin eroaa tavallisesta keskustelusta siinä, että haastattelulla on tietty päämäärä, johon pyritään: haastattelijalla on tiedon intressi, jonka ohjaamana hän toimii (Ruusu vuori & Tiittula 2005, 23).

Hirsjärvi ja Hurme (2000, 49) korostavat myös, että haastattelussa luodaan uusia ja yhteisiä merkityksiä. Kyse ei ole siitä, että haastateltava vain mekaanisesti raportoisi todellisuutta. Haastatteluvastaus heijastaa aina myös haastattelijan läsnäoloa ja hänen tapansa kysyä asioita, samoin kuin edeltäviä kysymyksiä ja vastauksia. Haastateltavat eivät pelkästään ole tietyn kulttuurin jäseniä; he myös luovat kulttuuria keskustelussaan haastattelijan kanssa (Holliday ym. 2004, 22). Ruusu vuori ja Tiittula (2005, 30) selittävät, että useissa tilanteissa haastattelijaa auttaa haastateltavaa sanoman muotoilussa ja rohkaisee tätä lukuisilla kehoituksilla jatkamaan. Vuorovaikutuksen merkitys haastattelussa täytyy näin ollen huomioida. Viime kädessä haastattelijaa ohjaa keskustelua haluamaansa suuntaan (emt. 29).

8.1.3 Haastattelutilanteet

Tekemistäni haastatteluista kolme oli yksilöhaastatteluja ja yksi parihaastattelu. Viimeksi mainitussa tilanteessa haastateltavina olivat sisarukset, jotka toivoivat tulevansa haastatelluiksi yhdessä. Kaikki haastateltavat suhtautuivat haastatteluun positiivisesti ja tuntuivat kertovan mielellään itsestään, vaikkakin toiset olivat puheliaampia kuin toiset. Minulle haastattelijana haastattelujen tekeminen oli jatkuvaa opettelua. Vaikka kaikki haastattelut onnistuivat varsin tyydyttävästi, olisi niissä kaikissa voinut kuitenkin myös tehdä asioita toisin. Jokaisen haastattelun jälkeen olin hieman viisaampi.

Aloitin tapaamiset vapaamuotoisella keskustelulla ja kerroin tutkimukseni luonteesta ja tavoitteista. Tällä pyrin edesauttamaan luottamuksen syntyä haastateltavan ja itseni välille ja murtamaan alun jäykkyyttä. Taitoni paranivat haastattelujen edetessä; ensimmäistä haastattelua tehdessäni olin itsekkin vielä jännittynyt, enkä ehkä panostanut tarpeeksi luottamussuhteen luomiseen ja rennon ilmapiirin synnyttämiseen. Kaikissa haastatteluissa pidin tärkeänä osoittaa haastateltaville, että olen kiinnostunut heistä ihmisinä, enkä pelkästään tutkimusobjekteina.

Kielitaito tuotti hankaluuksia vain yhdessä haastattelussa. Haastateltavan puhe oli toisinaan hapuilevaa, mikä vaikeutti ymmärtämistä ja puheen purkua tekstiksi. Tällaiset tilanteet olivat kuitenkin vähäisiä. Kaikkien haastateltavien asuttua Suomessa suurimman osan elämästään ei myöskään ilmennyt sellaisia kulttuurieroja, jotka olisivat vaikeuttaneet haastattelua tai estäneet yhteisymmärryksen syntyä.

Kuten sanottua, pyrin tekemään haastattelusta vapautuneen ja keskustelemaan tilanteen. Vältin kuitenkin tietoisesti antamasta sanoja haastateltavien suuhun. Tämä tuntui haastattelujen edessä usein vaikealta: sietää hiljaisuutta ja odottaa että haastateltava saa miettiä rauhassa vastaustaan, sen sijaan että olisin pyrkinyt ohjaamaan keskustelua tiettyyn suuntaan tai jatkanut kiireesti eteenpäin.

Haastattelujen ongelma tiedonkeruumenetelmänä on tietenkin se, että niihin sisältyy aina tulkintaa. Se mitä ihmiset sanovat, ei ole yhtä kuin totuus. Tulosten yleistämistä on myös tarkasti punnittava. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 12.) Lisäksi tulosten raportoinnissa on otettava huomioon, että haastateltavat saattavat tiedostamattaankin antaa sosiaalisesti suotavia vastauksia (emt. 35). Haastattelijaa vaivaa toisinaan kysymys siitä, miten tapa jolla kysytään vaikuttaa vastaukseen. Olisivatko haastateltavanani antaneet erilaiselle haastattelijalle samanlaisia vastauksia?

8.2 Aineiston esittely

Seuraavassa esittelen tekemääni kuutta haastattelua ja seitsemää haastateltavaani hiukan yksityiskohtaisemmin. Haastateltujen nimet on muutettu yksityisyyden suojelemiseksi ja viittaaan paikkakuntiin vain summittaisesti.

Feliks

Feliks oli haastateltavistani ensimmäinen ja tavoitin hänet venäjänopiskelijoiden sähköpostilistan kautta. Hän on vuonna 1982 syntynyt mies, joka asuu suomalaisen avovaimonsa kanssa ja opiskelee venäjän kieltä ja kulttuuria. Hänen äitinsä on alkuperältään venäläinen ja isä inkerinsuomalainen. Perhe muutti Suomeen vuonna 1995

Feliksillä on 12-vuotias. Hänellä on myös puolitoista vuotta nuorempi veli. Feliksillä on puheessaan hädin tuskin kuultava aksentti.

Feliksien perhe on matkustellut paljon ja he ovat myös asuneet Väli-Amerikassa kolme vuotta. Hänellä on paljon eri kansallisuuksiin kuuluvia ystäviä ja tuttavuuksia, eikä hän koe itseään sen enempää suomalaiseksi kuin venäläiseksiäkään, vaan sanoo olevansa "maailman ihminen". Kaiken kaikkiaan tästä haastattelusta jäi vahvimmin mieleen Feliksien varsin mutkaton suhtautuminen omaan joustavaan identiteettiinsä ja vakuuttuneisuus siitä, että hän pystyy helposti sopeutumaan erilaisiin kulttuureihin.

Sasha

Sasha on syntynyt vuonna 1983 Venäjän Karjalassa. Hänen isoäitinsä on suomalainen, mutta isoäiti pakkokyyditettiin Neuvostoliittoon perheensä mukana, koska hänen isänsä johti eräänlaista kommunistiliikettä Pohjanmaalla. Niinpä Sashan venäläistynyt perhe sai 1990-luvun muuttoaallossa, tarkemmin ottaen vuonna 1991, luvan muuttaa paluumuuttajina Suomeen. Sasha oli silloin kahdeksanvuotias ja hänen sisarensa kahdeksantoista. Sashalla on kandidaatintutkinto yliopistossa, mutta haastatteluhetkellä hän opiskelee merkonomiksi. Hän on avoin ja puhelias mies ja naimisissa venäläisen naisen kanssa. Sashan puheesta tai ulkomuodosta on käytännössä mahdotonta arvata, että hänellä on venäläinen tausta.

Sasha viihtyy Suomessa. Hän kokee olevansa samaan aikaan sekä suomalainen että venäläinen, ja kertoo arvostavansa molempia kulttuureja. Hän pitää suurena etuna sitä, että hän osaa luovia kulttuurien välimaastossa ja ymmärtää erilaisia ihmisiä. Sasha pitää tärkeänä sitä, että myös hänen lapsensa oppivat venäjän kielen ja heillä säilyy käsitys siitä, mistä heidän vanhempansa ovat peräisin.

Aleksei

Aleksei on hiljaisen oloinen, vuonna 1983 syntynyt mies, jonka perhe muutti Suomeen 1995 Alekseillä ollessa 12-vuotias. Perhe asui tuolloin itäsuomalaisessa kaupungissa, josta

Aleksei muutti opiskelemaan Keski-Suomeen. Alun lyhyiden vastausten jälkeen Aleksei alkaa kertoa kokemuksistaan laajemmin. Hän on kauppatieteiden maisteri ja haastatteluhetkellä työnhakijana. Aleksein isä on inkerinsuomalainen ja perheeseen kuuluvat myös äiti ja neljä vuotta nuorempi pikkuveli. Alekseilla on puheessaan melko vahva venäläinen korostus. Itse hän kertoo lukevansa ja ymmärtävänsä suomea varsin sujuvasti, mutta puhuminen ja kirjoittaminen ovat vaikeampia.

Aleksein perheessä ei ole koskaan nähty tarpeelliseksi korostaa venäläistä kulttuuria, eikä Alekseillakaan ole siihen vahvaa tunnesidettä. Hän luonnehtii identiteettiään kelluvaksi, eikä patriotismi kiinnosta häntä ollenkaan. Hän kuitenkin toteaa, että kun kerran asuu Suomessa, on syytä pyrkiä integroitumaan suomalaiseen yhteiskuntaan. Hänen kokemustensa mukaan on vahingollista, jos Suomeen muuttavat venäläiset jämähtävät liikaa venäläisyyteensä.

Anton ja Anna

Anton ja Anna ovat 15- ja 13-vuotiaat sisarukset, jotka ovat syntyneet ja asuneet koko elämänsä Suomessa, keskisuomalaisessa kaupungissa. Heidän vanhempansa muuttivat Suomeen pari vuotta ennen Antonin syntymää. Sisarukset ovat tottuneet viettämään lomiaan Venäjällä ja he puhuvat molempia kieliä lähes yhtä hyvin, mutta Suomessa on kiistatta heidän kotinsa.

Antonin ja Annan haastattelun erittely oli kaikista kuudesta haastattelusta vaativinta. Yksi syy tähän lienee heidän nuori ikänsä; 13–15-vuotiaan kokemukset ja kyky tarkastella kysytyjä asioita analyttisesti eroavat todennäköisesti 27-vuotiaan vastaavista. Toinen syy on varmaankin se, että molemmat ovat syntyneet Suomessa ja sulautuvat hyvin suomalaiseen elämänmenoon, ja siksi tilanne on heille täysin luonnollinen. Anna kertoo, ettei ole pohtinut asiaa niin paljon, että osaisi sanoa onko hän enemmän suomalainen vai venäläinen. Anton taas toteaa olevansa selvästi enemmän suomalainen; onhan hänellä suomalaiset sukujuuret, eikä hän koskaan ole asunut kesälomaa pidempää aikaa Venäjällä. Molemmat ovat yhtä mieltä siitä, että on hienoa osata kahta kieltä hyvin, sillä se rikastuttaa heidän elämäänsä monella tavalla.

Tanja

Tanja on iloinen ja puhelias, vuonna 1990 syntynyt nuori nainen. Hän opiskelee yliopistossa venäjän kieltä ja kulttuuria. Tanjan biologiset vanhemmat ovat venäläisiä, mutta hänen äitinsä avioitui suomalaisen miehen kanssa Tanjan ollessa 9-vuotias. He muuttivat silloin pieneen keskisuomalaiseen kuntaan. Tanjan isäpuolella oli ennestään kolme tytärtä ja yksi poika, ja nyt isäpuolella ja äidillä on vielä yhteinen poika.

Tanjan puhe on sujuvaa ja korostuksetonta. Hänen puheistaan saa sen vaikutelman, että hänen oma ahkeruutensa ja periksiantamattomuutensa on ollut olennainen seikka hänen sopeutumisessaan. Ala-asteikäisenä Tanja muutti äitinsä suostumuksella etunimensä suomalaiseksi ja otti isäpuolensa suomalaisen sukunimen.

Julia

Julia on vuonna 1988 syntynyt nuori nainen, joka on Tanjan tavoin muuttanut Suomeen venäläisen äitinsä avioliiton myötä. Julian ja hänen kaksoissisarensa ollessa 9-vuotiaita heidän äitinsä avioitui suomalaisen miehen kanssa, ja perhe muutti pieneen kaupunkiin Etelä-Suomeen. Suomessa Julia joutui aloittamaan koulun ensimmäiseltä luokalta, vaikka olikin jo käynyt kaksi luokkaa Venäjällä. Haastatteluhetkellä hän opiskelee sosiaali- ja terveysalaa pääkaupunkiseudulla.

Julia puhuu suomea sujuvasti, vaikkakin hänen puheessaan huomaa silloin tällöin vieraan korostuksen. Hän pitää itseään venäläisenä, mutta viihtyy hyvin Suomessa. Nuorempana ja vielä nykyäänkin hän kaipaa usein Venäjälle ja hänen mielikuvansa Venäjästä ovat enimmäkseen myönteisiä.

9. ANALYYSI

Aineistoni käsittely alkoi jossain määrin jo sen keruuvaiheessa. Tutkittavien puheita kuunnellessani mielessäni alkoi syntyä ajatuksia siitä, mikä puheissa on merkittävää, mitkä asiat toistuvat, mistä vaietaan. Pyrin myös lisäkysymyksillä saamaan haastateltavilta lisätietoa huomionarvoisiksi katsomistani aiheista. Kun sitten olin saanut purettua haastattelunauhut kirjalliseen muotoon, luin ne läpi useaan kertaan ja aloin analysoida niitä systemaattisemmin.

Tämän tutkimuksen analyysimetodina olen käyttänyt sisällönanalyysiä. Olen soveltanut sellaisia analyysikeinoja kuin luokittelu, teemoittelu ja yhteyksien tarkastelu (Hirsjärvi & Hurme 2000, 153). Luettuani tekstiksi purettu haastattelut huolellisesti läpi aloitin analyysini tekemällä karkeaa luokittelua. Sen avulla pyrin saamaan alustavan käsityksen siitä, mitkä aiheet toistuvat haastateltavien puheissa ja luomaan yleiskuvan jokaisesta haastateltavasta yksilönä. Teemoittelu oli luokittelusta yksi askel eteenpäin: etsin sellaisia aineistosta nousevia piirteitä, jotka ovat yhteisiä eri haastateltaville. Kiinnitin myös huomiota niihin teemoihin, joista haastateltavat puhuvat eri lailla ja joista heillä on keskenään erilaisia kokemuksia. Aluksi teemat pohjautuivat odotetusti lähinnä teemahaastattelun runkoon. Haastateltavat eivät tietenkään aina puhu samoista ilmiöistä samoin sanoin, ja siksi jo niiden luokittelu edellytti tietynlaista tulkintaa.

Analyysin olennaisin osa lienee kuitenkin aineistosta nousevien seikkojen tarkastelu suhteessa toisiinsa (Hirsjärvi & Hurme 2000, 174). Ilman sitä analyysi jää puolitiehen ja pinnalliseksi. Tutkimuskirjallisuudessa ja tässäkin tutkimuksessa sanalla analyysi viitataan koko aineistonkäsittelyn prosessiin, mutta todellisuudessa se koostuu sekä analyysistä että synteisistä. Siinä missä analyysi tarkoittaa aineiston erittelyä ja luokittelua, synteisi puolestaan pyrkii luomaan kokonaisuuksia ja esittämään tutkittavaa ilmiötä uudessa perspektiivissä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 143).

Yhtenä johtoajatuksena analyysin teossa oli päästä pintatasolta syvätasolle. Tällä tarkoitan sitä, että vältin tietoisesti juuttumista siihen, mitä ihmiset kertoivat, ja pyrin sen sijaan kysymään itseltäni, miksi he kertoivat jotakin (Alasuutari 1993, 175–189). Haastatteluja

lukiessani kirjasin itselleni samalla miksi-kysymysten listaa: ”Miksi Tanjalla oli niin suuri motivaatio integroitua?” ja ”Miksi Feliks vähättelee kansallisen kulttuurin merkitystä?” Etsiessäni vastauksia tämäntyyliisiin kysymyksiin koin pääseväni hiukan syvemmälle sanojen taakse ja ymmärtäväni paremmin asioiden taustoja ja merkityksiä.

Pirjo Nikander (2010, 242–243) esittelee jäsenkategoria-analyysiä, jonka juuret ovat Harvey Sacksin ajattelussa. Jäsenkategoria-analyysissä ollaan erityisen kiinnostuneita siitä, miten ihmiset jäsentävät, ylläpitävät tai kyseenalaistavat kulttuurista järjestystä, samalla käyttäen kulttuurisia kategorioita (emt. 247). Näihin ajatuksiin pohjaten kysyin analyysini loppuvaiheessa aineistoltani: miten haastateltavat rakentavat puheen ja kuvausten kautta jäsenyyttä tai ei-jäsenyyttä tietyissä ryhmissä? Toisin sanoen, miten he jakavat ympäröivää maailmaa ”meihin” ja ”muihin”? Käsitin tämän olevan varsin keskeinen kysymys tutkiessani sekä henkilön kulttuurista identiteettiä, että hänen asemaansa sosiaalisessa toimintaympäristössä. Olinhan jo alusta asti lähtenyt teoretisoimaan aiheitani muun muassa toiseuden ja jäsenyyden käsitteiden avulla. Nikander painottaa, että tutkija ja tutkittava jakavat usein yhteistä ymmärrystä tietyn kategorian merkityksistä. On siis tärkeää kiinnittää tutkimuksessa huomio siihen, miten ja mitä merkityksiä haastateltava rakentaa tietylle ryhmälle. Analyysin tulee edetä puhujan tekemiä jakoja ja jäsenyyksiä etsien. (Emt. 249.)

Aineistoa lukiessani olen myös pitänyt mielessä sen, että haastattelu on vuorovaikutustilanne, ja että olen haastattelijana vaikuttanut olennaisesti haastateltavan puheeseen. Loppujen lopuksi haastattelijan vaikutuksen määrää on kuitenkin hyvin vaikeaa arvioida, sillä vaikka kysymykset eivät olisi olleet johdatteluvia, saattavat haastateltavat kuitenkin pyrkiä antamaan odotettuja vastauksia. Myönnän myös rajoittuneisuuteni ja subjektiivisuuteni analyysin tekijänä. Vaikka olen pyrkinyt tutkimuksessani objektiivisuuteen, perusteellisuuteen ja läpinäkyvyyteen, minulla on kuitenkin tutkijana viime kädessä valta päättää, mitä tuon aineistostani esille. Uskon, että empiirinen yhteiskuntatutkimus on aina tieteellisyydestään huolimatta ainutlaatuinen yhdistelmä teoriaa, tutkimuskohteen analyysiä ja tutkijan persoonaa.

Seuraavassa paneudun aineiston keskeisiin teemoihin. Olen jaotellut ne kuuden eri otsikon alle: suhde kieleen, suomalaisuus vs. venäläisyys, kohdatut ennakkoluulot, monikulttuurisuuden hyödyt, perhesuhteet ja etnisyys sekä kulttuuritaustan vaaliminen. Tutkijana huomasin näiden teemojen erottuvan haastatteluissa ja olen nostanut ne analyysin keskiöön siksi, että näen jokaisen niistä tuovan jotakin uutta kulttuurisen identiteetin käsittelyyn.

9.1 Suhde kieleen

Suhde venäjän kieleen nousee jokaisessa haastattelussa varsin keskeiseksi teemaksi. Tämä johtuu tietenkin osittain siitä, että haastattelurungossa oli useampia kieleen liittyviä kysymyksiä, onhan kieli merkittävä osa kulttuurista identiteettiä. Venäläistaustaiset nuoret ja nuoret aikuiset tuovat kuitenkin kielen esille haastatteluissa myös monissa sellaisissa yhteyksissä, joissa siihen ei millään lailla johdatella. Haastateltavien esittämät ajatukset kielen merkityksestä ovat monilta osin keskenään samankaltaisia. Jokainen heistä pitää kieltä ensisijaisena asiana, jonka he haluavat säilyttää venäläisestä kulttuurista. Useimmat myös katsovat kielen olevan tärkein venäläisyyden ilmenemismuoto heidän omassa elämässään. Haastateltavien puheessa venäjän kielen osaamista arvostetaan, siitä koetaan olevan etua, ja kielitaitoa halutaan välittää myös mahdollisille jälkeläisille. Kielen kautta kulttuuriinkin tulee aivan uusia vivahteita.

Tulkitsen kielitaidon myönteisen korostamisen haastatteluissa olevan seurausta myös siitä, että mediassa puhutaan nykyään paljon kaksi- ja monikielisuuden eduista. Nykyisten tutkimusten valossa kaksikielisuuden uskotaan mm. ehkäisevän dementiaa (ks. esim. New Scientist 2007). Lisäksi kansainvälistyvässä maailmassamme kielitaitoa arvostetaan yhä enemmän ja se avaa mahdollisuuksia monenlaisiin uusiin tilanteisiin.

Kaikki haastateltavani puhuvat kotona vanhempiensa ja perheensä kanssa venäjää, lukuunottamatta Juliaa ja Tanjaa, jotka ovat kumpikin muuttaneet Suomeen äitinsä solmiman avioliiton myötä ja puhuvat suomalaisten isäpuoliensa kanssa suomea. Aineiston pohjalta vaikuttaa siltä, että kaikkia haastateltavia on rohkaistu säilyttämään venäjän kieli vanhempiensa kanssa kommunikoidessaan. Subjektiiivisesti koettu kielitaito vaihtelee

aineistossa. Useimmat kertovat hallitsevansa kielet yhtä hyvin, jollekin venäjän kieli on vahvempi ja jollekin suomi.

Venäjänkielisten maahanmuuttajaopiskelijoiden kieli-identiteettiä tutkineen Sanna Iskaniuksen (2006) tutkimukseen osallistuneiden enemmistö, noin 70 prosenttia, identifioitui ensisijaisesti venäläisiksi, ja heidän suhteensa venäjän kieleen oli läheisempi kuin suomen kieleen. Samaan aikaan he korostivat suomen kielen oppimisen tärkeyttä opintojen ja työn kannalta, halusivat tutustua suomalaisiin ja integroitua suomalaiseen yhteiskuntaan. (Emt. 176–178.)

14–23-vuotiaita venäjänkielisiä nuoria tutkineet Tatjana Rynkänen ja Sari Pöyhönen (2010) kirjoittavat tutkimuksensa pohjalta, että useimmiten 1,25–1,75-sukupolvilla suomen kieli kuuluu ensisijaisesti julkiseen vuorovaikutukseen, viralliseen kontekstiin, kun taas venäjää käytetään erityisesti perheen ja ystävien kanssa. Omassa aineistossani tällaista jakoa ei näy: kielten käyttötilanteet eivät noudata tarkkoja rajoja ja perheessäkin voidaan käyttää suomea esimerkiksi sisarusten kesken.

Suomessa syntyneet Anna ja Anton poislukien kaikki haastateltavat kokivat heti Suomeen muutettuaan jonkinlaista avuttomuutta kielitaidottomuudessaan. Kukaan heistä ei osannut suomea maahan tullessaan, vaan oppiminen tapahtui pikkuhiljaa koulussa:

Mut kyllä mulla vuosi kaks meni ja sitten oli aika vaikea kommunikoida heti kun mä tulin niinku keskelle lukuvuotta ja ekaa luokkaa ja osasin pelkästään hyvää yötä ja huomenta. That's it.
(Sasha)

Osa oli mennyt suoraan tavalliselle, suomalaiselle luokalle, osa oli saanut mahdollisuuden käydä ensiksi ”maahanmuuttajaluokka” ja osa oli laitettu alemmalle vuosiluokalle. Joka tapauksessa kommunikaatio luokkatovereiden kanssa oli aluksi olematonta, ja se synnytti ulkopuolisuuden tunteen. Viettäähän lapsi ja nuori koulussa merkittävän osan päivästä, ja yhteisen kielen puute teki suhteiden solmimisen muihin lapsiin vaikeaksi.

Siihen, kuinka nopeasti haastateltavat oppivat suomen kielen, vaikuttivat useat tekijät. On todettu, että maahanmuuttajaryhmän ja valtaväestön kielten etäisyys, valtaväestön asenteet

ja sosiodemografiset tekijät, maahanmuuttoikä ja Suomessa asumisaika vaikuttavat kaikkien uuden kielen omaksumiseen (Talib & Lipponen 2008, 106; Liebkind 2004, 82–83). Feliks kertoo, että kielen omaksuminen oli onnistunut hänen mutkattoman ja sosiaalisen luonteensa vuoksi melko huomaamatta, tai ainakaan hän ei halua muistella mahdollisia hankaluuksia. Tanja opiskeli suomen kieltä päämäärätietoisesti myös kotona, sillä hänellä oli korkea motivaatio sopeutua ja tulla hyväksytyksi koulussa.

Aleksei toteaa koulukiusaamisen ja kavereiden puutteen hidastaneen hänen kielen oppimistaan. Kun kotona puhuttiin venäjää ja Aleksein suomen kielen taito ei ollut sellainen, että hän olisi voinut kommunikoida vapaasti luokkatoverien kanssa, ei taito myöskään kehittynyt ja syntyi negatiivinen kierre. Mahdollisuudet oppia suomen kieltä jäivät vähäisiksi. Tilanne parani yläasteella ja lukiossa, mutta siinä vaiheessa paras kielen omaksumisen vaihe oli jäänyt jo kauas taakse. Silloinkin monet Aleksein ystävät olivat venäjänkielisiä.

Tanja ja Sasha kertovat, että kun he olivat olleet muutaman vuoden Suomessa ja alkoivat hallita suomen kielen, alkoi puolestaan venäjä unohtua:

Mul oli yhes vaihees sellanen, et aloin yksinkertasesi unohtaa sitä kieltä. Että kun puhuin niinku venäjää, niin... niinku... sattui sellasia blackouteja päässä, että en muista mikä tää sana on ja sillee - -

(Tanja)

Mut sitten, joskus toka, kolmas vuosi niin mulla jotenkin vuodessa oli aika, et silleen aika nopeesti se [kielen oppiminen] tuli. Ja sit alko just se venäjän unohtaminen kun sitä ei käyttäny niin paljon. Ja sitten jossain vaiheessa niinku tulin kotia ja koulus oli jotain tapahtunu ja sit piti siirtyä venäjän kieleen ja sit oli niin innoissaan ja unohti, sit ei tienny, siis oli unohtanu miten niinku sanoo nää kaikki asiat, eikä niinku osannukaan. - - joo, ja jossain vaihees oli vähän silleen, ettei suomee osannu kunnolla, eikä venäjää.

(Sasha)

Sekä Sashan että Tanjan kokemus oli, että murrosiässä venäjä jäi taka-alalle. Kumpikin on kuitenkin oppinut arvostamaan äidinkieltään uudestaan aikuistumisen myötä ja aloitettuaan venäjän kielen ja kulttuurin opiskelun yliopistossa. Samalla kielitaito on monipuolistunut ja ilmaisut ovat rikastuneet.

Koska kieli on avain myös kulttuuriin, sille annetaan haastateltavien puheenvuoroissa suuri arvo. Monissa haastatteluissa toistuu ajatus siitä, että on etuoikeus, kun voi sekä Suomessa että Venäjällä kommunikoida paikallisten kanssa omalla kielellään. Se mahdollistaa ihmisten ymmärtämisen syvällisemmällä tasolla ja myös luottamuksen syntymisen. Kielen hallitseminen äidinkielenä avaa ovia ja mahdollistaa pääsyn tietynlaiseen sisäpiiriin.

Haastateltavat puhuvat kielestä monessa yhteydessä ja vaikuttaa siltä, että kieli on heille suomenvenäläisinä merkittävin identifikaation väline. Pierre Bourdieu'n (1991) mukaan kielitaito on tärkeä osa yksilön habitusta, eli osa tämän henkilökohtaisia, historiallisia ja sosialisointia muokkaamia ominaisuuksia. Kielitaito on yksilön pääomaa, jota voidaan hyödyntää sosiaalista ja taloudellista pääomaa hankittaessa. Aineistosta löytyy myös viitteitä siitä, että vaikka muut venäläisyyden merkit jäisivät taka-alalle, niin kieli kuitenkin pysyy. Tanja, joka mieltää itsensä jo varsin suomalaiseksi, ja uskoo toistenkin pitävän häntä pääosin suomalaisena, on tästä hyvä esimerkki:

No kyllä mulla vahvasti menee siihen suuntaan, että jossain vaiheessa mulla on pelkkä kieli varmaan jäljellä Venäjästä.

(Tanja)

9.2 Suomalaisuus vs. venäläisyys

Suomalaisuus ja venäläisyys nähdään haastatteluissa usein omasta persoonasta ja elämänpiiristä käsin. Haastateltavien mielikuvissa tulee näin ollen monesti esille kulttuurikäsitteiden subjektiivinen luonne. Kun kysyin minkälaisia venäläiset tai suomalaiset ovat, sain usein vastauksia, jotka liittyivät jollain lailla haastateltavaan itseensä. Esimerkiksi Tanja kertoo, että temperamentti ja ”himosiivoojaluonne” ovat venäläisiä ominaisuuksia, ja perustelee niitä juurikin sitä kautta, että ne ovat hänelle itselleen ominaisia. Hän kertoo myös erottautuvansa ympäristöstään jo enemmän Venäjällä kuin Suomessa ja tulkitsee sen johtuvan myönteisestä elämänsenteestä:

JR: No mikä sussa sitten on sellasta suomalaista, tai osaaksä sanoo, mikä Venäjällä pistää silmään?

Tanja: Ehkä se tietynlainen positiivisuus. Ja jotenkin... elämänilo. Koska siis Venäjällä on, ollaan huomattu siis tosiaan, että ihmiset kävelee just silleen pää

painuksissa ja kattelee vaan omia varpaitaan ja me [Tanja ja hänen äitinsä] taas niinku kävellään pää pystyssä ja katsellaan mitä täällä näkyy ja mitä tuolla. Et se ilmeisesti jää monille niinku mieleen ja pistää silmään just se.

Seuraavassa lauseessa Tanja heti lisää, että toki suomalaisetkin ovat ”tosi masentuneita ja kaikkea”, mutta siitä huolimatta hän yhdistää elämänilonsa suomalaisiin vaikutteisiin. Ehkä korkea elintaso ja elämän ennustettavuus vaikuttaa suomalaisten positiivisuuteen venäläisiin nähden, ovathan Pohjoismaat kansainvälisten onnellisuustutkimusten huipulla (ks. esim. Helman 2011).

Edellä mainittujen seikkojen lisäksi venäläisyyteen liitetään sellaisia positiivisia merkityksiä kuin perhekeskeisyys, avoimuus, huumorintaju, tunteellisuus ja kyky puhua tunteista. Venäläiset nähdään myös vieraanvaraisina ja jossain mielessä lämpimämpinä kuin suomalaiset. Suomalaisuuden positiivisina puolina pidetään luotettavuutta, rehellisyyttä, sääntöjen noudattamista, nöyryyttä, yhteiskunnallista huolenpitoa huono-osaisista sekä luterilaista työmoraalia. Laadukkaan suomalaisen koulutuksen tuovat esille lähes kaikki.

Venäjään liitettyjä negatiivisia asioita ovat muun muassa asioiden toimimattomuus, väkivaltaisuus koulussa, todellisen demokratian ja yhteiskunnallisen yhteisvastuun puute sekä maksullinen koulutus. Suomen varjopuolia taas ovat ainakin ihmisten synkkyys ja perhesuhteiden merkityksen väheneminen.

Kysymykseen siitä, tuntee ko haastateltava itsensä suomalaiseksi vai venäläiseksi, sain monenlaisia vastauksia. Olen jakanut ne kolmeen tyyppiin – suomalaisuus, suomenvenäläisyys ja ei-kansallisuus – ja esittelen niitä seuraavaksi.

Yksiselitteisimmin suomalaisiksi itsensä mieltävät Tanja, Anton ja Anna. Tanjan suomalaisuus tulee hänen puheissaan esille siinä, ettei hänelle ole vaikeaa elää Suomen pimeydessä ja kylmyydessä, ja ettei Venäjällä käyminen tunnu enää siltä, kuin menisi kotiin.

Joskus ku nuorempana meni, se jotenki, tuli semmonen hyvä mieli, että nyt mä meen Venäjälle. Mut ei enää. Kun tosiaan niinku mieltää ittensä aivan

suomalaiseks aika pitkälti. Asunu täällä niin pitkään nyt jo. Niin se ei enää jotenkin tunnu.

(Tanja)

Tanja kertoo näyttävänsä nykyään enemmän eurooppalaiselta, ja myös käyttäytyvänsä eurooppalaisella lailla – jopa niin, että herättää Venäjällä ihmetystä. Tanja myös etäännyttää itseään venäläisyydestä kertomalla esimerkiksi, ettei ”astu jalallakaan” venäläisiin lentokoneisiin. Muissakin puheenvuoroissa Tanja tuo ilmi, että hänellä on enemmän sellaisia piirteitä, jotka yhdistävät hänet suomalaisiin. Hän myös kertoo, että takaisin Venäjälle muuttaminen olisi eräänlainen kulttuurishokki ja elämään siellä pitäisi totutella uudelleen.

Anton puolestaan ei voisi henkilökohtaisesti ajatella olevansa venäläinen, koska ei ole koskaan edes asunut Venäjällä. Hänen identiteettiään muokkaavat myös suomalaiset sukujuuret:

Vaikee sitä on venäläisekskää sanoo, ku ei oo koskaan asunu siellä. Ja toisaalta, ku on... ku vanhemmat muutti tänne sen takia ku on suomalaiset juuret, ni ehkä enemmän se suomalaisuus.

(Anton)

Venäläiseksi luokittelu edellyttää Antonin mukaan asumista Venäjän valtion alueella, mutta hän tuo esille myös etnisen perinnön merkityksen identiteetinmäärittelyssä. Hänen käsityksissään paino tuntuu olevan ulkoapäin annetuissa kriteereissä omien tuntemusten sijaan. Vaikka Annakin mieltää itsensä enemmän suomalaiseksi, hänen esittämänsä ajatukset ovat jäsentymättömämpiä ja epäröivämpiä kuin Antonin:

JR: Koetteko te olevanne suomalaisia vai venäläisiä? Onko tätä kysytty monesti?

Anna: On kysytty silleen, että... tai ei monesti, mut silleen että... emmä tiä, mun mielestä... mä en oo ikinä osannu sanoo. Tai sitä miettinykään silleen. Ku tuntuu et, jos on Suomessa, ni... emmä tiä. Miten sen niinku sanois.

Julian ja Sashan identiteettiä luonnehtisin puolestaan suomenvenäläiseksi. Julia vastaa kysymykseeni epäröimättä ja sanoo olevansa venäläinen. Tätä hän perustelee paitsi geneettisellä alkuperällään, myös sillä, että hän on syntynyt Venäjällä ja puhuu venäjää. Myöhemmät kommentit kuitenkin paljastavat, että hän katsoo eroavansa varsinaisista

Venäjällä asuvista venäläisistä monella lailla, eikä voi määritellä itseään yksiselitteisesti venäläisten piiriin kuuluvaksi. Jotain Julian suomalaisuuden ja venäläisyyden risteämiskohdassa syntyneestä suomenvenäläisestä identiteetistä kertoo myös seuraava sitaatti:

Se on varmaan vähän semmonen pessimistinen ajattelu, mut joskus mul tulee mieleen, et sillan ku mä oon Venäjällä, ni mua ei oteta venäläisenä, aina, eikä Suomessa mua oteta aina niinku suomalaisena.

(Julia)

Julia on omaksunut piirteitä kummastakin kulttuurista, ja eronteko niiden välillä on kaikkea muuta kuin helppoa. Toisin kuin Julia, Sasha ei osaa tai halua määritellä itseään sen enempää suomalaiseksi kuin venäläiseksikään, mutta muuten hänen ajatuksensa ovat Julian kanssa hyvin samankaltaisia:

Aika vaikeaa on mennä sanomaan kumpi sitä on, koska Venäjällä sä oot suomalainen, täällä sä oot venäläinen.

Ja tottakai Venäjä ja Suomi kun ne on niin erilaisia, kun se on tässä niinku rajalla. Mut ku se on aina ollu, mullakin se on jo kaks kyt vuotta ollu siinä, ni se on jotenkin vaan niinku on, että ei sitä osaa enää hahmottaa, tiätkö, et missä ne tarkat rajat menee. Identiteetissä.

(Sasha)

Kolmannen ryhmän jaottelussani muodostavat Feliks ja Aleksei, jotka irrottautuvat tietoisesti kansallisuusajattelusta. Feliks kuvailee itseään ”maailman ihmiseksi” ja Aleksei ”kosmopoliitiksi”. Feliksin mukaan maailmanihmisyyteen kuuluu se, että sopeutuu ja tulee toimeen missä tahansa, ei pidä yhtä maata tai kulttuuria parempana kuin toisia, eikä koe isänmaallisia tunteita mitään maata kohtaan. Hänen ajatuksensa ovat paljolti yhteneväisiä Huttusen (2004, 151) kosmopoliitin määritelmän kanssa. Myös Harinen ja Ronkainen (2010, 279) mainitsevat joillakin monikulttuurisilla nuorilla olevan maailmankansalaisen identiteetti, joka saa heidät tasapainoilemaan jatkuvasti useamman maan ja kulttuurin välillä. Feliksin ajattelutapa näkyy hänen elämäntavassaan ja tulevaisuuden suunnitelmissaan. Hänen ystäväpiirinsä on varsin monikulttuurinen, hän haluaisi matkustella ja asua eri puolilla maailmaa ja omat lapsensa hän haluaisi kasvattaa mielellään kolmikielisiksi. Feliks myös jatkuvasti problematisoi ajatusta siitä, mikä on

todellista suomalaista ja venäläistä, kuten seuraavista otteista käy ilmi:

No Venäjäl ainakin ajantaju on vähän erilainen kuin Suomes. Mut onks se taas ihan venäläist vai onks se se ympäristö mikä luo tuommosen mentaliteetin? Et mä veikkaan jos Suomes olis samanlainen ympäristö, niin Suomeskin ois samanlainen meininki.

Se [venäläinen] kirjallisuus kai on aika mielenkiintonen. Mut taas, onkse miten venäläistä?

Mut muuten se on aika henkilökohtasesti, jokaisen ihmisen kohalla... ei voi jotenkin yleistää kaikkien ihmisten kohalle. Mä veikkaan et kulttuuri on aika henkilökohtanen juttu.

(Feliks)

Alekseikin määrittelee identiteettinsä mieluummin henkilökohtaisten ominaisuuksiensa kautta kuin kulttuurin mukaan pyrkien näin irrottautumaan jäsenyysajattelusta. Siksi hän kertoo vastaavansa kysymyksiin suomalaisuudesta ja venäläisyydestä yksinkertaisesti olevansa ”Aleksi”.

Minä en halua valita puolta. Vähän semmosta kelluvaa identiteettiä. Sillon kun tarvitsee olla venäläinen, oon venäläinen, sillon kun suomalainen, suomalainen.
(Aleksi)

Venäläisyys ja suomalaisuus irroittautuvat monien haastateltavien puheissa suhteista Venäjän ja Suomen valtioihin. Myös Talibin ja Lipposen (2008, 79) mukaan ihmiselle voi toisinaan olla tärkeää korostaa etnisyyttään, vaikka hän ei haluaisikaan korostaa yhteyttään valtioon, josta hän on lähtenyt. Eläminen venäläisenä Suomessa tarkoittaa aivan eri asiaa kuin eläminen venäläisenä Venäjällä, sillä ympäristö luo tietyt raamit kulttuurillekin ja nämä kaksi kulttuuria ovat sekoittuneet Suomessa keskenään.

Vaikka viidellä haastateltavalla seitsemästä on paluumuuttotausta, suomalaiset sukujuuret tulevat harvoin esiin haastatteluissa. Tulkitsen inkerinsuomalaisuudella tai muutoin suomalaisilla sukujuurilla olevan varsin marginaalinen merkitys näiden nuorten identiteetinmuodostuksessa. Aleksi mainitsee isänsä olleen kiinnostunut suomalaisesta kulttuurista jo heidän asuessaan Neuvostoliitossa ja Feliks kertoo isänsä osanneen hiukan suomen kieltä. Nuorten sidokset suomalaisuuteen olivat kuitenkin ennen muuttoa lähes

olemattomia. Pohjolan (2000, 1) mukaan 1950-luvulla ja sen jälkeen syntyneistä inkerinsuomalaisista enää pieni vähemmistö puhuu suomea äidinkielenään tai tuntee suomalaista kulttuuria. Neuvostoliitossa harjoitettu venäläistämispolitiikka on pitänyt huolen siitä, että haastateltujen edustama sukupolvi on hyvin pitkälti vieraantunut suomalaisuudesta (Kyntäjä 2001, 158).

9.3 Kohdatut ennakkoluulot

Harvan haastatellun sopeutuminen Suomeen on sujunut ilman suuria ongelmia. Suomeen muuttaneet lapset ja nuoret joutuivat työstämään identiteettiään monenlaisten ympäristön asenteiden ja odotusten ristipaineessa. Aleksei, Tanja ja Julia kertovat, että heitä kiusattiin koulussa venäläisyytensä takia. Myös Feliks ja Sasha kokivat kouluaikana satunnaisesti ryssittelyä, mutta tulkitsevat sen lasten ymmärtämättömyydeksi. Annaa ja Antonia ei heidän kertomansa mukaan ole koskaan kiusattu taustansa vuoksi, koska he ovat monella tavalla jo varsin suomalaisia.

Tanjalla heräsi osittain kiusaamisen myötä halu sopeutua ja tulla hyväksytyksi, ja se motivoi häntä ahkeraan kielenopiskeluun. Pienellä paikkakunnalla ei ollut muita maahanmuuttajia, ja siksi Tanja oli aluksi omien sanojensa mukaan ”apina”, jota kaikki ihmettelivät. Kielen opiskelu toi hänelle itsevarmuutta ja vähitellen pääsyn syvemmälle luokkakavereiden joukkoon:

Tottakai ite joutui niinku tosi paljon tekemään senkin eteen. Näyttämään, et mä en oo mikään sellanen outo venäläinen, vaan mä oon ihan tavallinen ihminen niinku tekin, että elkää viittikö.

(Tanja)

Tanja myös päätti äitinsä luvalla muuttaa muutaman vuoden kuluttua Suomeen muutosta etunimensä suomalaiseksi (vaihtamalla venäläisen puhuttelunimensä viralliseksi nimekseen) ja otti isäpuolensa sukunimen, jonka äitikin oli ottanut avioliiton myötä.

Yleisesti ottaen haastateltavat eivät puhu paljoakaan heihin kohdistuneesta syrjinnästä. Jos kiusaamista oli, se oli liittynyt kouluaikeihin ja vähentynyt olennaisesti iän myötä. Sasha

toteaa, että suomalaisesta tuskin poikkeava ulkonäkö, suomalainen nimi ja korostukseton puhe peittävät sängen hyvin hänen venäläisyytensä:

JR: Ooksä kokemu et suhun vielä tän ikäsenä ja tässä vaiheessa kohdistuu jonkinlaisia ennakkoluuloja?

Sasha: Emmä tiiä, aika vaikea on mun mielestä muhun jotain ennakkoluuloja pistää, koska ei niitä. Ei, ei, ei. Koska jotka ei tunne mua, niin mähän oon vaan suomalainen jamppa, joka vaan menee tuolla. Aika vähän. Ja sit kuitenkin mennään X:ssä [kaupungin nimi poistettu] ja täällä on paljon opiskelijoita ja kaikki on nuoria, niin eihän tuolla oon mitään väliä. Et sitä ei nää. Ja varsinkin tässä iässä, niin ois se aika hassua jos sitä jossain kohdistuis.

Aleksei on joutunut joskus tilanteisiin, joissa suomalainen henkilö on kuullut vahvan aksentin hänen puheessaan ja vaihtanut kielen englanniksi. Hän on kokenut sen ärsyttävänä ja loukkaavanakin. Alekseini lailla myös Tanja on huomannut toisinaan olevan niin, että vaikka henkilö itse tuntisikin olevansa kotonaan Suomessa, niin muut voivat huomata jonkin ”epäsuomalaisen” ominaisuuden ja pyrkiä osoittamaan, ettei henkilö sen vuoksi voi kuulua ”meihin”:

Jotenkin sitä ei vaan lapsena aina tajua, koska... vaikka ei tunne itteään erilaiseks, niin toiset yrittää saada sut tuntemaan ittes sellaseks. Semmosella nimittelyllä ja syrjimisellä ni... tota... emmä kauheesti tuntenu olevani erilainen.

(Tanja)

Lehtonen (2003, 12) korostaa, että toisin kuin etnisyysskeskustelussa yleensä oletetaan, ”erilaisuus” ei ole ihmisissä itsessään, vaan se tuotetaan silloin, kun tietty ihminen kohdataan. Kyse on viime kädessä siitä, kuka katsotaan kuuluvaksi joukkoon (emt). Tanjan ja Alekseini tapauksissa ympäristö pyrki osoittamaan heille jonkin yksittäisen piirteen perusteella, että he eivät mahdu ”suomalaisen” tai ”normaalin” määritelmän sisälle.

Anna puolestaan kertoo, ettei hän ole kokenut olevansa juurikaan muista poikkeava, eikä ympäristökään ole suhtautunut häneen negatiivisesti venäläisyyden vuoksi:

En usko. Et jos ei sitä, et puhuu venäjää, niin ei mitenkään. Koska kaikki on erilaisia sillei, niin emmä usko et se venäjä hirveesti vaikuttaa siihen.

(Anna)

Harinen ja Ronkainen (2010, 281) ehdottavat oman analyysinsä pohjalta, että koska monikulttuuriset nuoret ovat saaneet omissa nahoissaan kokea millaista on olla ennakkoluulojen kohteena, he haluavat testata ja ylittää omia ennakkoluulojaan sen sijaan, että pitäytyisivät niissä kiinni. Jotkut omista haastateltavistanikin toivat esille sen, että monikulttuurinen tausta auttaa heitä ymmärtämään erilaisia ihmisiä ja toimimaan ennakkoluulottomammin.

9.4 Monikulttuurisuuden hyödyt

Kuten sanoin, niin mulla on aika kelluva identiteetti. Minä pystyn ajatteleen venäläisittäin ja suomalaisittain silloin kun tilanne vaatii sitä. Kyllä mä käytän sen ihan perinpohjaisesti. Sitä tarvitaan.
(Aleksi)

Haastatteluissa tuli useaan otteeseen esille, että tutkittavani pitävät kulttuurienvälistä kompetenssiaan etuna ihmissuhteissa. Eniten tuotiin esille kielitaitoa ja sen rikastavaa vaikutusta kommunikaatiossa suomalaisten ja venäläisten kanssa. Se, että on käytännössä kaksi äidinkieltä, mahdollistaa sen, että voi olla kotonaan sekä suomen- että venäjänkielisisä vuorovaikutustilanteissa. Annalla ja Antonilla monikulttuurisuuden hyödyt liittyvät nimenomaan kieleen. Kielitaidon avulla tutustuu ihmisiin, joihin ei muuten tutustuisi ja on mielenkiintoista, kun on kavereita kahdessa eri maassa.

Etenkin Sashan ja Tanjan vanhemmat ovat rohkaiseet heitä olemaan unohtamatta venäläistä identiteettiään. Kuitenkin vasta vanhempina he ovat ymmärtäneet monikulttuurisen kokemuksensa merkityksen ja hyödyn.

JR: *No ootko sä kuitenkin jotenkin ylpeä siitä sun taustasta?*

Tanja: *Nykyään olen. Silleen mun mielestä se on hieno asia, että on... niinku... jotain erilaista. Mä en ite tykkää, jos kaikki ihmiset on samannäkösii ja samanolosii. Että se erilaisuus on vaan plussaa aina. Kyl mä nykyään oon tosi ylpeä siitä. Tosiaan kun kasvoin, niin oppi hyväksymään sen.*

Monet tutkittavistani ajattelevat maahanmuuttajataustan tehneen heistä avarakatseisempia, ennakkoluulottomampia ja mahdollisesti myös taitavampia toimimaan monikulttuurisissa yhteyksissä. Harinen ja Ronkainen (2010, 280) raportoivat tutkimushaastatteluidensa

pohjalta, että monikulttuurisuus antaa nuorille mahdollisuuden ”terävöittää katsetta ja suhtautua samanlaisuuden vaatimuksiin kriittisesti”. Feliksin mukaan kokemus erilaisista kulttuureista voi auttaa sopeuttamaan käytöksensä maan tapoihin ja pelastaa noloista tilanteista:

JR: *Pidätkö sä sun tällasta monikulttuurista taustaa rikkautena?*

Feliks: *Mmm.. joo. Kyl se on, se on hyvä niinku... navigoida erilaisis kulttuureissa, tai osata navigoida erilaisis kulttuureis. Et kyl siitä on apuu.*

JR: *Minkälaista hyötyä siitä on? Ihan niinku ihmissuhteissa?*

Feliks: *Ihmissuhteissa suurimmaks osaks. Ja ylipäänsä jos tiedät miten käyttäytytään jossain toises maas, ni siit on vaan plussaa. On vähemmän, on epätodennäkösempää et oot jossain tollases kiusallises tilantees. Joo, kyl se on rikkaus.*

Aleksei kertoo, millä lailla kahden erilaisen kulttuurin tuntemus on avuksi myös työelämässä. Kaksi kulttuuria hyvin tunteva henkilö voi kameleontin tapaan muuttaa ajatustapojaan vallitsevan sosiaalisen ympäristön mukaan:

- - silloin kun esimerkiksi on ollut, työskennellyt jonkin verran konsulttina venäläisessä yrityksessä täällä, niin esimerkiksi jos on pakko jossain tapaamisessa suomalaisen kanssa, aika nopeesti omaksuu sellanen suomalainen ajattelutapa ja suomalaiset arvot. Toisaalta taas kun on venäläisten liikeyritysten kanssa, se on... päässä klik, ja nyt: venäläiset arvot. Se toimii lähinnä niin, että ymmärtää mitä ihmiset haluavat ja miten ne toimivat sun ympärillä. Ja mitkä seikat vaikuttavat heidän toimintaan ja muuta.

(Aleksei)

Harinen (2000, 160–162) puhuu nuorten taidosta toimia ”kulttuurikameleontteina”, jotka tunnistavat kulttuurien eroja ja muuttavat omaa käyttäytymistään niiden mukaan. Hautaniemi (2001, 20) puolestaan viittaa Aleksein mainitsemaan asemaan etnisen välittäjän roolina. Tällaisessa tilanteessa henkilön pätevyys perustuu paljolti hänen etniseen taustaansa, jota hyödyntämällä hän voi toimia kummankin osapuolen ”tulkkina” (emt).

9.5 Perhesuhteet ja etnisyys

Perhe on jäsenilleen läheisin sosiaalinen verkosto ja keskeinen resurssien lähde (Peltola 2010, 66). Vanhempien ja perheen tuella on myös suuri vaikutus siihen, millä lailla ja missä määrin toisen polven nuorten yhtäältä venäläinen ja toisaalta suomalainen identiteetti

kehittyä. Haastattelemini nuorten ja nuorten aikuisten vanhemmat ovat enimmäkseen rohkaisseet lapsiaan säilyttämään venäläistä identiteettiään (vrt. Rynkänen & Pöyhönen 2010). Kuitenkaan käytännön tasolla kenenkään kodissa ei ole korostettu venäläisyyttä kovinkaan paljon. Jotkut haastateltavat kertovat, että etenkin murrosiässä, jolloin nuori on etsinyt omaa minuuttaan, vanhemmat ovat muistuttaneet häntä venäläisestä taustasta:

Mut mulle aina vanhemmat oli et hei, sä oot venäläinen, sä oot Venäjältä, älä unoha. Mut ei sitä sillee tajua, mut kyllä sen nyt tajuaa, et mitä ne sillai tarkotti ja ihan hyvähän se on.

(Sasha)

No se [äiti] yritti kyllä rohkasta mua, tossa ainakin niinku kielellisesti. Puhu sitä kieltä! Et elä peittele. Mut hän ties kyllä sen tilanteen, että niinku koulussa kiusataan. Mut ei se oikeen voinu sille mitään. Sekin kuitenkin yritti ihan rohkasta.

(Tanja)

Toisenlaista suhtautumistapaa edusti Sashan serkun perhe, jossa tytär puhui vanhempiensäkin kanssa suomea:

Heillä taas oli enemmänkin niin, että puhutaan kotona suomea. Et sille lapselle sanottiin, että, että niinku me ollaan nyt Suomessa ja puhutaan. Et ne yritti niinku sillee sitä suomijuttua tuoda esiin. Aika voimakkaastikin.

- - se meni vähän silleen helpommin, että se [serkku] sopeutu nopeesti. Mut sitten taas sillä tuli semmonen, et se unohti venäjänkielen, niin piti vähän muistella kaikki jutut. Ja tuli semmonen, et hei mähän oon kans venäläinen. Mulle se oli jotenkin itsestäänselvyys, mut sille se tuli paljon myöhemmin sitte. Että sen jotenkin ymmärsi.

(Sasha)

Sashan serkkutyttö ”sulautui” nopeasti koulussakin muiden tyttöjen piiriin, koska peitteli venäläisyyttään. Sasha toteaa, että serkku alkoi kuitenkin nopeasti unohtaa venäjän kieltä ja ymmärsi vasta vanhempana uudestaan venäläisen identiteettinsä arvon ja rikkauden. Sashan puheista ilmenee, että hän arvostaa etenkin jälkikäteen omien vanhempiensa rohkaisevaa asennetta venäjän kielen ja venäläisen identiteetin säilyttämisen suhteen.

Vaikka monien haastateltavien vanhemmat arvostavat venäläistä kulttuuria, sitä ei ole tuotu voimakkaasti esille. Useat perheet ovat omaksuneet paljon suomalaisia tapoja, vaikka

joissakin saatetaan viettää esimerkiksi venäläistä uuttavuotta. Kysyessäni Antonilta ja Annalta miten heidän perheessään on pidetty yllä venäläisyyttä, Anna vastaa, että he ovat viettäneet ainakin juhlapäiviä. Tähän Anton toteaa heti: "*Mut suomalaisia juhlia, esimerkiksi joulua, eihän sitä oo Venäjällä. Et se on tullut myöhemmin.*" Mahdollisesti eri perinteet ovat sekoittuneet niin, ettei eronteko ole kovin helppoa. Luulen myös, että venäläistaustaiset haastateltavani eivät välttämättä huomaa kaikkea sellaista, mikä on venäläistä. Ulkopuolinen saattaisi nähdä helpommin sellaisia tapoja tai asioita, jotka "suomalaisesta" tuntuvat vierailta. Aineiston perustella huomaan elämisen suomalaisuuden ja venäläisyyden rajamaastossa ja erilaisuuden olevan haastatelluille hyvin luontevaa ja itsestäänselvää. Samanlaisiin tuloksiin ovat päätyneet myös Harinen ja Ronkainen (2010, 280).

Aleksei poikkeaa hieman yleisestä linjasta ja sanoo suoraan, että hänen vanhempansa eivät juuri ole kiinnostuneita venäläisestä kulttuurista tai sen erityisestä säilyttämisestä omassa perheessä:

JR: *Sillon sun lapsuudessa, arvostiko sun vanhemmat venäläistä kulttuuria ja pyrittiinkö teidän perheessä säilyttämään sitä?*

Aleksei: *Mmm, no ei. Isä on harrastanut enemmän suomalaista kulttuuria, mutta semmosta ihan yleisesti kun ei ollu paljon kokemusta silloin aikana. Kaikki mitä sai hänen vanhemmista irti. Sitten äiti on vähän semmonen pragmaattinen ihminen, ei paljon kiinnosta loppujen lopuksi. Kyllä jotkut elokuvat voi, kirjallisuus, mutta ei mitään semmosta - -*

Osa vanhemmista pitää edelleen tiiviisti yhteyttä Venäjälle ja vieraillee siellä usein. Sasha kertoo vanhempiensa seuraavan vain venäläistä televisiota. Joidenkin perheiden Venäjälle suuntautumista on vähentänyt se, että monet heidän sukulaisistaan ovat hekin muuttaneet Suomeen. Tällainen tilanne on Sashan, Aleksein sekä Antonin ja Annan perheissä. Tanja kertoo äitinsä kyllä pitävän yhteyttä venäläisiin ystäviinsä, mutta hän pitää tätä kuitenkin jo enemmän eurooppalaisena:

- - *en oikeestaan sanois, koska äiti... jotenkin... hän on siitä sukupolvesta mun mielestä, jotka niinku on tällasia eurooppalaisia jo vähän enemmän. Äiti niinku vaikuttaa enemmän eurooppalaiselta kuin venäläiseltä. Tottakai niinku monet tavat ja... juuret näyttää aina ittensä, mutta ei se, ei meillä niinku millään tapaa oikeestaan koskaan niinku korostettu venäläistä kulttuuria ja sillee.*

(Tanja)

Peltolan (2010) mukaan toisen polven lapset ja nuoret puhuvat lähes poikkeuksetta parempaa suomen kieltä kuin vanhempansa ja tuntevat suomalaisen kulttuurin sekä ajattelu- ja toimintatavat paremmin. Usein heillä oli myös laajemmat ja monipuolisemmat sosiaaliset verkostot. Oma analyysini tukee näiltä osin Peltolan tutkimusta. Peltola lisää, että vietettyään valtaosan elämästään Suomessa moni nuorista on kielitaitonsa ja kulttuurisen kompetenssinsa suhteen samalla tasolla kuin kuka tahansa suomalainen lapsi tai nuori (emt. 72). Alitolppa-Niitamon (2010, 51–53) mukaan vanhempien ja lasten eritahtinen akkulturaatio jättää akkulturaatiokuilun sukupolvien välille. Haastateltujen kertoman perusteella aineistossani oli havaittavissa eroja lasten ja vanhempien kielitaidon, verkostojen ja sopeutumisen välillä, mutta haastateltavat eivät ainakaan raportoineet sen aiheuttaneen suuria ristiriitoja perheiden sisällä. Kenties tämä seikka olisi tullut vahvemmin esille, mikäli olisin haastatellut nuorten lisäksi myös heidän vanhempiaan.

9.6. Kulttuuritaustan vaaliminen

Toisen polven venäläisiä tarkastellessa on mielenkiintoista pohtia, mikä merkitys heidän vanhempiensa kulttuurilla on heidän elämässään. Nuoruuden kapinavaiheessa, joka tietenkin toisilla ilmenee vahvempana kuin toisilla, vanhempien edustamat arvot yleensä kyseenalaistetaan. Haastattelemieni nuorten tapauksessa kyseenalaistaminen ulottui myös venäläiseen kulttuuriin ja venäjän kieleen. Kavereiden hyväksyntää hakiessaan moni yritti häivyttää venäläisyyttään. Alitolppa-Niitamon (2010, 47) mukaan viimeistään toisen polven mukana arvojen ja normien muutos tulee lähelle perhettä. Usein vasta myöhemmällä iällä lapset alkavat uudelleen ymmärtää taustansa arvon ja panostaa sen säilyttämiseen uudella lailla. Tanja muotoilee ajatuksensa näin:

- - nuorempana tosiaan oli semmonen teiniangsti päällä, et en haluu mitään venäjää osata. Mut jotenkin nyt kun syttyy uudestaan tähän kieleen ja kulttuuriin, niin kyllähän haluu ylläpitää sitä mahdollisimman hyvänä.
(Tanja)

Useimmat tuovat kielen vahvasti esille kulttuuritaustan säilyttämisen yhteydessä. Tanjalle ja Sashalle merkittävä tekijä oli ollut se, kun he olivat aloittaneet yliopistossa venäjän opiskelun. Sitä kautta he olivat monipuolistaneet kielitaitoaan ja vahvistaneet siteitään

venäläisyyteen. Kieli näyttäytyy myös mahdollisuutena pitää yhteyttä Suomen rajojen ulkopuolelle:

JR: *Onko jotain muita sellaisia asioita, kun te vaikka ajattelette, että te muutatte pois kotoa ja perustatte oman perheen, niin mitä te haluatte säilyttää?*

Anton: *No se kieli.*

Anna: *Joo, varmaan se kieli, koska on paljon kavereita ja tuttuja ja sukulaisia, niin se on jotenkin hyvä mun mielestä. Säilyttää se kieli. Sit myös käydä siel Venäjällä, ku se on silleen myös koti ja silleen.*

Venäläisyydessä on sellaisia piirteitä joita suomalaisuudessa ei ole, ja päin vastoin, ja siksi nämä kaksi ulottuvuutta voivat täydentää toisiaan. Julia toteaa, että on hyvä, jos lapsetkin omaksuvat molempien kulttuurien hyviä puolia:

Koska sitä mitä on hyvää siinä kulttuurissa, sitä voi niinku käyttää. Ja sitä pitäis opettaa niille jotka on jälkeläisiä.

(Julia)

Mirja-Tytti Talib (2002, 28–29) kutsuu tällaista käyttäytymistä kahden kulttuurin sallimien hyötyjen maksimoinniksi. Monet tutkimukset osoittavat, että kun maahanmuuttajien siteet menneisyyteen heikkenevät, he alkavat poimia molemmista kulttuureista tavoitteisiinsa ja mieltymyksiinsä parhaiten sopivia aineksia ja näin muodostavat omanlaisensa sekoituksen (emt). Tällaista ilmiötä on kutsuttu myös hybridiksi identiteetiksi. Se on uudenlainen identiteetti, jossa kulttuurit ovat sekoittuneet luovalla tavalla ja joka sopii paremmin myöhäismodenriin elämäntapaan. (Emt. 88.)

Aleksei on jossain määrin myös kriittinen venäläisestä identiteetistä kiinnipitämisen suhteen:

No jos se ei niinku muutu sellaseksi pakkomiellejutuksi, se on hyvä. Koska mie oon nähny sellasii tapauksii silloin kun ihmiset muuttamisen jälkeen niinkun se tulee ihan semmonen pakkomielle, että mun on pakko säilyttää Venäjän kulttuuri, venäjän kieli. Ja se on, miun mielestä se on virhe, koska se niinkun, jos... ei oo pakko niinku tulla suomalaiseks, mutta kyllä ainakin meit on asunu täällä jonkun verran et, epäilen et voidaan kutsuu puhtaasti venäläiskulttuuriks, se on jotain semmosta, sulauduttu suomalaisiin kulttuurin tasolla.

(Aleksei)

Liiallinen venäläisyyden korostaminen voi Alekseis mielestä johtaa paitsi valtaväestön nyrpeyteen, myös maahanmuuttajan oman toiminta-alueen kapenemiseen. Täysipainoinen elämä uudessa maassa vaatii tietynlaista integroitumista, eikä se onnistu, jos itsepintaisesti pitää kiinni vanhasta, eikä ole valmis omaksumaan mitään uutta. Hän tuntuu korostavan, että terve tasapaino tässä asiassa on tärkeää. On ymmärrettävä kielen opiskelun ja muun kehittymisen tarve, mikäli haluaa löytää oman paikkansa Suomessa. Jasinskaja-Lahti (2000, 61) kirjoittaa integraatioprosessin onnistumisen riippuvan kahdesta yhtä tärkeästä faktorista: yhtäältä suomalaisesta integraatiopolitiikasta ja suomalaisten asenteista, toisaalta maahanmuuttajien resursseista ja integraatiomotivaatiosta. Näin ollen maahanmuuttajan myönteinen kotoutumisprofiilikaan ei riitä, mikäli suomalainen yhteiskunta ei ole valmis ottamaan häntä vastaan.

Alekseis tavoin Anna ilmaisee kriittisyytensä venäläisyyden jatkuvaa esilletuomista kohtaan. Tulkitsisin hänen kommentissaan olevan kuitenkin mukana myös aikaisemmin mainittua nuoren hyväksytyksi tulemisen tarvetta:

JR: Ajatteletteko että se on tärkeää, että ihmiset tietää mistä he on peräsin ja vaalii sitä omaa... tai sitä vanhempiensa kulttuuria?

Anna: - - Ehkä ei sitä koko ajan tarvi näyttää mun mielestä sillei. Tai silleen että ei, tarvi koko ajan näyttää, mutta jossain tilanteessa on ihan hyvä joskus, mut ei tarvi sanoo sitä koko ajan.

Feliks, joka näyttää suhtautuvat mutkattomasti omaan identiteettiinsä ja moninaistuvaan maailmaan, toteaa venäläisen kulttuurin säilyttämisen tarpeellisuudesta seuraavaa:

Kyl se on kai tässä vaihees aika tärkeetä, kun eletään semmoses yhteiskunnas. Ni kyl se on tärkeetä. Mä toivon et se on, et tulevaisuudes sil ei oo mitää välii. Tässä vaiheessa se on tärkeetä. Ei välttämättä minulle henkilökohtasesti, mut yhteiskunnan kannalta on tärkeetä.

(Feliks)

Venäläisyys lienee asia, joka jollain tavalla aina vaikuttaa haastateltavieni elämään. Toisten kohdalla vaikutukset ovat jokapäiväisiä, joillain taas venäläinen tausta korostuu vain tietyissä erityistilanteissa. Kuten Feliks sanoo, tässä yhteiskunnassa etnisyydellä ja kulttuureilla on väliä ja ihmiset määritellään usein niiden mukaan. Talib ja Lipponen

(2008, 88) toteavat, että maahanmuuttajataustaisten nuorten haasteena on tulla toimeen uusissa paikoissa ja kulttuureissa niin, etteivät he pelkästään sulaudu niihin ja menetä identiteettiään. Toisaalta on syytä ottaa huomioon, että kyse on yhteiskunnallisten olosuhteiden lisäksi myös yksilön omista valinnoista. Ihmiset eivät ole vain olosuhteiden uhreja, vaan toimivia subjekteja, kuten Gestring ym. (2004a, 9) toteavat. Monikulttuurinen tausta voi olla suuri rikkaus ja missään tapauksessa se ei ole asia, josta pääsisi – tai edes tarvitsisi päästä – helposti eroon.

No, mä tunnen kyllä itteni suomalaiseks, mutta kyllähän mulla aina, mussa aina tulee olemaan se pieni palanen sitä... öö, venäläisyyttä.
(Tanja)

10. POHDINTA

Tutkimukseni päätavoite oli toisen polven venäläisten haastattelupuheessa muotoutuvan etnis-kulttuurisen identiteetin ja sen sosiaalisiin suhteisiin heijastuvan vaikutuksen ymmärtäminen. Tavoitteeseen olen pyrkinyt kartoittamalla identiteetin, akkulturaatioon, monikulttuurisuuden, kuulumisen ja kuulumattomuuden teoriaa. Tutkimuksen empiirinen osuus toi esille yksittäisten venäläistaustaisten nuorten ja nuorten aikuisten kokemuksia tarkoituksena suhteuttaa niitä laajempaan yhteiskuntatutkimukseen.

10.1 Haastateltujen positio toisen polven tutkimuksessa

Haastattelemillani maahanmuuttajataustaisilla nuorilla voidaan ajatella olleen keskimääräistä paremmat edellytykset onnistuneeseen integraatioon ja akkulturaatioon. Syitä tähän on useita. Niin sanottu kulttuurietäisyys suomalaisten ja venäläisten välillä on pienempi kuin esimerkiksi suomalaisilla ja somaleilla (Alitolppa-Niitamo 2010, 46). Suomalaiset ovat historiansa vuoksi suhtautuneet varauksella venäläisiin, mutta laajemmassa mittakaavassa erot ovat pieniä, niin kuin Juliakin oivaltaa: ”- - *ku tutustuu muihin, jotka ei oo siis venäläisiä, eikä suomalaisia, on ihan tuolt itämaista, sit mä nään oikeen paljon samanlaista venäläisillä ja suomalaisilla*”.

Jo vaalea ihonväri saa aikaan sen, että jos venäläistaustainen henkilö on asunut pitkään Suomessa ja käyttäytyy suomalaiselle luontevalla tavalla, harva huomaa hänen taustaansa, kuten haastatteluissakin tuli ilmi. Esimerkiksi toisen polven afrikkalaisilla tilanne on paljon haastavampi ja he joutuvat tekemään enemmän töitä sen eteen, että ympärillä olevat ihmiset näkevät heidät yksiöinä pelkistävien rodullisten stereotyyppien sijaan. Siksi olisikin mielenkiintoista laajentaa toisen polven tutkimusta afrikkalaistaustaisiin nuoriin.

Haastattelemani nuoret ovat myös sillä lailla onnekkaita, että useimpien vanhemmat ovat hyvin koulutettuja tai he itse ovat menestyneet koulutusmaailmassa hyvin. Aikaisemmissa tutkimuksissa vanhempien taloudellisen ja sosiaalisen pääoman on todettu vaikuttavan myönteisesti jälkikasvun menestymiseen (Alitolppa-Niitamo 2010, 46). Kilven (2010) toisen polven nuorten koulutusvalintoja selvittävä tutkimus osoittaa, että

maahanmuuttajien lasten valtaväestöä heikompaan koulumenestykseen vaikuttavat oleellisesti vanhempien heikommat resurssit ja erityisesti heidän heikko integroitumisensa työmarkkinoille. Kun nämä tekijät vakioidaan, eroja maahanmuuttajataustaisten ja valtaväestön kesken ei juuri ole.

Venäläinen tausta voi tuoda mukanaan haasteitakin. Kuten sanottua, suomalaisten asenteet venäläisiä kohtaan ovat muun muassa historiallisista syistä negatiivissävytteisiä. Inkerinsuomalaisiin ja muihin paluumuuttajiin suhtaudutaan kuitenkin myönteisemmin kuin muihin entisiin neuvostokansalaisiin. Venäjänkielisten osuus kaikista maahanmuuttajataustaisista on suuri, ja tämän voidaan ajatella helpottavan heidän sopeutumistaan. Toisaalta etnisen vähemmistön suuri koko voi luoda myös haasteita integraatiolle suomalaiseen yhteiskuntaan, mikäli venäjänkielinen yhteisö tarjoaa yksilölle tyydyttävän identifioitumiskohteen. Silloin suhteiden luominen valtaväestöön saattaa jäädä vähäiseksi.

10.2 Etnis-kulttuurinen identiteetti

Venäläistaustaiset nuoret rakensivat haastatteluissa itselleen kaksi- tai monikulttuurista identiteettiä. Kukaan ei ilmaissut identiteettinsä muodostuvan pelkästään venäläiseksi tai suomalaiseksi, vaan kumpikin ulottuvuus oli heidän puheessaan läsnä. Monikulttuurisen identiteetin muodostaminen ei ole suoraviivainen kehityskaari, vaan pikemminkin dynaaminen prosessi, jossa kahden eri kulttuurin ominaisuuksia arvioidaan suhteessa toisiinsa ja suhteessa niiden tarjoamiin hyvän elämän mahdollisuuksiin (ks. Huttunen 2004, 153).

Stuart Hall (1999, 27–28) osoittaa, että identiteetit koostuvat monista päällekkäisistä kerroksista. Samankin henkilön identiteetin eri kerrokset voivat aktivoitua tilanteen mukaan. Siksi ei ole olemassa mitään muuttumatonta ja pysyvää identiteettiä, vaan saman henkilön identiteetit voivat vaihdella eri tilanteissa. Ymmärrän haastatteluissa muodostettujen identiteettienkin olevan tietyllä lailla tilannesidonnaisia. Jos olisin haastatellut samoja ihmisiä uudestaan jonakin toisena ajankohtana, tai jos haastattelija olisi itse ollut venäläistaustainen, olisivat vastaukset oletettavasti olleet hiukan erilaisia. Anna

Kulmala (2006, 58) ehdottaakin, että identiteetin juuret eivät välttämättä ole nähtävissä suoraan menneisyydessä, vaan identiteettiä tuotetaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa kertomalla oman elämän menneitä kokemuksia ja tulevia tapahtumia suhteessa ympäröivään maailmaan.

Oman kulttuurisen identiteetin moninaisuus nähtiin haastattelupuheessa rikkautena ja hyötynä. Kaksikulttuurisen identiteetin ylläpitäminen ei kuitenkaan ole ongelmatonta. Mikkolan (2001, 33–34) mukaan monikulttuuriseen ihmisen vaikeutena on pitää yllä uuden identiteettinsä uskottavuutta ja johdonmukaisuutta nykyisen ja menneen maailmansa välillä. Kahta kulttuuri-identiteettiä vaaliva joutuu selittämään erityispiirteitään kummankin kulttuurin näkökulmasta. (Emt.) Tämä voi osoittautua toisinaan raskaaksi.

Talib ja Lipponen (2008, 57) pitävät toisen polven nuorten suurena haasteena sitä, että he joutuvat suorittamaan ”kaksoissiirtymisen” nuoruuteen. Heitä vastassa ovat eri puolilta tulevat kulttuurivaatimukset: oman perheen ja kulttuuriyhteisön, kavereiden ja laajemman yhteiskunnan tuomat normit, arvot ja käyttäytymiseen liittyvät valintamahdollisuudet (emt). Haastatteluissani pyrin selvittämään, kuinka venäläistaustaiset nuoret kokevat tämän ”kulttuurisen ristiriidan”. Oletuksistani poiketen haastateltavat eivät kertoneet sen tuntuvan ahdistavalta. Se oli saattanut herättää hämmennystä jossakin aiemmassa elämänvaiheessa, mutta nykyisessä tilanteessa kaikki vaikuttivat pitävän kulttuurien moninaisuutta melko luonnollisena osana omaa arkista elämäänsä.

Toisaalta useassa haastattelussa oli nähtävissä myös pyrkimys määritellä identiteetti jonkin muun seikan kuin pelkän etnisyyden tai kulttuurin perusteella. On huomattava, että tarjosin haastatteluissa rajoitettuja identiteettivaihtoehtoja (”Koetko olevasi suomalainen? Entä venäläinen?”, ks. liite). Kysymykseen ”Kuka sinä olet?” ihmiset olisivat varmasti vastanneet paljon vaihtelevammin. Kuitenkin myös näin kysyttynä tuli esille, että kaikki haastatellut eivät halunneet määritellä itseään suhteessa johonkin kansalliseen kulttuuriin. He pitivät niin itseään kuin muitakin ihmisiä ensisijaisesti yksilöinä, eivätkä kulttuurin edustajina. Mielenkiintoisena voidaan pitää myös Felixin huomiota kulttuurin ja kulttuurierojen tärkeydestä maailmassamme. Saattaa olla, kuten hän huomauttaa, että tulevaisuudessa kulttuurien yhä sekoittuessa niiden erojen merkitys vähenee. Toisaalta voi

olla myös niin, että globaalit suhteet ja kansainvälistyminen vahvistavat etnisiä ja kulttuurisia identiteettejä yhä enemmän.

Haastateltujen identiteettejä voisi kuvailla hybrideiksi. Hall (1999, 71) viittaa hybridisyydellä identiteetteihin, jotka eivät ole kiinteitä vaan siirtymätilassa, eri positioiden välillä. Ne ammentavat samaan aikaan monista eri kulttuurisista traditioista, limittyvät ja sekoittuvat. Hybridit identiteetit uhmaavat perinteisiä, luonnollisia rajoja ja etnistä puhtautta ja absolutismia. (Emt.) Entä mikä on hybridin identiteetin suhde kosmopoliittiseen identiteettiin? Huttunen (2004, 151) näkee kosmopoliitin paikkaan sitoutuneen vastakohtana. Hänen mukaansa paikalliset ihmiset ovat kiinni tietyn paikan kulttuurisessa järjestyksessä, kun taas kosmopoliitit liikkuvat sujuvasti paikasta toiseen, hallitsevat useampia paikallisia järjestyksiä ja kykenevät valitsemaan ja yhdistelemään niitä. Haikkola (2010, 233) kuitenkin huomauttaa, että ulkomaalaisuudella ja kosmopoliittisuudella ei näytä olevan voimaa huojuttaa ei-suomalaisen ja suomalaisen välistä rajaa, vaan ne pikemminkin rakentuvat tämän rajan avulla. Ehkä tässä on myös kosmopoliittisen ja hybridin identiteetin käsitteellinen ero. Rajan rikkomisen sijaan ulkomaalaisuus ja myös usein rajattomaksi ajateltu kosmopoliittisuus rakentavat oman toiseutensa – suomalaisuuden. (Emt.)

10.3 Monikulttuurisuus sosiaalisissa suhteissa

Identiteetti ei koskaan muodostu tyhjiössä, vaan vuorovaikutuksessa toisten kanssa. Toinen tarjoaa vertailukohdan oman itsen ymmärtämiseksi (Kulmala 2006, 70). Siksi kysymys sosiaalisten suhteiden luonteesta ja merkityksestä liittyy kiinteästi kysymykseen identiteetistä. Tarkastelen seuraavassa venäläis- ja maahanmuuttajataustaisuuden vaikutusta perhe- ja vertaissuhteisiin sekä syrjinnän kokemuksiin.

Perheen tehtävä on auttaa lapsia sopeutumaan ympäröivään yhteiskuntaan. Sosialisatioprosessissa perhe toimii yhdessä yhteiskunnan instituutioiden kanssa. Yksilö oppii yhteisönsä kulttuurin ja kehittyy sen toimivaksi jäseneksi. (Talib & Lipponen 2008, 118.) Muuttaminen ja sopeutuminen uuteen maahan ovat suuria muutoksia koko perheelle. Akkulturaatio on muutosvoima, joka vaikuttaa perheen sisäisiin vuorovaikutussuhteisiin,

vanhemmuuteen ja lastenkasvatukseen, perheenjäsenten hyvinvointiin sekä lasten ja nuorten kehitykseen. Perheen akkulturaatioon tutkimus on tärkeää, sillä kulttuurien kohtaaminen on perheessä jaettu kokemus, joka vaikuttaa jokaisen yksittäisen perheenjäsenen akkulturaatioon. (Alitolppa-Niitamo 2010, 46.)

Haastateltujen perheissä muutto uuteen asuinmaahan näyttäytyi yhtäältä perhettä yhdistävänä kokemuksena, toisaalta perheen sisäisiä erimielisyyksiä synnyttävänä uudenlaisina tilanteina. Erimielisyydet esitettiin varsin lievinä ja ne liittyivät enimmäkseen venäläisyyden säilyttämiseen ja akkulturaatiostressiin, joka viittaa akkulturaatioprosessin ongelmallisiin puoliin. Suomalaisuuden ja venäläisyyden kohtaaminen ei siis näyttäyty aineistossa merkittävänä perheensisäisinä ristiriitoina (vrt. Harinen ja Ronkainen 2010, 286).

Venäläistaustaiset eroavat monista muista maahanmuuttajaryhmistä Suomessa ja muualla Euroopassa. Verratessamme turkkilaistaustaisia Saksassa ja venäläistaustaisia Suomessa huomaamme, että molemmat muodostavat asuinmaissaan merkittävän ja näkyvän maahanmuuttajaryhmän. Kumpaankin ryhmään liitetään helposti negatiivisia mielikuvia valtaväestön taholta. Muilta osin ryhmät kuitenkin eroavat toisistaan. Ensinnäkin lähtökohdat maahanmuutolle ovat erilaisia. Saksan turkkilaisväestö on syntynyt työmuuton tuloksena, kun taas venäläisen vähemmistön kasvu Suomessa on seurausta ennen kaikkea paluumuutosta, eli etnisistä syistä. Turkkilaisten myös odotettiin palaavan tietyn ajan kuluttua takaisin Turkkiin, ja siksi heidän integraatiotaan työmarkkinoiden lisäksi muille yhteiskunnan eri osa-alueille ei edistetty.

Suomen venäläisten ongelmat ovat olleet toisenlaisia. Useimmat ovat kärsineet työttömyydestä, ja se on vaikuttanut negatiivisesti paitsi valtaväestön asenteisiin, myös heidän omaan sopeutumiseensa. Venäläisten verkostot eivät ole etnisesti yhtä rajoittuneita kuin turkkilaisten, jotka pysyttelevät paljolti omilla asuinalueillaan ja seurustelevat toisten turkkilaistaustaisten kanssa. Kenties myös paluumuuttotausta on vaikuttanut siihen, että venäjänkieliset ovat olleet innokkaampia luomaan suhteita valtaväestön kanssa. Edellä mainitut seikat huomioiden voitaisiin olettaa, että venäläistaustaiset eivät edusta samanlaista radikalisoitumisuhkaa, kuin toisen polven edustajat monessa muussa Euroopan

maassa. Toisaalta inkeriläisnuorisoon on viitattu erityisesti 1990-luvun lopulla huumerikollisuuden ja sosiaalisten ongelmien yhteydessä (ks. esim Työministeriö 1998), joten eivät ongelmat ole venäläistaustaistenkaan keskuudessa toki tuntemattomia.

Ystävyys- ja kaverisuhteidensa haastatellut kertovat olevan melko monipuolisia. Useimmilla on paitsi suomalaisia ja venäläisiä, myös muihin etnisiin ryhmiin kuuluvia ystäviä. Suomalaiset kaverit ovat myös saattaneet kannustaa venäläisyyden arvostamisessa ja säilyttämisessä, kuten Tanjan tapauksessa. Hän oli peruskouluaikaansa kärsinyt kiusaamisesta ja pyrkinyt peittelemään venäläisyyttään, mutta hänen aloitettuaan lukion uudessa kaupungissa ihmiset olivatkin olleet innostuneita hänen taustastaan ja siten rohkaisseet häntä olemaan siitä ylpeä.

Venäläistaustaisuudella oli ollut myös negatiivisia vaikutuksia ympäristön asenteisiin. Erilaisuuden ja toiseuden luominen oli ilmennyt nimittelyinä, kiusaamisena ja epäluuloisuutena 1,5-sukupolven haastateltuja kohtaan. Heidän olemuksessaan näkyi ainakin lapsuudessa jossain määrin vieraus ja muukalaisuus, vaikka he samalla edustivat tavallaan pysyvyyttä, eihän heillä ollut halua tai mahdollisuutta palata kotimaihinsa. 2-sukupolvi oli vielä vahvemmin kiinnittynyt suomalaisuuteen lapsuudesta asti, ja heidän taustallaan oli vain vähän vaikutusta ympäristön asenteisiin. Toiseudessa on keskeistä kuuluminen tai jäsenyys, toisin sanoen ei-kuuluminen ja ei-jäsenyys. (Kulmala 2006, 70). Sosiaalisissa suhteissa yksilön on yleensä ansaittava paikkansa tietyssä yhteisössä, ellei sitten kyseessä ole sellainen yhteisö, johon hän on syntynyt. Venäläistaustaisten nuorten on täytynyt todistella ympäristölleen, että he ovat kelpollisia kuulumaan ”suomalaisuuden” piiriin.

On tutkimuskirjallisuudessa usein toistettu toteamus, että Suomessa venäläistaustaisena eläminen voi olla hankalaa ennakkoluulojen ja syrjinnän vuoksi (ks. esim. Harinen ja Ronkainen 2010, 285; Jaakkola 1999 82–87; Latomaa & Suni 2010, 157) Kuitenkin omassa aineistossani korostettiin suomalaisten ja venäläisten monia samankaltaisuuksia, eivätkä nuoret olleet kokeneet ylitsepääsemättömiä ongelmia akkulturaatiossaan. Tämän tutkimuksen kanssa samanlaista näkemystä edustaa myös Jasinskaja-Lahden ja Liebkindin (1997) tutkimus, jonka mukaan venäläiset, virolaiset ja inkerinsuomalaiset olivat kokeneet

huomattavasti vähemmän syrjintää kuin esimerkiksi arabit, somalit ja turkkilaiset. Myös Kyntäjä (2001, 152) kirjoittaa, että erityisesti inkerinsuomalaisiin, kovia kokeneeseen veljeskansaansa, on suhtauduttu Suomessa melko myönteisesti.

Tutkimuksessa nousevat esille myös transnationaalit suhteet (Huttunen 2004, 150). Toisen polven nuorten ja nuorten aikuisten arkea jäsentävät sosiaaliset verkostot ulottuvat yli kansallisvaltioiden rajojen. Se näkyy itärajan takana asuvissa sukulaisissa ja ystäväissä, vierailuissa Venäjälle ja tunteena siitä, että voi olla kotonaan kahdessa eri maassa. Yhteys vanhempien kotimaahan ja etnisiin juuriin on myös Forsanderin ym. (2001, 50–51) mukaan merkittävä osa toisen sukupolven identiteetin rakennusta. Talib ja Lipponen (2008, 89) muistuttavat, että monien kulttuuristen todellisuuksien sisäistäminen saattaa aiheuttaa marginaalisuuden tunnetta, jolloin yksilö ei koe kuuluvansa mihinkään kulttuuriin tai maahan. Hän elää ikään kuin kulttuurien välissä, eikä varsinaisesti kuulu mihinkään (emt). Joissakin haastatteluissa oli mainintoja siitä, että henkilö koki itsensä Suomessa venäläiseksi ja Venäjällä suomalaiseksi. Näissä tilanteissa ajatus kahden kulttuurin välissä elämisestä konkretisoitui.

Kuten kaikki haastateltavani, myös Talib ja Lipponen (2008, 89) näkevät monen kulttuurin tuntemuksen arvokkaana resurssina. Monen kulttuurin kokenut henkilö osaa nähdä maailmaa eri näkökulmista ja oppii hyödyntämään ”muukalaisuutensa” tuomaa ymmärrystä. Valtavirran ulkopuolelle sijoittuvat henkilöt saattavat pitää hallussaan sellaista tietoa, jota valtavirran ihmiset tarvitsevat oppiakseen ymmärtämään maailman tilaa. (Emt.) Lapset ja nuoret suhtautuvat ihmisten erilaisuuteen paljon mutkattomammin kuin vanhemmat. Tätä heijastaa hyvin Julian kuvaus siitä, miten ”*kaikki lapset oli niin innoissaan ja kaikki halus auttaa meitä*” silloin kun hän siskonsa kanssa meni ummikkona suomalaiseen kouluun (vrt. Harinen & Ronkainen 2010, 280). Toiseuden ja erilaisuuden ei tarvitse olla uhka, vaan se voi olla luonnollinen asioiden tila, jonka kanssa on mahdollista oppia elämään ja joka voi jopa rikastuttaa elämää.

10.4 Lopuksi

Maahanmuuttajien integroituminen ja sopeutuminen tulee olemaan tärkeä tekijä tulevaisuuden monikulttuuriselle Suomelle. Erityisen tärkeän painoarvon saavat kuitenkin maahanmuuttajien lapset, sillä heidän menestymisensä suomalaisessa yhteiskunnassa on tärkeä indikaattori ensimmäisen sukupolven integraation onnistumisesta (Martikainen & Haikkola 2010, 9). Vanhempien integroitumisella työmarkkinoille ja yhteiskunnan muille osa-alueille on huomattava vaikutus lasten elämään ja tulevaisuuteen.

Julkisessa keskustelussa maahanmuuton sukupolvistumiseen on liitetty toivoa: se on esitetty ratkaisuna maahanmuutosta aiheutuviin ongelmiin. Vähemmistönuorten ja valtaväestön nuorten suhteiden ajatellaan ratkeavan itsestään, koska monikulttuurisessa ympäristössä nuoret tulevat sokeiksi ihmisten välisille eroille. Tällainen ajatus ei kuitenkaan saa tukea tutkimukselta. (Haikkola 2010, 219.) Erojen huomioimattomuus ei liene monikulttuurisuuspuheen tärkein tavoite. Hedelmällisempää olisi, että yhteiskunnassa voisi vallita avoin keskustelu maahanmuuttajuudesta, erilaisuudesta ja kulttuurien yhteentörmäyksistä ilman moralismia ja ainoita oikeita vastauksia. On tärkeää huomata, että myös monikulttuurisuustutkimus osallistuu erilaisuuden ja kotoisin olemisen ongelman ylläpitämiseen problematisoimalla asioita, jotka kenties eivät itsessään olisi ongelmia (Harinen & Ronkainen 2010, 288). Loppujen lopuksi kaikki ihmiset ovat erilaisia, eikä kukaan meistä ole ansainnut syntymistään tiettyyn maahan tai kulttuuriin.

Toinen polvi on kiinnostava tutkimuskohde, sillä sen edustajissa tiivistyvät monet postmodernin maailman kehityslinjat: perinteisten dikotomioiden kritiikki, identiteetin hybridisyys, liike ja muutos. Iskaniuksen (2006) tutkimus osoittaa, että toisen sukupolven kieli-identiteetti Suomessa ei ole luonteeltaan joko-tai vaan sekä-että (ks. myös Lomaa & Suni 2010). Mielenkiintoisia jatkotutkimusten aiheita olisi verrata eri kulttuurisista taustoista peräisin olevien toisen polven edustajien identiteettineuvotteluja. Oman arvokkaan lisänsä toisi sekä vanhempien että lasten näkökulmien esilletuominen. Kulttuurista sukupolvitutkimusta tarvitaan lisää, jotta opittaisiin ymmärtämään toisen ja myöhempien sukupolvien erityisluonne ja näin osattaisiin parhaalla mahdollisella tavalla suhtautua maassamme kasvavaan etnisesti ei-suomalaiseen väestöön. Maahanmuutto-

politiikka on kaikkea muuta kuin ongelmatonta, mutta monikulttuuristen nuorten erilaisuus voidaan nähdä myös uutta luovana. Sen luovuuden hyödyntäminen ei ole sokeutta eroille vaan erojen tunnustamista ja hyväksymistä.

LÄHTEET

Alasuutari, Pertti (1993) *Laadullinen tutkimus*. Jyväskylä: Vastapaino

Alitolppa-Niitamo, Anne (2010) Perheen akkulturaatio ja sukupolvien väliset suhteet. Teoksessa Martikainen, Tuomas ja Haikkola, Lotta (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Anttila, Jorma (1996) Onko suomalaisuudessa samastumiskohteena mitään erityistä? Teoksessa Laaksonen, Pekka & Mettomäki, Sirkka-Liisa (toim.) *Olkaamme siis suomalaisia*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.

Bauman, Zygmunt (1999) *Sosiologinen ajattelu*. Suom. Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.

Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (1996) *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. Anchor Books.

Berry, John W. (1997) *Immigration, acculturation and adaptation*. Applied Psychology: An International Review 46(1), 5-68.
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x/abstract>
Viitattu 14.3.2011

Bourdieu, Pierre (1991) *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Cambridge University Press.

Bremer, Peter & Gestring, Norbert (2004) Migranten – ausgegrenzt? Teoksessa Häußermann, Hartmut; Kronauer, Martin & Siebel, Walter (toim.) *An den Rändern der Städte*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Brubaker, Rogers (2004) *Ethnicity without Groups*. Cambridge: Harvard University Press.

Chiswick, Barry R. & Miller, Paul (1999) *Language Skills and Earnings among Legalized Aliens*. Journal of Economics 12, 63-89.

Clarke, Kris (2004) *Sisällä ja ulkona: maahanmuuttajien yhteisötutkimus*. Suom. Aijaleena Ahonen. Yhteiskuntapolitiikka 2004:6.
<http://yp.stakes.fi/FI/arkisto/sisallys/2004/2004.htm>
Viitattu 4.4.2011

Durkheim, Émile (1990) *Sosiaalisesta työnjaosta*. Suom. Seppo Randell. Helsinki: Gaudeamus.

Eriksen, Thomas Hylland (1993) *Ethnicity & Nationalism*. London – Boulder, Colorado: Pluto Press.

Faist, Thomas (1997) Migration und der Transfer sozialen Kapitals oder: Warum gibt es relativ wenige internationale Migranten? Teoksessa Pries, Ludger (toim.) *Transnationale Migration*. Soziale Welt, Sonderband 12. Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.

Forsander, Annika (2001) Etnisten ryhmien kohtaaminen. Teoksessa Forsander, Annika; Ekholm, Elina; Hautaniemi, Petri ym. *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ*. Helsinki: Palmenia-kustannus.

Gestring, Norbert; Janßen, Andrea; Polat, Ayça; Siebel, Walter (2004a) *Die zweite Generation türkischer Migranten*. Stadtsoziologie Einblicke Nr. 40 / Herbst 2004. Carl von Ossietzky Universität Oldenburg
<http://www.presse.uni-oldenburg.de/einblicke/40/siebel.pdf>
Viitattu 26.4.2010

Gestring, Norbert; Janßen, Andrea; Polat, Ayça (2004b) Integrationspfade: Die zweite Generation in den USA und Deutschland. Teoksessa Siebel, Walther (toim.) *Die Europäische Stadt*. Frankfurt: Suhrkamp.

Gordon, Milton (1964) *Assimilation in American Life*. London: Oxford University Press.

Haikkola, Lotta (2010) Etnisyys, suomalaisuus ja ulkomaalaisuus toisen sukupolven luokitteluissa. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hakovirta, Harto (1996) Integration Theory – Towards New Orientations. Teoksessa Kervinen, Korhonen, Virtanen (toim.) *Identities in Transition – Perspectives on Cultural Interaction and Integration*. Turku: Turun yliopisto.

Hall, Stuart (1999) *Identiteetti*. Suom. ja toim. Mikko Lehtonen ja Juha Herkman. Tampere: Vastapaino.

Hall, Stuart (2003a) Kulttuuri, paikka, identiteetti. Suom. Juha Koivisto. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino.

Hall, Stuart (2003b) Monikulttuurisuus. Suom. Mikko Lehtonen. Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino.

Hall, Stuart (1992) Rasismi ideologisena diskurssina. Suom. Risto Suikkanen. Teoksessa Stuart Hall, *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Toim. Juha Koivisto, Mikko Lehtonen, Timo Uusitupa ja Lawrence Grossberg. Tampere: Vastapaino.

Hallituksen maahanmuuttopoliittinen ohjelma (2006). Työhallinnon julkaisuja.
<http://www.intermin.fi/intermin/home.nsf/Pages/A85CE14A5F86A0C1C22573B5002D8BCE>
Viitattu 13.1.2011.

Harinen, Päivi (2000) *Valmiiseen tulleet. Tutkimus nuoruudesta, kansalaisuudesta ja kansallisuudesta*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto.

Harinen, Päivi & Suurpää, Leena (2003) Nuoret kulttuurisessa välimaastossa. Teoksessa Harinen, Päivi (toim.) *Kamppailuja jäsenyyksistä: etnisyys, kulttuuri ja kansalaisuus nuorten arjessa*. Nuorisotutkimusseura, Nuorisotutkimusverkosto, Helsinki. Julkaisuja 38.

Harinen, Päivi & Ronkainen, Jussi (2010) ”Uusi tuuli puhaltaa, painaa pilviin juuret.” Monikulttuuriset nuoret ja kulttuurisen erilaisuuden puolustus. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Hautaniemi, Petri (2001) Etnisyys ja kulttuuri. Teoksessa Forsander, Annika; Ekholm, Elina; Hautaniemi, Petri ym. *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ*. Helsinki: Palmeniakustannus.

Heinänen, Marja (2004) *Kotiin Helsinkiin – entisen Neuvostoliiton alueelta saapuneet maahanmuuttajat -projekti*. Raportti ajalta 1999-2003. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Selvityksiä. 2004:2.

Helman, Christopher (2011) *The World's Happiest Countries*. Forbes.com <http://www.forbes.com/2011/01/19/norway-denmark-finland-business-washington-world-happiest-countries.html>
Viitattu 10.4.2011

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2000) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka; Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula (2009): *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.

Holliday, Adrian; Hyde, Martin & Kullman, John (2004) *Intercultural communication: an advanced resource book*. London: Routledge.

Huttunen, Laura (2004) Kasvoton ulkomaalainen ja kokonainen ihminen: marginalisoiva kategorisointi ja maahanmuuttajien vastastrategiat. Teoksessa Jokinen, Arja; Huttunen Laura & Kulmala, Anna (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Tampere: Gaudeamus.

Häußermann, Hartmut (2007) *Ihre Parallelgesellschaften, unser Problem. Sind Migrantenviertel ein Hindernis für Integration?* Leviathan, Berliner Zeitschrift für Sozialwissenschaft. VS Verlag für Sozialwissenschaften.

Iskanius, Sanna (2006) *Venäjänkielisten maahanmuuttajapoiskelijoiden kieli-identiteetti*. Jyväskylän yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Väitöskirja.

Janßen, Andrea; Polat, Ayça (2005) *Zwischen Integration und Ausgrenzung – Lebensverhältnisse türkischer Migranten der Zweiten Generation*. Oldenburg: Carl von Ossietzky Universität. Väitöskirja.

Jasinskaja-Lahti, Inga & Liebkind, Karmela (1997) *Maahanmuuttajien sopeutuminen pääkaupunkiseudulla: sosiaalipsykologinen näkökulma*. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkimuksia 1997: 9. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.

Jasinskaja-Lahti, Inga (2000) *Psychological Acculturation and Adaptation Among Russian-Speaking Immigrant Adolescents in Finland*. Helsingin yliopisto. Sosiaalipsykologian laitos. Väitöskirja.
<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/val/sosps/vk/jasinskaja-lahti/index.html>
Viitattu 13.1.2011

Juhila, Kirsi (2004) Leimattu identiteetti ja vastapuhe. Teoksessa Jokinen, Arja; Huttunen, Laura & Kulmala, Anna (toim.) *Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista*. Tampere: Gaudeamus.

Kilpi, Elina (2010) *The Education of Children of Immigrants in Finland*. Oxford University. Social Sciences. Väitöskirja.
<http://ora.ouls.ox.ac.uk/objects/uuid%3A9ae6dfc5-bda6-4d6f-8780-c97abab350e9>
Viitattu 13.1.2011

Kuhlampi, Eveliina (2002) *Muukalaisena kotimaassa*. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma.

Kulmala, Anna (2006) *Kerrottuja kokemuksia leimatusta identiteetistä ja toiseudesta*. Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Väitöskirja.

Kyntäjä, Eve (2001) Venäjältä ja Virosta tulleet maahanmuuttajat sekä inkerinsuomalaiset paluumuuttajat Suomessa. Teoksessa Forsander, Annika; Ekholm, Elina & Hautaniemi, Petri ym. *Monietnisyys, yhteiskunta ja työ*. Helsinki: Palmenia-kustannus.

Latoma, Sirkku & Suni, Minna (2010) Toisen sukupolven kielelliset valinnat. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Lehtonen, Mikko (2003) Miksi Erilaisuus? Teoksessa Lehtonen, Mikko & Löytty, Olli (toim.) *Erilaisuus*. Tampere: Vastapaino.

Lehtonen, Mikko (2004a) Säiliöstä suhdekimppuun. Teoksessa Lehtonen, Mikko; Löytty, Olli; Ruuska, Petri. *Suomi toisin sanoen*. Tampere: Vastapaino.

Lehtonen, Mikko (2004b) Vieraus ja viisaus. Teoksessa Lehtonen, Mikko; Löytty, Olli; Ruuska, Petri. *Suomi toisin sanoen*. Tampere: Vastapaino.

Lepola, Outi (2000) *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa*. SKS toimituksia 787, Helsinki.

Liebkind, Karmela; Mannila, Simo; Jasinskaja-Lahti, Inga; Jaakkola, Magdalena; Kyntäjä, Eve; Reuter, Anni (2004) *Venäläinen, virolainen, suomalainen*. Helsinki: Gaudeamus.

- Liebkind, Karmela (1996) *The Social Psychology of Ethnic Identity*. Teoksessa Kervinen, Jarmo; Korhonen, Anu & Virtanen, Keijo (toim.) *Identities in Transition*. Turun yliopisto.
- Liebkind, Karmela (2000) *Kun kulttuurit kohtaavat*. Teoksessa Liebkind, Karmela (toim.) *Monikulttuurinen Suomi. Etniset suhteet tutkimuksen valossa*. Tampere: Gaudeamus.
- Löytty, Olli (2004) *Meistä on moneksi*. Teoksessa Lehtonen, Mikko; Löytty, Olli; Ruuska, Petri. *Suomi toisin sanoen*. Tampere: Vastapaino.
- Löytty, Olli (2005) *Toiseuttamista ja tilakurittomuutta*. Teoksessa Löytty, Olli (toim.) *Rajanylityksiä. Tutkimusreittejä toiseuden tuolle puolen*. Tampere: Gaudeamus.
- Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (2010) *Sukupolvet maahanmuuttajatutkimuksessa*. Teoksessa Martikainen, Tuomas ja Haikkola, Lotta (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Mikkola, Pirjo (2001) *Kahden kulttuurin taitajaksi. Maahanmuuttajaoppilaan monikulttuurinen identiteetti, tavoitteet ja toiminta*. Turku: Turun yliopisto.
- New Scientist (2007) *Bilingualism delays onset of dementia*.
<http://www.newscientist.com/article/dn10954-bilingualism-delays-onset-of-dementia.html>
 Viitattu 24.3.2011
- Nikander, Pirjo (2010) *Jäsenkategoria-analyysi ja haastattelun kulttuuriset järjestykset*. Teoksessa Ruusuvoori, Nikander, Hyvärinen (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Nieminen, Tommi (2010) *Radikalisoituneet toisen polven muslimit huolestuttavat Suomessakin*. Helsingin Sanomat 11.4.2010
- Penn, Roger & Lambert, Paul (2009) *Children of International Migrants in Europe. Comparative Perspectives*. Palgrave Macmillan.
- Petkova, Diana (2005) *Cultural Identity in a Pluralistic World*. Teoksessa Petkova, Diana; Lehtonen, Jaakko (2005) *Cultural Identity in an Intercultural Context*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pohjola, Mikko (2000) *Entisestä Neuvostoliitosta tulleiden paluumuuttajien sopeutuminen Jyväskylässä*. Jyväskylän yliopisto. Psykologian laitos. Pro gradu -tutkielma.
- Portes, Alejandro & Rumbaut, Rubén (2001) *Legacies. The Story of the Immigrant Second Generation*. University of California Press.
- Pykälä, Jarmo (2007) *Eri väriä – samaa maata: ulkomaalaistaustaiset suomalaiset ja rasismi*. Jyväskylän yliopisto. Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos. Pro gradu -tutkielma.

- Raittila, Pentti (2004) *Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä*. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Väitöskirja.
- Rastas, Anna; Huttunen, Laura; Löytty, Olli (toim.) (2005) *Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta*. Tampere: Vastapaino.
- Ruuska, Petri (2004) Missä suomalaisuutta tulkitaan. Teoksessa Lehtonen, Mikko; Löytty, Olli & Ruuska, Petri. *Suomi toisin sanoen*. Tampere: Vastapaino.
- Ruuska, Petri (2004) Toisen nahoissa ja vähän sanoissakin. Teoksessa Lehtonen, Mikko; Löytty, Olli & Ruuska, Petri. *Suomi toisin sanoen*. Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, Johanna; Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) (2010) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.
- Ruusuvuori, Johanna & Tiittula Liisa (2005) *Haastattelu. Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino
- Rynkänen, Tatjana & Pöyhönen, Sari (2010) Eri-ikäisinä muuttaneet venäjänkieliset nuoret. Suhde kielen ylläpitämiseen, kielenoppimiseen ja integroitumiseen. Teoksessa Martikainen, Tuomas & Haikkola, Lotta (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet*. Nuorisotutkimusverkoston julkaisuja 106. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Seppälä, Matti (1996) *Inkerinsuomalaisten paluumuuttajien sopeutuminen*. Helsingin kaupunki: Sosiaaliviraston julkaisusarja A. 6/1996.
- Simmel, Georg (2005) *Suurkaupunki ja moderni elämä. Kirjoituksia vuosilta 1895-1917*. Suom. Tiina HUUHTANEN. Tampere: Gaudeamus.
- Talib, Mirja-Tytti (2000) *Toiseuden kohtaaminen koulussa. Opettajien uskomuksia maahanmuuttajaoppilaista*. Helsingin kaupungin opetusviraston julkaisusarja.
- Talib, Mirja-Tytti (2002) *Monikulttuurinen koulu: haaste ja mahdollisuus*. Helsinki: Kirjapaja.
- Talib, Mirja-Tytti & Lipponen, Päivi (2008) *Kuka minä olen? Monikulttuuristen nuorten identiteettipuhetta*. Kasvatusalan tutkimuksia 37. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- TIES (2010) *The Integration of the European Second Generation*.
<http://www.tiesproject.eu>
 Viitattu 4.4.2011
- Tilastokeskus (2007) *Väestönkehitys itsenäisessä Suomessa - kasvun vuosikymmenistä kohti harmaantuvaa Suomea*. Tilastokeskuksen väestörakennetilasto.
http://www.stat.fi/til/vaerak/2009/vaerak_2009_2010-03-19_tie_001_fi.html
 Viitattu 20.4.2010

Tilastokeskus (2009) *Suomessa jo 50000 venäjänkielistä*. Tilastokeskuksen väestörakennetilasto.

http://www.stat.fi/artikkelit/2009/art_2009-09-08_005.html

Viitattu 4.11.2010

Tilastokeskus (2010a) *Alle 15-vuotiaiden määrä Suomessa pienin yli 100 vuoteen*.

Tilastokeskuksen väestörakennetilasto.

<http://www.stat.fi/tup/suomi90/joulukuu.html>

Viitattu 20.4.2010

Tilastokeskus (2010b) *Suomen kansalaisuuden saaneet ulkomaalaiset*. Tilastokeskuksen väestörakennetilasto.

http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html

Viitattu 29.3.2011

Tilastokeskus (2011) *Ulkomaiden kansalaiset*. Tilastokeskuksen väestörakennetilasto.

http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_vaesto.html

Viitattu 29.3.2011

Työministeriö (1998) *Inkerinsuomalaisten maahanmuutto Suomeen 1990-luvulta*.

Hallituksen selonteko eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle. Helsinki: Työministeriö.

Törrönen, Jukka (2010) Identiteettien ja subjektiasemien analyysi haastatteluaineistossa.

Teoksessa Ruusuvuori, Johanna; Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino.

Weber, Max (2010) *Wirtschaft und Gesellschaft: die Wirtschaft und die gesellschaftlichen Ordnungen und Mächte*. Nachlass, Teilband 3: Recht. Tübingen: J. C. B. Mohr.

LIITE

HAASTATTELUKYSYMYKSET

1. TAUSTATIEDOT

Syntymävuosi ja -paikka
Koulutustausta/ammatti
Vanhempien alkuperä ja Suomeen tulovuosi
Perhesuhteet

2. ERI ELÄMÄNVAIHEIDEN VERKOSTOT

Puhuttiinko teillä kotona yhtä vai kahta kieltä? Kumpi kieli sinulla on vahvempi?
Millainen on vanhempiesi suomen kielen taito?

Mitä ja millä kielellä sinulle luettiin ja itse luet (koulun ulkopuolella)?

Onko vanhemmillasi/vanhemmallasi ollut vaikeuksia tottua elämään Suomessa? Miksi?

Arvostivatko vanhempasi venäläistä kulttuuria ja pyrkivätkö he säilyttämään sitä?

Pitivätkö vanhempasi lapsuudessasi paljon yhteyksiä Venäjälle? Kävittekö siellä? Millaista se oli?

Missä opit suomea?

Olitko lapsena päiväkodissa? Miten siellä suhtauduttiin venäläisyyteesi?

Millaisia kavereita sinulla oli lapsena?

Oliko luokallasi koulussa muita venäläistaustaisia? Entä muihin etnisiin ryhmiin kuuluvia?

Tunsitko koulussa itsesi erilaiseksi venäläistaustasi vuoksi? Millä lailla se ilmeni?

Kuinka paljon sinulla on nyt ja on ollut eri elämänvaiheissa venäläistaustaisia, suomalaisia ja muihin etnisiin ryhmiin kuuluvia ystäviä?

Onko täällä Jyväskylässä paljon venäläistaustaisia?

Otetaanko sinusta venäläisiä maahanmuuttajia tarpeeksi huomioon Suomessa?

3. OMA KULTTUURINEN IDENTITEETTI

Koetko olevasi suomalainen? Entä venäläinen?

Mikä tekee sinusta suomalaisen/venäläisen?

Oletko ylpeä taustastasi? Miksi/miksi et?

Mitkä venäläisessä kulttuurissa ovat säilyttämisen arvoisia asioita? Entä suomalaisessa?

Mikä on tyypillistä suomalaista? Entä tyypillistä venäläistä?

Tunnetko yhteenkuuluvuutta suomalaisiin/venäläisiin (esim. urheilutapahtumat)? Miten se ilmenee?

Kiinnostavatko sinua monikulttuuriset tapahtumat (ja miten koet niissä oman identiteettisi)?

Onko mielestäsi tärkeää, että ihmiset vaalivat etnisiä juuriaan? Miksi?

Jos/kun käyt Venäjällä, tunnetko olevasi kotonasi? Miksi, miksi et?

Koetko, että tunnet molempia kulttuureja yhtä hyvin vai ettet toista/kumpaakaan riittävästi?(historia, kirjallisuus, juhlat, ruoat, käyttäytymisnormit ym.)

Tuntuuko sinusta, että elät kahdessa eri kulttuurissa?

4. ONGELMAT KAHDEN KULTTUURIN VÄLISSÄ

Eroatko jollain lailla suomalaisista kavereistasi?

Tuntuuko sinusta koskaan siltä, ettet kuulu kumpaankaan kahdesta kulttuurista?

Miten koet suomalaisten suhtautuvat sinuun? Kohtaatko ennakkoluuloja?

Oletko kokenut kiusaamista tai muunlaista syrjintää taustasi perusteella? Millaista?

Onko syrjintä vähentynyt tai lisääntynyt vanhenemisen myötä?

Pidetäänkö sinua maahanmuuttajana? Missä, milloin ja miten se ilmenee?

Oletko tietoisesti joissain tilanteissa enemmän venäläinen ja toisissa enemmän suomalainen?

Onko tilanteita, joissa pyrit peittelemään venäläistaustaisuuttasi?

Pidätkö rikkautena sitä, että sinulla on sellainen tausta kuin on? Oletko koskaan toivonut,

että ei olisi?

Onko kahden eri kulttuurin tuntemisesta sinulle hyötyä?

Onko sinulla kavereita/läheisiä, jotka ovat samankaltaisessa tilanteessa kuin sinä?
Keskusteletteko siitä, millaista on elää kahden kulttuurin välissä?

Tunnetko että sinuun kohdistuu ristiriitaisia odotuksia kahdesta eri etnisestä ryhmästä? (ts. aiheuttaako venäläisen identiteetin ja suomalaisen elämäntavan yhdistäminen vaikeuksia?)
Kerro esimerkki tällaisesta tilanteesta!

5. TULEVAISUUS

Viihdytkö Suomessa? Miksi/miksi et?

Jos saisit valita missä maassa asut tulevaisuudessa, mikä se olisi?

Millaisena näet tulevaisuutesi?

Miten haluat kasvattaa mahdolliset omat lapsesi? Suomalaisiksi, venäläisiksi, monikulttuurisiksi...?